ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЛіМ

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

27 сакавіка 1998 г. № 13/3941 Кошт 4 000 руб.

Сёння — Міжнародны дзень тэатра

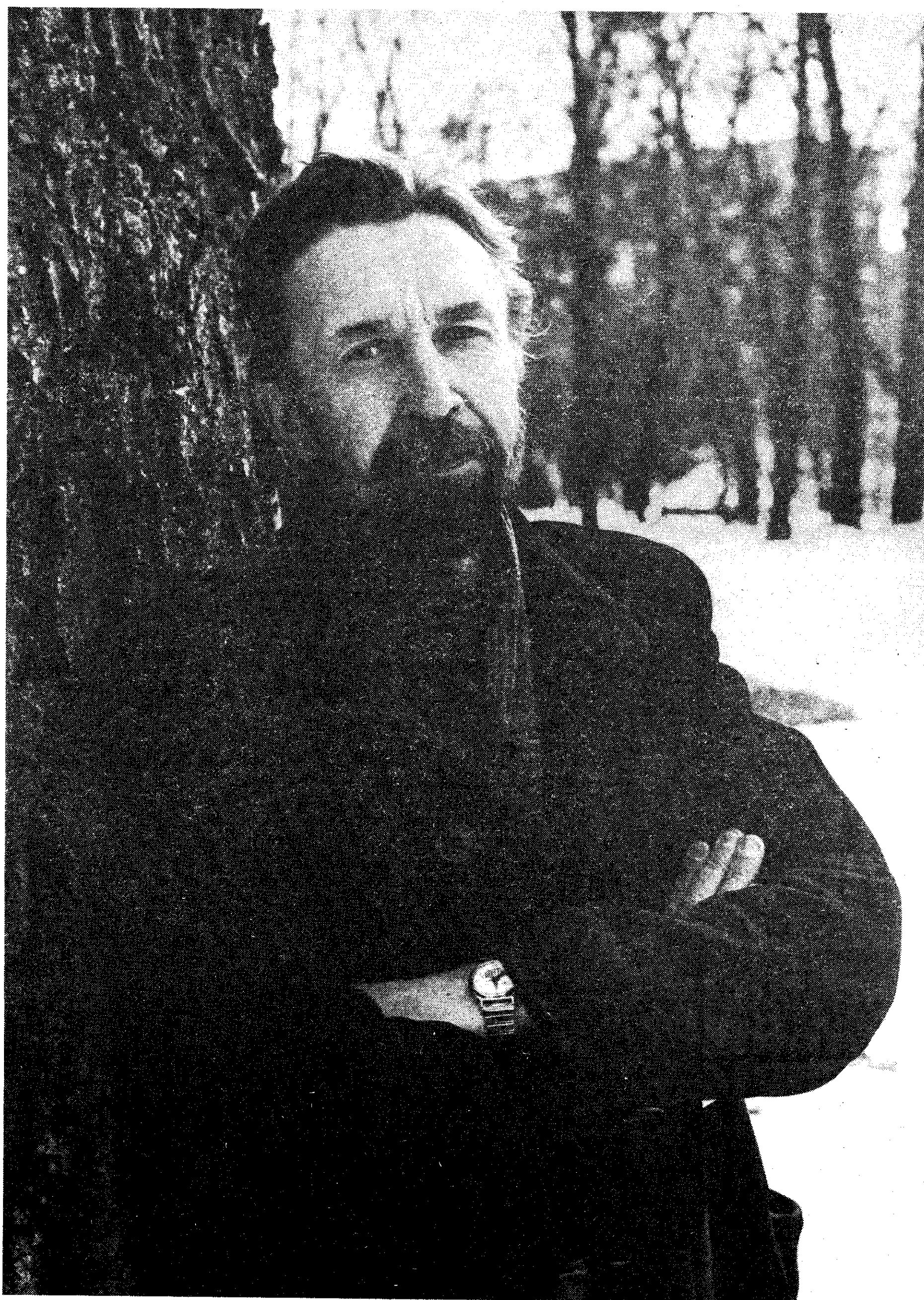

Свята гэтае не толькі чыста прафесійнае — артыстаў, тэатральных работнікаў, тэатразнаўцаў, але гэта і свята кожнага чалавека, які хоць раз у сваім жыцці быў у тэатры.

Аляксандр ТКАЧОНАК *(здымак Артура ПРУПАСА)* — артыст Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя М. Горкага — сустракае Міжнародны дзень тэатра з добрым настроем. Ёсць у яго для гэтага і асаблівая падстава — яму нядаўна нададзена высокае званне народнага артыста Рэспублікі Беларусь.

ЛіМ КОЛА ДЗЁН

Нягледзячы на велізарны патэнцыял цывілізацыі і ўсемагутнасць чалавечых розуму і глупства, магчымасці асобна ўзятага прадстаўніка людскога роду ў спрэчцы з Богам і Лёсам моцна абмежаваныя. Не ўсё, дзякуй Богу, ад чалавека (прынамсі, асобнага чалавека) залежыць. Нават калі ён мае ў падначаленні войска, якому можна загадаць перайсці "з такога-та чысла такога-та месяца" на летнюю форму адзення, хоць вакол ляжыць снег, альбо апрануць вушанкі ў летнюю спякоту. З прыродай так не атрымаецца. Яе не прымусіш змяніць натуральныя колеры на тыя, якія адпавядаюць выключна ўласнаму густу.

Сацыяльная стыхія шмат у чым нагадвае стыхію прыродную. Здаецца, павярнула на вясну. Здаецца, людзям надакучыла зіма...

УЗНАГАРОДА ТЫДНЯ

Высока ацэнены заслугі перад айчынным музычным мастацтвам Аляксандра Анісімава — галоўнага дырыжора аркестра творчага аб'яднання "Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы і балета Беларусі". Указам прэзідэнта краіны ён узнагароджаны медалём Францішка Скарыны.

КАНЦЭРТ ТЫДНЯ

У асяроддзі вайсковым гэтыя людзі вылучаюцца: музыкі, артысты! Нядаўна ў іх, удзельнікаў Ансамбля песні і танца Узброеных Сіл Беларусі, быў канцэрт на сцэне сталічнага Дома афіцэраў. Не шараговы канцэрт: з нагоды 60-годдзя калектыву. Пасля юбілейных урачыстасцяў удзельнікі вайсковага ансамбля вылучаюцца ўжо не толькі сярод іншых людзей у форме з пагонамі, а і сярод многіх сваіх цывільных калег: калектыў ганараваны высокім званнем "акадэмічны".

ВЫСТАВА ТЫДНЯ

Сёлета суполку "Пагоня" пазбавілі магчымасці зрабіць выставу да Дня Волі ў Палацы мастацтваў. Сябрам суполкі было прапанавана перанесці выставу на... лета. І то, калі ў календары выстаў, зацверджаным радай Саюза мастакоў, знойдзецца "фортка". Інакш кажучы, ніякай канкрэтыкі, але сэнс і так зразумелы: кіраўніцтва Саюза мастакоў не хоча мець клопатаў і галаўнога болю. Адбылося па прынцыпе "няма выставы — няма праблемы". Але выстава ўсё ж такі адкрылася. У Мінску (Дольная зала Чырвонага касцёла і штаб-кватэра БНФ), Маладзечне, Гародні, Пінску, Брусэлі (офіс "Хартыі-97"). Зразумела, шэсць малых выстаў — гэта не тое, што адна вялікая. Ды ўсё ж у культурнай гісторыі будзе занатавана, што ў 1998 годзе, нягледзячы на перашкоды, суполка "Пагоня" зрабіла выставу да Дня Волі. Зрэшты, прыемна, што ў Беларусі свет не сыходзіцца клінам у Мінску. Ёсць культура і па-за сталіцай.

ЗАМЕНА ТЫДНЯ

Замест "Пагоні" ў Палацы мастацтваў выстава "Зямля Палесся". На ёй экспануюцца творы мастакоў Гомельшчыны. Паколькі для Гомельскай філіі Саюза мастакоў прапанова выставіцца ў апошні тыдзень сакавіка ў Мінску была нечаканай, твораў для вялікай экспазіцыі ў майстэрнях мастакоў не набралася. Таму экспазіцыя "ўзмоцнена" творамі, што захоўваюцца ў фондах Нацыянальнага мастацкага музея і маюць хоць ускоснае дачыненне да Палесся.

СМУТАК ТЫДНЯ

21 сакавіка памерла вялікая балерына Галіна Уланава. Гэта страта для Расіі, для народаў, што нядаўна лічыліся "савецкімі", для ўсяго свету. Геніі нараджаюцца рэдка і належаць усяму чалавецтву.

НАМЕР ТЫДНЯ

Патрыярх Маскоўскі і ўсяе Русі Алексій II мае намер наведаць Беларусь у пачатку лета. Ён прыме ўдзел у святкаванні 825-годдзя з дня заканчэння зямнога жыцця святой Еўфрасінні Полацкай. Урачыстасці пройдуць найперш у Полацку. Безумоўна, наведае патрыярх і храм трох рэлігій (праваслаўя, уніі і каталіцтва) — Сафію Полацкую.

СУСТРЭЧА ТЫДНЯ

20 і 21 сакавіка Польскі Інстытут у Мінску наладзіў сустрэчы архітэктара Кшыштафа Кліхе са студэнтамі і выкладчыкамі Політэхнічнай акадэміі і Акадэміі мастацтваў. Тэма сустрэчы — "Новыя праекты ў Старым Кракаве": як не парушыць гістарычнае аблічча гарадоў новымі архітэктурнымі аб'ектамі. У гэтым сэнсе нам ёсць чаму павучацца ў заходніх суседзяў.

ФЕСТЫВАЛІ

Прызы размеркаваліся па выканаўцах

У тры мітуслівыя дні ўклаўся фестываль "Маладзечанская сакавіца". З 20 па 22 сакавіка журы высвятляла імёны прызёраў. За паспяховы дэбют у драматургіі быў адзначаны Сяргей Кандрашоў, аўтар п'есы "Містэр Розыгрыш" (дарэчы, пастаноўшчык спектакля Венедыкт Растрыжэнкаў таксама адзначаны прызам). Лепшую мужчынскую ролю выканаў Генадзь Гарбук (Парфён у спектаклі "Парфён і Аляксандра" М. Манохіна. Рэжысёр-пастаноўшчык Валерый Раеўскі таксама адзначаны прызам). За вялікі ўнёсак у мастацтва тэатральная грамада "Маладзечанскай сакавіцы" шчыра ганаравала мастака Барыса Герлавана...

Такім чынам, тры галоўныя ўзнагароды разышліся па двух тэатрах: Тэатры-лабараторыі Нацыянальнай драматургіі, дзе адбыўся дэбют драматурга Кандрашова, і Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы, на чыіх сцэнах, вялікай і малой, шчыруюць Гарбук ды Герлаван.

Упадабаныя журы акцёрскія работы ўвасобіліся ў прызы для Веры Кавалеравай, Вольгі Клебановіч, Алены Гудковай, Юліі Міхневіч, Людмілы Румянцавай, Мікалая Рабычына, Яўгена Іўковіча, Андрэя Троіцкага, Уладзіміра Шэлестава. Рэжысёр Аляксандр Яфрэмаў ушанаваны за спектакль "Таленты і прыхільнікі" (Мінскі тэатр-студыя кінаакцёра).

Ж. Л.

На здымку: Генадзь ГАРБУК (Парфён) у спектаклі "Парфён і Аляксандра".

Фота Артура ПРУПАСА

КОНКУРСЫ

Лаўрэаты нараджаюцца ў Гомелі

"Музыка надзеі" — афішы з гэтымі словамі запрашаюць у Гомель, у каледж мастацтваў імя Н. Сакалоўскага. Тут зноў — асяродак незвычайнай творчай імпрэзы. Другога ўжо Міжнароднага конкурсу выканаўцаў, у якім удзельнічаюць прадстаўнікі Беларусі, Малдовы, Расіі, Украіны. Спаборнічаюць струннікі, духавікі, ударнікі...

Аднак, як паведаміў "ЛіМу" дырэктар конкурсу, ён жа — дырэктар каледжа Эдуард Кірыленка, у Гомелі з 22 па 29 сакавіка ладзяцца не толькі конкурсныя праслухоўванні. Абвешчаны канцэрты з удзелам лаўрэатаў І Міжнароднага конкурсу "Музыка надзеі", духавога ды камернага аркестраў каледжа, Актэта драўляных духавых інструментаў Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам Барыса Нічкова. Учора прайшла навукова-практычная канферэнцыя на тэму: "Перспектывы развіцця выканальніцкага мастацтва на струнных смыковых, духавых і ўдарных інструментах у Рэспубліцы Беларусь". Запланаваны майстаркласы вядучых беларускіх і замежных спецыялістаў, якія прыехалі ў Гомель на гэтыя дні.

Узнагароджанне новых лаўрэатаў адбудзецца 29 сакавіка, падчас урачыстага закрыцця конкурсу.

С. Б.

АДГАЛОСКІ

Свята, якое пакідае надзею...

25 сакавіка беларусы адзначалі 80-годдзе ўтварэння Беларускай Народнай Рэспублікі. Святочныя мерапрыемствы ладзіліся не толькі ў нашай краіне, але і за яе межамі. Вільня, Нью-Йорк, Варшава — вось толькі некалькі гарадоў, дзе гэтымі днямі ўспаміналі БНР.

У Мінску прайшлі шэсце і мітынг прыхільнікаў незалежнасці. Пасля апазіцыйных акцыяў 96 года названыя мерапрыемствы былі, бадай, самымі шматлюднымі і сабралі каля 10 тысяч чалавек. Галоўны лозунг — "БНР — наша будучыня ў XXI стагоддзі". Нагадаем, што за некалькі тыдняў да святаў Беларускі народны фронт выступіў з ініцыятывай прыняцця пасведчання грамадзянства БНР. Ужо гучаць крытычныя заўвагі на гэты конт, але як бы тое ні было, жадаючыя атрымаць сімвалічнае грамадзянства ёсць, а некаторыя нават ужо здолелі гэта зрабіць. Старшыня Рады БНР Івонка Сурвіла даслала з-за акіяна віншаванне з нагоды 80-годдзя БНР, якое і было зачытана на мітынгу. Даслаў сваё прывітанне і Зянон Пазняк...

На гэты раз амаль не ўзнікала праблем з гукаўзмацняльнай апаратурай, і прамоўцы не шкадавалі "цёплых" слоў у адрас кіраўніцтва РБ, кляліся ў вернасці ідэалам 25 сакавіка. Адзін з франтаўскіх актывістаў паведаміў прысутным пра спробу апазіцыянераў атрымаць некалькі хвілін у тэлеэфіры для віншавання грамадства з юбілейнай датай, аднак на лісце-заяўцы атрымалі рэзалюцыю "У архіў!" Гэта, на думку прамоўцы, сімвалічна. Але дзеля справядлівасці трэба адзначыць, што БТ гэтым разам вырашыла адмовіцца ад сваёй "кліпавай" манеры адлюстравання падзей і паказала рэпартаж, зусім непадобны на ранейшыя. Мантаж сюжэта дазволіў гледачу зрабіць правільны вывад пра колькасць удзельнікаў акцыі, хоць "нажніцы" прыпынялі прамоўцаў, якія ўсё ж паспявалі сказаць пяць-шэсць слоў у эфір. Такім чынам нацыянальны тэлеканал усё ж паўдзельнічаў у свяце беларускай незалежнасці...

Праваахоўцы ніякіх хуліганстваў не дачакаліся.

Загад тым, чыя "служба и опасна и трудна", прагучаў пад самы канец, калі ўдзельнікі апазіцыйных мерапрыемстваў разыходзіліся па дамах. Менавіта тады група маладых людзей спрабавала прайсці на праспект, дзе і была сустрэта АМАПам. Разгон радыкальна настроенай моладзі адбыўся хутка, сярод 50 затрыманых былі журналісты. Ім патлумачылі, якой формы павінны быць пячаткі ў рэдакцыйных пасведчаннях, і адпусцілі. Вызвалілі таксама назіральнікаў Беларускага Хельсінкскага камітэта. У астатніх з гэтай групы не было магчымасці запаліць увечары 25 сакавіка свечкі ў памяць змагароў за незалежнасць. Гэта зрабілі іншыя.

Вадзім ДОЎНАР

Фота В. ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

АНКЕТА

Што з'езд чарговы нам рыхтуе?

Кожны з'езд у жыцці пісьменніцкай арганізацыі быў падзеяй — калі не па выніках, то па важнасці ўзнятых пытанняў альбо па спадзяваннях, якія на яго ўскладаліся. Думаецца, той, што адбудзецца ў красавіку, — не выключэнне.

Не сакрэт: да чарговага "форуму" мы прыйшлі не з лепшымі вынікамі. Страчана законна набытая маёмасць, запанавалі разгубленасць і скепсіс, разладзіліся і без таго нядружныя шэрагі. Не адчуваецца падрыхтоўкі да з'езда і ў кіраўнічых структурах саюза. У такіх умовах каму як не літаратурнай газеце распачаць перадз'ездаўскую гаворку, каб пачуць думку пісьменніцкай грамады?

Вось пытанні, на якія мы прапануем адказаць:

1. Якой вам уяўляецца бліжэйшая будучыня Саюза пісьменнікаў і што для яе павінен зрабіць з'езд?

2. З якімі асобамі (альбо генерацыяй) звязваеце вы магчымае абнаўленне дзейнасці пісьменніцкай суполкі?

Лідзія АРАБЕЙ

1. Сумнай. Саюз — гэта не толькі некалькі сакратароў ды рада, якія часам яшчэ засядаюць; саюз — гэта ўсе члены арганізацыі. Дык вось, апошнім часам гэтага саюза зусім не існавала, ва ўсякім разе звычайныя члены зусім не адчувалі яго прысутнасці. Вінаватыя ў гэтым не толькі нейкія там абставіны, вінавата і наша кіраўніцтва. Яно не змагло аб'яднаць нас пэўнаю ідэяю, не змагло арганізаваць на барацьбу за наша існаванне.

Кажуць, рыса беларусаў — талерантнасць. Але дакуль, да чаго яна можа давесці, тая талерантнасць? Нас пазбаўляюць мовы, адбіраюць чытача, адабралі будынак саюза — Дом літаратара. І мы дазволілі ўсё гэта адабраць. Аддаць — не цяжка, забраць назад — вельмі складана. Наколькі мне вядома, наша кіраўніцтва нічога не здолела зрабіць для таго, каб адстаяць наша правы. Дык пра якую будучыню саюза можна марыць? І што можа зрабіць з'езд? Пагавораць, пагавораць, патрасуць паветра, на тым і скончыцца. А шмат каму наша пагібель, можа, і ў радасць.

2. Нешта зрабіць могуць толькі ўрад і Прэзідэнт. Калі павернуцца тварам да пісьменніка, калі зразумеюць, што, ставячыся так пагардліва да нацыянальнай інтэлігенцыі, яны сякуць сук, на якім сядзяць. Бо нацыя ўспрымаецца праз мову, праз літаратуру, праз мастацтва. Няма мовы, няма культуры, няма і нацыі, няма дзяржавы. А няма дзяржавы, то непатрэбны і яе структуры.

Генрых ДАЛІДОВІЧ

1. Прызнаемся шчыра: голас пісьменніцкай суполкі слаба чуцен. У чымсьці вінаваты сакратарыят, у чымсьці рада і яе прэзідыум, у чымсьці ўсе мы разам.

Але гэтае "ў чымсьці" існуе не проста так, яно — пэўны вынік. Найперш вынік не зусім правільнай нацыянальна-культурнай дзяржаўнай палітыкі: непрыязна-фальсіфікацыйныя адносіны да нашай гісторыі, ціхае выцісканне адусюль беларускай мовы, публічнае зневажанне з высокіх трыбун і ў некаторых СМІ свядомых людзей, выдатных дзеячаў нацыянальнай культуры. У многіх выпадках стаўка робіцца на "верных" — тых, хто "любіць Беларусь", але на самай справе ненавідзіць, топча ўсё беларускае, а калі і карыстаецца беларускім словам, дык толькі для пракармлення альбо каб дасціпней ушпільнуць.

Усе мы не можам не задумацца пра асноўнае: а якою, уласна, будуем Беларусь, калі яна, як чутно з розных дакладаў, не ідзе шляхам ні Польшчы, ні Прыбалтыкі, нават ні Расіі, дзе ў цэнтры нацыянальныя інтарэсы? Той-сёй з нас падае голас, што мы ў нейкім закутку несуразнага міні-СССР, той-сёй прыслугоўвае ў гэтай справе, тойсёй у апатыі ці раўнадушшы, а ў многіх — прысуд маўчання і асуджэння. У такой сітуацыі не варта патрабаваць толькі ад кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў, а трэба кожнаму максімальна патрабаваць і ад сябе. Новаму кіраўніцтву трэба перахапіць ініцыятыву ў байкіх шарачкоў, якія, скажам, спекулююць "на саюзе з Расіяй", бліжэй пазнаёміць Прэзідэнта, урад і ўсю пісьменніцкую грамаду. Каб той жа А. Лукашэнка ўважліва паслухаў не толькі хітрыноў-гулякоў, але лепшых майстроў слова, то ён, безумоўна, лепш зразумеў бы нашы адны глыбінныя нацыянальныя інтарэсы і зрабіў бы значна больш, каб належна забяспечыць дзяржаўнасць беларускай мовы, г. зн. на справе споўніць тое, што і трэба рабіць па Канстытуцыі. У сваю чаргу многія з нас, безумоўна, не адмовіліся б памагчы падрыхтаваць адпаведны Дэкрэт.

2. Чыімі сіламі можа змяніцца сітуацыя?

У гэтай справе не варта падзяляцца. Тых, хто не толькі піша, але і добра піша, не так ужо і шмат. Тым больш — хто не толькі беларускамоўны, але і нацыянальна свядомы. Таму ў гэтай важнай справе трэба спадзявацца на ўсіх: і на нашых мудрых аксакалаў, якія ўзровень беларускай літаратуры паднялі да сусветнага, і на сярэдняе, і на самае маладое пакаленні, сярод якіх нямала гросмайстраў слова, людзей шчырых і дзелавых.

Пісьменніцкі з'езд павінен усё гэта дбайна ўзважыць і абмеркаваць, ясней акрэсліць агульныя нашы задачы і абраць свой дзелавы штаб. Але як гэта можна зрабіць за адзін, планаемы дзень???

Хочацца верыць, што ўрад, спонсары паспрыяюць сродкамі, каб з'езд папрацаваў хоць бы дні чатыры. Пісьменніцкі форум варты таго, каб з ім не толькі лічыцца, але і ўскладаць на яго вялікія надзеі, натхніць на належнае духоўнае забеспячэнне сарцавіны, душы таго, што мы называем Беларуссю. Асабіста я чакаю пачуць на з'ездзе сур'ёзнае выступленне Прэзідэнта і бачу яго ўдзел у з'ездаўскай рабоце.

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

1. За апошняе дзесяцігоддзе наш саюз паступова і няўхільна страчваў статус творчай арганізацыі і гэтак жа паступова і няўхільнаператвараўся (і ператвараўся) у своеасаблівы клуб даверу — гэта значыць, у такую грамадскую арганізацыю, дзверы якой адчынены для кожнага, хто аловак адрознівае ад цвіка.

Дык вось, за апошнія дзесяць гадоў наш саюз ператварыўся ў дастаткова, можна сказаць, дэмакратычную суполку, у якой ніхто нікім асабліва не цікавіцца, кожны пераважна заняты сабою.

Асаблівай бяды ў гэтым не бачу.

Кепска іншае — наша літаратурная сям'я, здаецца, ужо забылася на сваё ці не асноўнае прызначэнне — спрыяць творчасці...

Зрэшты, мы не павінны страціць тое, што маем, таму саюз (ці няхай сабе клуб!) павінен застацца і мусіць у сваёй кіраўнічай аснове перарасці ў мабільную рухомую структуру, дзейнасць якой вызначалася б сёння для нас абсалютна непазбежным правілам: грошы дзеля творчасці!

Таму для ўмацавання нашага саюза пісьменніцкі з'езд, спадзяюся, вылучыць на кіраўнічыя пасады тых творцаў, якія ўмеюць зарабляць або здабываць грошы і ў той жа момант застацца творцамі.

2. Спадзяюся на Я. Будзінаса, Г. Бураўкіна, У. Клімовіча, У. Ліпскага, У. Ягоўдзіка...

СУСТРЭЧЫ

Праз прызму "Бабчына"

З шэрагу мерапрыемстваў, праведзеных апошнім часам калектывам бібліятэкі-філіяла N 10 Мінскай цэнтральнай бібліятэчнай сістэмы, гэтае вылучаецца тым, што ў зале панавала рэдкае на сённяшні дзень аднадушша: кніга "Бабчын" Міколы Мятліцкага, прэзентацыя якой праходзіла ў бібліятэцы, глыбока кранула сэрца кожнага, хто прыйшоў сюды, сваёй праўдай пра Чарнобыль, уменнем аўтара праз прызму роднай вёскі ўбачыць боль усёй паслячарнобыльскай Беларусі.

Пра тое, наколькі яркай і адметнай з'яўляецца новая кніга М. Мятліцкага ў сучаснай беларускай паэзіі, гаварылі народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін, народная артыстка Марыя Захарэвіч, крытык Алесь Марціновіч. А тон гаворцы задала загадчык абанемента бібліятэкі Ірына Зенчык.

Выступіў і М. Мятліцкі. І з чытаннем сваіх твораў, у тым ліку новых, і з расказам пра тое, як нараджалася гэтая кніга пра родную яму вёску і адначасова пра ўсю Беларусь.

"Пакінуць жывой сваю вёску, свой Бабчын, — такую задачу я паставіў перад сабой, — прызнаўся паэт. — Паверце: пабудаваць вёску ў слове намнога цяжэй, чым у сапраўднасці". Але ён "адбудаваў" свой Бабчын, увекавечыў яго.

На развітанне М. Мятліцкі пакінуў чытачам дзесяткі аўтографаў.

На здымку: слова пра кнігу Міколы Мятліцкага гаворыць народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛТА

АБСЯГІ

БРЭСТ...

"Мастакі Брэстчыны"

Так называецца унікальны альбом-каталог, якім адзначыла свой паўстагадовы юбілей абласная арганізацыя беларускага Саюза мастакоў. У альбоме — звесткі пра больш чым 50 аўтараў-членаў саюза (як сённяшніх, так і тых, хто пайшоў з жыцця) і столькі ж фотарэпрадукцый іхніх найбольш яркіх твораў. А таксама кароткі экскурс у гісторыю станаўлення арганізацыі, аглядны артыкул вядомага мастацтвазнаўцы рэспублікі Барыса Крэпака і ўступнае слова старшыні аблвыканкама У. Заламая. Гэта самы поўны збор імёнаў берасцейскіх мастакоў і іхніх творчых характарыстык за ўсе гады існавання арганізацыі.

Звяртае ўвагу высокі дызайнерскі і паліграфічны ўзровень выдання, што выявілася найперш у якасці рэпрадукцый. Альбом выйшаў накладам у дзве тысячы асобнікаў.

Прэмія часопіса "Москва"

Паэт-пінчанін Валерый Грышкавец, які апошнія гады жыве ў Маскве, з поспехам "асвойвае" расійскую перыёдыку. Ён не толькі актыўна друкуе ўласныя вершы, але і шмат перакладае беларускіх паэтаў: Віктара Шніпа, Леаніда Галубовіча, Алеся Каско, Міхася Рудкоўскага, Міколу Купрэева, Віктара Гардзея, Алеся Пашкевіча...

За нізкі арыгінальных вершаў і перакладаў з сучаснай беларускай паэзіі часопіс "Москва" прысудзіў яму прэмію па выніках мінулага года.

Сымон АКСЕНІН

Першы рэспубліканскі

У межах першага рэспубліканскага фестывалю народнай творчасці "Беларусь — мая песня" ў гарадах і раёнах вобласці праводзяцца самыя разнастайныя святы, агляды, конкурсы. Днямі "фестывалілі" Брэст, Жабінкаўскі і Маларыцкі раёны. З творчай справаздачай выступалі мясцовыя артысты, была наладжана выстава дэкаратыўна-прыкладнога і выяўленчага мастацтваў. Узровень вельмі высокі. Прадстаўнічаму журы трэба пастарацца, каб адабраць лепшыя калектывы для паездкі ў Мінск.

Святлана ГУЛЯЕВА

МАГІЛЁЎ...

Дыскі, якія не пабачым

Як паведамляў ужо "ЛіМ", у Нью-Йорку фірмай "Ellipsis Arts" выдадзены зборнік з трох кампактдыскаў "Музыка Усходняй Еўропы". Вельмі прыемна, што нашу рэспубліку прадстаўляюць два калектывы: мужчынскі камерны хор "Унія" Магілёўскай абласной філармоніі і фальклорнага гурт "Ліцвіны" з Мінска.

"Унія" і адкрывае гэты збор выкананнем старажытных напеваў Супрасльскага кляштара. Напэўна таму, што літургічная поліфанія, якую выконвае наш калектыў, у свой час зрабіла значны ўплыў не толькі на музычную культуру Беларусі, Украіны і Расіі, але і на народную музыку ўвогуле. А нам застаецца пашкадаваць, што гэты збор пачуюць толькі замежныя слухачы.

Алесь ПЯТРОВІЧ

ГОМЕЛЬ...

Цвітуць "Падснежнікі"

Фестываль дзіцячай паэзіі "Падснежнікі" адбыўся ў Рагачове. Прайшоў ён тут упершыню, а ініцыятарам сталі гарадскі аддзел культуры, Рагачоўскае аддзяленне асацыяцыі духоўнай культуры "Дачыненне" і, вядома ж, мясцовыя літаратары.

У першым туры фестывалю бралі ўдзел 30 паэтаў з усіх шасці школ горада. Да юных літаратараў звярнуліся намеснік старшыні гарвыканкама Р. Ястрэмская, загадчыца дзіцячай бібліятэкі Н. Падгурская, кіраўнік музея "Пісьменнікі — землякі", выдатнік педвучылішча У. Немізанскі.

Адзінаццаць пераможцаў фестывалю атрымалі памятныя падарункі і заахвочвальныя дыпломы, а таксама кнігі з аўтографамі пісьменніка-земляка Васіля Ткачова.

— Мяркуем падключыць да нашага фестывалю і вясковыя таленты, — паведаміў адзін з арганізатараў, мясцовы паэт Юры Арэстаў. — А лагічным завяршэннем усіх гэтых пачынанняў стане, магчыма, першы на Рагачоўшчыне альманах дзіцячай паэзіі.

У што вельмі хочацца верыць.

Пра нашу мову

Зборнік вершаў "Каласы роднай мовы", які выйшаў у выдавецтве "Універсітэцкае" ў 1990 годзе, імгненна разышоўся... Мова наша таленавітая, прыгожая, багатая! У гэтым мы можам пераканацца яшчэ раз, калі звернемся да новай кніжкі гомельскіх навукоўцаў — "Сэрцам роднага слова краніся" (Мінск, "Народная асвета", 1998 г.). Склалі гэтую хрэстаматыю прарэктар па вучэбнай і выхаваўчай рабоце Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны М. Воінаў і загадчык музея-лабараторыі Ф. Скарыны К. Усовіч. У кнізе 426 вершаў пра беларускую мову. Уступны артыкул складальнікаў, тэматычны і імянны паказальнікі. 211 аўтараў у хрэстаматыі! Прыемна, што сабраны яны руплівымі пад адной вокладкай і гаворку вядуць пра тое, што хвалюе, — пра мову родную, якая павінна жыць вечна, як зямля наша, як неба, як паветра.

Ігар ЛЯСНЫ

ВІЦЕБСК...

Шоу без бізнесу

Міжнародны фестываль "Славянскі базар у Віцебску" пройдзе з 21 па 29 ліпеня. Падрыхтоўка да яго ідзе поўным ходам. За дзевяць фестывальных дзён будзе наладжана больш за сто мерапрыемстваў: фальклорнае свята, харавая асамблея "Што ёсць Айчына без веры", вечар з удзелам зорак балета Беларусі, Украіны, Расіі, Францыі, Эстоніі, конкурс маладых эстрадных выканаўцаў...

Мяркуецца, што на "Славянскім базары..." будуць узняты 34 сцягі дзяржаў-удзельніц. Журы конкурсу маладых выканаўцаў (як паведамлялася ўжо) узначаліць расійскі кампазітар І. Круты, які паабяцаў, што "ў Віцебску будзе шоу і не будзе бізнесу".

Фінансуецца гэты праект з бюджэту Саюза Расіі і Беларусі. Расходы складуць мільён 140 тысяч долараў. 65 працэнтаў — уклад Расіі, астатняе выдаткуе Беларусь.

Святлана ГУК

Персанальная выстава

У музычнай гасцёўні ў Віцебску адкрылася першая персанальная выстава работ мастака Алега Кірушкіна. Яны вызначаюцца рэалістычнай накіраванасцю, імкненнем спазнаць прыроду, зліцца з багаццем яе фарбаў.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

У пасёлку Дзераўное

У памяшканні сярэдняй школы пасёлка Дзераўное Стаўбцоўскага раёна створаны музей "Літаратурная Стаўбцоўшчына". Цэнтральнае месца ў ім займаюць матэрыялы пра пісьменнікаў-землякоў, а таксама пра тых творцаў, каго ў розныя гады натхняла Наднёманская зямля.

Музей мае чатыры раздзелы: "Яны стаялі ля вытокаў", "З Мікалаеўшчыны родам", "Зямля, дзе пачаўся твой лёс" і "Нёманам натхнёныя", якія знаёмяць з творчасцю народнага песняра Якуба Коласа, Генрыха Далідовіча, Алеся Рыбака, Казіміра Камейшы, Міколы Маляўкі, Алеся Камароўскага, Яўгена Хвалея і іншых.

Кнігі, часопісы, лісты, здымкі, фотакопіі, карэспандэнцыі і артыкулы, змешчаныя ў газетах "Звязда", "Літаратура і мастацтва", "Прамень", выказванні пра Стаўбцоўшчыну прыслалі многія пісьменнікі. Настаўнікі і вучні сабралі таксама ўспаміны пра Якуба Коласа і іншых творцаў. Ёсць у музеі і рэдкія кнігі, каштоўныя дакументы, перыядычныя выданні, якія не заўсёды знойдзеш у іншых музеях.

Музей прыгожа аформлены.

— Але наша задача — не толькі збіраць экспанаты, — гаворыць загадчыца музея, настаўніца роднай мовы і літаратуры Соф'я Варатынцава, — а і расказваць вучням і наведвальнікам пра каштоўныя экспанаты, раскрываць на іх лёс народа, выхоўваць у дзяцей любоў і павагу да роднага краю.

У музеі бывае нямала наведвальнікаў. Сярод іх — настаўнікі роднай мовы і літаратуры школ Стаўбцоўшчыны і іншых раёнаў Мінскай вобласці. Бываюць тут і вучні са школ раёна, а таксама былыя выпускнікі школы.

Іосіф ПАЖОГА

Першы нямецкі даведнік па Беларусі

Як паведаміў у першым за сёлетні год нумары часопіс "Deutschland" ("Германія"), у берлінскім выдавецтве "Трэшар" упершыню з'явіўся нямецкамоўны даведнік "Адкрыццё Беларусі". Цікавасць да новага выдання адразу праявілі гандлёвыя палаты і прадстаўніцтвы Германіі на Беларусі. У прыватнасці, пасольства Германіі ў Рэспубліцы Беларусь заказала 50 экземпляраў даведніка. Увесь жа тыраж у тры тысячы экземпляраў разлічаны на два гады, пасля чаго выдавецтва і аўтар Эвелін Шэер маюць намер выпусціць даведнік у новай рэдакцыі. Шэер з'яўляецца спецыялістам па славістыцы, а каб падрыхтаваць гэтае, такое неабходнае сёння выданне, ёй спатрэбіўся год. Часопіс выказвае меркаванне, што яно "можа быць карысным і для беларускіх чытачоў: у сваю кнігу Шэер уключыла новыя назвы вуліц усіх беларускіх гарадоў".

Прыняты ў Саюз беларускіх пісьменнікаў

Гуцаў Андрэй Фёдаравіч. Нарадзіўся ў 1967 годзе ў вёсцы Галавінцы Гомельскага раёна. Скончыў Латвійскі дзяржаўны універсітэт (1993). На творчай працы.

Аўтар кніг паэзіі "Адчужэнне" (1994), "Шалёная ноч" (1995), публікацый у перыёдыцы.

Бензярук Расціслаў Мацвеевіч. Нарадзіўся ў 1944 годзе ў вёсцы Стрыганец Жабінкаўскага раёна. Скончыў Брэсцкі педагагічны інстытут імя А. С. Пушкіна (1966). Загадчык аддзела пісем у жабінкаўскай раённай газеце "Сельская праўда".

Аўтар кнігі для дзяцей "Вавёрчына дзякуй", шматлікіх публікацый у калектыўных зборніках і перыёдыцы.

Мазур Тамара Міхайлаўна. Нарадзілася ў 1964 годзе ў вёсцы Лозы Ваўкавыскага раёна. Скончыла Мінскі кааператыўны тэхнікум (1987), вучылася ў Беларускім дзяржаўным універсітэце. Працуе аглядальнікам у рэдакцыі газеты "Чырвоная змена".

Аўтар кнігі паэзіі "Спакуса", што выйшла ў "Бібліятэцы часопіса "Маладосць" (1995), публікацый у друку.

Наталіч Наталля (Давыдзенка Наталля Аляксееўна). Нарадзілася ў 1950 годзе ў г. Савецкая Гавань Хабараўскага краю (Расія). Скончыла Беларускі дзяржаўны універсітэт (1974). Працуе ў Скарынаўскім цэнтры.

Аўтар кніг паэзіі "Первая встреча" (1989), "В лесном саду" (1992), публікацый у перыёдыцы.

Нафрановіч Аркадзь Іосіфавіч. Нарадзіўся ў 1936 годзе ў вёсцы Юшкавічы Мядзельскага раёна. Скончыў Лепельскае педвучылішча (1956), Беларускі дзяржаўны універсітэт (1968).

Друкаваўся ў калектыўных зборніках; аўтар кніг паэзіі "Мядзельскі мерыдыян" і "Мелодыі роднага краю" (абедзве выйшлі ў 1995 годзе).

Неўдах Лявон Пятровіч. Нарадзіўся ў 1947 годзе ў вёсцы Радчыцк Столінскага раёна. Скончыў Наваполацкі нафтавы тэхнікум (1966), Беларускі дзяржаўны універсітэт (1981). Працуе ў рэдакцыі наваполацкай газеты "Химик".

Аўтар кнігі прозы "Формула дабрыні" (1989), публікацый у калектыўных зборніках і перыёдыцы.

Сільнова Людка (Людміла Данілаўна). Нарадзілася ў 1957 годзе ў Маладзечне. Скончыла Беларускі дзяржаўны універсітэт (1979). Працуе бібліятэкарам Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Аўтар кнігі паэзіі "Ластаўка ляціць..." (1993), публікацый у перыёдыцы.

Сом Лера (Алена Уладзіміраўна). Нарадзілася ў 1966 годзе ў Полацку. Скончыла Віцебскі дзяржаўны педагагічны інстытут (1985), з 1994 года завочна вучыцца ў Беларускім дзяржаўным універсітэце. Выкладае маляванне ў СШ N 5 г. Полацка.

Аўтар кніг паэзіі "Блюз каралеўскае кухні" (1994), "Адзінокая зорка" (1996), публікацый у перыёдыцы.

Тварановіч-Сеўрук Галіна (Тварановіч Галіна Паўлаўна). Нарадзілася ў 1955 годзе ў пасёлку Дараганава Асіповіцкага раёна. Скончыла Беларускі дзяржаўны універсітэт (1977), аспірантуру Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР (1983). Кандыдат філалагічных навук. Старшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы.

Аўтар кнігі паэзіі "Ускраек тысячагоддзя" (1996), даследчыцкіх прац "Маральны свет героя" (1986), "Пакутаю здабыты мір" (1991), "Беларуская літаратура. Паўднёваславянскі кантэкст" (1996), публікацый у друку.

Шурпа Уладзімір Канстанцінавіч. Нарадзіўся ў 1939 годзе ў вёсцы Саволеўка Гродзенскага раёна. Скончыў Гродзенскі дзяржаўны педагагічны інстытут імя Янкі Купалы (1964). Рэдактар Гродзенскага тэлерадыёаб'яднання.

Аўтар кнігі паэзіі "Перазвон адліг", публікацый у калектыўных зборніках і перыёдыцы.

Я — ёсць я

Беларускія дзеці атрымалі ад чытачоў аўстрыйскай газеты "Зальцбургскія навіны" добры падарунак — кнігу дзіцячай аўстрыйскай пісьменніцы Міры Лобэ "Маленькае Я — гэта Я". Малюнкі ў кніжцы зрабіла мастачка Зузі Вайгель, на беларускую мову яе пераклаў Эдуард Акулін. Рэдактар выдання — Алесь Бяляцкі. Выйшла кніга накладам 14000 асобнікаў і ўсе яны будуць распаўсюджвацца бясплатна. Ініцыятыва выдання належыць пастару Якабу Фёргу. Гэта ўжо не першая кніжка, якую спадар Якаб прэзентуе беларускім дзецям, і ўвогуле дзецям Усходняй Еўропы. Менавіта прэзентуе — бо кніжка распаўсюджваецца бясплатна. Герой кнігі — маленькае зверанятка, якое спрабуе ўсвядоміць, хто яно, дзе яго сям'я, каму яно патрэбнае. Шлях да самаўсведамлення доўгі і пакутлівы, але нарэшце зверанятка прыходзіць да высновы, зазначанай у назве кніжкі: "Я — гэта Я", кожная істота ў свеце мае аднолькавую каштоўнасць перад Сусветам і Богам, і не важна, як хто называецца... Нядаўна рэдакцыю "ЛіМа" наведалі людзі, спрычынныя да гэтага выдання: пастар Якаб Фёрг і журналіст газеты "Зальцбургскія навіны" спадар Рэйнхард Крайхбаум. Карыстаючыся выпадкам, супрацоўнікі рэдакцыі зладзілі імправізаваную прэс-канферэнцыю гасцей.

— Як з'явілася ідэя выдання кнігі "Маленькае Я — гэта Я" на Беларусі?

Сп. Якаб Фёрг. Усё пачалося пяць гадоў таму, калі я зацікавіўся самой ідэяй выдаваць кнігі для дзяцей краін Усходняй Еўропы. Спачатку я збіраў невялічкія дзіцячыя кнігі для тых дзяцей, што могуць чытаць па-нямецку — у краінах Балтыі, СНГ. Але аднойчы сам прачытаў адну з тых кніжак і захацеў, каб яе змаглі прачытаць і тыя дзеці, што не ведаюць нямецкай мовы. У адным з маскоўскіх выдавецтваў я атрымаў дазвол на выданне гэтай кнігі. Затым я прыехаў сюды, у Мінск, каб вызначыць, які наклад павінен быць для беларускіх дзяцей. Вынікам гэтай паездкі стаў артыкул, прысвечаны дзецям, якія пацярпелі ад чарнобыльскай катастрофы. Артыкул з'явіўся ў газеце аўстрыйскага горада Лінца і атрымаў вялікі рэзананс. І тады я прыйшоў у газету "Зальцбургскія навіны" з прапановай надрукаваць кніжку менавіта для тых дзяцей, пра якіх расказваў артыкул.

У рамках праграмы выданняў для дзяцей Усходняй Еўропы выйшла ўжо тры кніжкі. Яны выходзілі за кошт розных прыватных ахвяраванняў. А гэтая кніжка Міры Лобэ выйшла цалкам за кошт сродкаў чытачоў "Зальцбургскіх навінаў". Мне пашанцавала, што я сустрэў у гэтай газеце ўзаемаразуменне і сапраўдны прафесіяналізм. Рэдактарка параіла мне падрыхтаваць менавіта гэтую кніжку Міры Лобэ, таму што гэты твор друкаваўся ў іх выданні.

Сп. Рэйнхард Крайхбаум. Міра Лобэ — вядомая аўстрыйская аўтарка. На жаль, яна памерла два гады таму.

— А што ўяўляе з сябе газета "Зальцбургскія навіны", якая спрычынілася да гэтага дабрачыннага выдання?

Сп. Рэйнхард Крайхбаум. Гэта штодзённая газета, якая выходзіць накладам 130 тысяч экземпляраў. У суботу і нядзелю наклад павялічваецца да 160 тысяч. Не вельмі многа. Але гэта — не бульварная газета, чые тыражы даходзяць часам да паўмільёна. "Зальцбургскія навіны" — сур'ёзнае, незалежнае выданне. Незалежнае ў тым сэнсе, што не залежыць ад вялікіх нямецкіх выдавецтваў. Аўстрыя — невялікая дзяржава, таму часта здараецца, што нямецкія выдавецтвы купляюць аўстрыйскія выданні. Што тычыць палітычнай арыентацыі, гэта кансерватыўная газета. Кола чытачоў пераважна высокага інтэлектуальнага ўзроўню, рознага ўзросту: ад акадэмікаў да гімназістаў. Чытаюць "Зальцбургскія навіны" не толькі ў Зальцбургу, а і ва ўсёй Аўстрыі. Газета чыста аўстрыйскай арыентацыі. У ёй друкуецца шмат артыкулаў на тэмы культуры.

Сп. Якаб Фёрг. Дарэчы, наступны праект, які рыхтуе газета, — кніга Астрыд Ліндгрэн, якая цяпер перакладаецца на беларускую мову. Дарэчы, усе пераклады — з абароненымі аўтарскімі правамі, гэта не "пірацкія выданні". Калі кніга выходзіць, звычайна аўтар мае права на пэўны працэнт ад выдання. Але і Міра Лобэ, і Астрыд Ліндгрэн адмовіліся ад гэтых працэнтаў. Гэта — цалкам дабрачыннае выданне.

— Можа быць, вы лічыце, што ўсведамленне "Я — ёсць Я" актуальнае менавіта для дзяцей Усходняй Еўропы, на тэрыторыі постсавецкіх дзяржаў, дзе доўгі час культывавалася калектывісцкая ідэалогія?

Сп. Якаб Фёрг. Самаасэнсаванне мае значэнне для ўсіх дзяцей свету. Гэта не палітычнае пытанне. Кніга "Маленькае Я — ёсць Я" выдавалася ў рамках праекта для чарнобыльскіх дзяцей і дзяцей - сірот. У гэтай катэгорыі могуць быць псіхалагічныя праблемы, што тычацца ўсведамлення сваёй каштоўнасці, самаасэнсавання. Акрамя таго, цяпер, калі дзеці гадзінамі сядзяць перад тэлевізарам, кніга павінна быць альтэрнатывай. У працяг тэмы, якая падмаецца, мы хацелі выдаць яшчэ адну кнігу, але не атрымалі, на жаль, згоды з парыжскага выдавецтва, — кнігу пра сляпа-глуханямую дзяўчынку, якая ў выніку працы над сабой, змагла атрымаць універсітэцкую адукацыю, знайсці сваё месца ў свеце. Ёсць і яшчэ адна прычына выдання такіх кніжак — каб абуджаць у сэрцах хрысціянскія пачуцці, трэба пачынаць з дзіцячага ўзросту.

Госці з Аўстрыі ў сваю чаргу цікавіліся грамадскім і культурным жыццём Беларусі, шмат пытанняў у іх было пра газету "Літаратура і мастацтва". На жаль, у Аўстрыі амаль нічога не ведаюць пра нашу краіну і тым больш яе выданні. Тым болей карысная была ініцыятыва аўстрыйцаў у дапамозе духоўнаму адраджэнню нашай краіны. Дасюль мы прывыклі атрымліваць з-за мяжы падтрымку матэрыяльную, цяпер пачынаецца духоўная дапамога. Думаецца, яна не менш важкая для нас.

За час візіту на Беларусь сп. Я. Фёрг і Р. Крайхбаум наведалі некалькі дзіцячых садкоў і дамоў у Мінску і Гомелі, сустрэліся з прадстаўнікамі фондаў "Дзеці Чарнобыля" і "Дзеці ў бядзе" (арганізацыя бацькоў дзяцей з анкалагічнымі захворваннямі), пабылі ў Цэнтры анкалогіі і гематалогіі (дарэчы, пабудаваным пры дапамозе аўстрыйцаў) і дзіцячым туберкулёзным санаторыі. І ўсюды сустракаліся з дзецьмі, якім на памяць пакідалі кнігу "Маленькае Я — гэта Я"...

Без першацвету маладосці якое полымя душы...

БЕЛАРУСКАМОЎНАЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ ПЕРЫЁДЫКА СЁННЯ ЖЫВЕ. ШТО БУДЗЕ ЗАЎТРА?

НАСТАЎНІЦКІ пяцігадовы вопыт іншым разам замінае журналісцкай справе. Хочацца вучыць жыццю моладзь, якая зацята жуе "спермент", перабіваць у спрэчках састарэлых партыйцаў, што шумна і не надта разумна змагаюцца за мінулае, паментарску ўшчуваць чыноўнікаў, зніжаючы ім адзнакі за руплівасць...

Калісьці старшакласнікі, шалеючы ў прадчуванні блізкіх выпускных экзаменаў, на першым часе бездапаможна "штурмавалі" неабдымную праграмную тэму, звязаную з сучаснай (чытай — новай) беларускай літаратурай. Лямантавалі: "На кнігі — грошай няма, а ў састарэлых хрэстаматыях — аніякіх навінак". Упэўнена супакойваў нецярплівых выхаванцаў, маючы за спіной надзейны тыл у выглядзе школьнай бібліятэкаркі Раісы Міхайлаўны (як бы ні падціскала школьны бюджэт з грашыма, яна заўжды знаходзіла сродкі для больш-менш поўнай падпіскі). Таму і асаджваў вучняў. Маўляў, без панікі, даражэнькія, навыперадкі ў нашу чытальню. Там да вашых паслуг і мадэрновы ў творчых пошуках "Першацвет", і эклектычна-элітарная "Крыніца", і хрэстаматыйна шчырае "Полымя". Выданні на любы густ, на любое літаратурнае запатрабаванне.

І цягнулі вучні дахаты стосы свежых мастацка-публіцыстычных часопісаў і газет (зусім не грэбуючы, паміж намі кажучы, і "ЛіМам"), і яшчэ раз на ўласным навучальна-творчым вопыце пераконваліся, што друкаванае беларускае слова — не верабей. Калі западзе ў душу чарговым усплёскам прозы сваёй ці паэзіі, то захаваецца там надоўга, даючы выйсце жывым думкам, умацоўваючы пачуццё грамадзянскасці і самасвядомасці...

А як жа на сёння з мастацка-публіцыстычнай перыёдыкай, скажам, у абласной бібліятэцы імя Пушкіна? Выдатна. Цану сабе ўстанова ведае, ад жыцця не адрываецца.

— Чытаюць людцы, чытаюць, — запэўнівае Маргарыта Уладзіміраўна Лыка — намеснік дырэктара бібліятэкі. — Амаль пяцьдзесят тысяч чытачоў летась было, больш нормы ў два разы. З фінансаваннем — праблемы, але бібліятэку, якая, лічыце, набыла статус навуковай, імкнёмся зрабіць яшчэ і культурным цэнтрам...

Веру. Пярэчыць цяжка, бо, мяркуючы па пастаянных стасунках з пісьменнікамі, па праведзеных і плануемых культурна-асветніцкіх вечарынах, урэшце, па колькасці наведвальнікаў (у большасці вучняў і студэнтаў), якіх пабачыў у бібліятэчных залах, не "супакойваюць" тут творчае жыццё, ёсць дзе "папасвіцца" аматарам друкаванага слова.

Не пустынна і ў аддзеле беларускай і краязнаўчай літаратуры, дзе адной з гаспадынь — В. Алешка.

— Увесь беларускамоўны перыядычны друк прадстаўлены ў нас цалкам, — горача адстойвае сваё Валянціна Пятроўна. — Што за бібліятэка без гэтага!

Ох, як дапякаюць яе, аказваецца, тыя чытачы, якія шмальцуюць і крэмзаюць падшыўкі газет і часопісы. Хоць варварскі — куды нам без гэтага, — ды ўсё ж паказчык зацікаўленасці мастацка-публіцыстычнымі выданнямі. Тым жа "ЛіМам", напрыклад, якога ў чытальнай зале аж дзве падшыўкі (адна для стопрацэнтнай захаванасці).

Шмат цікавага паведаміла і супрацоўніца абласной дзіцячай бібліятэкі імя Я. Маўра Т. Шрубок:

— Дзеткі да нас ходзяць не абы-якія. Раўнадушных ці загоніш? Можна сказаць, эліта. Паспрабуй дзевяцікласніку адмовіць у тым жа "Полымі" — гвалт падыме. І "Спадчыну", і "Роднае слова", і "Маладосць" бяруць не толькі дзеля падрыхтоўкі да заняткаў, але і для душы. Вельмі нашы дзеткі зараз палітызаваныя. Аднак радуе, што пачынаюць яны сябе беларусамі адчуваць...

Пры бібліятэцы вось ужо дзесяць год дзейнічае клуб "Бацькаўшчына". Займаюцца тут вучні краязнаўствам, роднай літаратурай. Прыходзяць цэлымі класамі. Ды і настаўнікам такія формы навучання даспадобы. Скажам, для выхаванцаў філолага Н. Вашчацінскай з 23-й школы Савецкага раёна слова "Бацькаўшчына" — не з апошніх у штодзённым ужытку. Глядзіш, вось так паступова, па цаглінцы, з уважлівай аглядкай на мінулае, і будзе адрэстаўраваны гэты вялікі будынак пад агульнай назвай "Беларуская Культура". І не толькі адрэстаўраваны ды падноўлены. Былі б архітэктары свядомымі і будаўнікі — шчырымі. Тады і новыя, светлыя паверхі з'явяцца. Вада па кропельцы камень точыць. Так і выхаванне, адукацыя і самаразвіццё плён дадуць не за год і не два. Адлік гэтая карпатлівая праца бярэ — хто ж аспрэчыць — з сям'і і школы. Стан жа нашай школы нацыянальнай — галаўны боль для многіх бацькоў.

Хаця б для той самай Таццяны Віктараўны Шрубок:

— Дзіця мае ў другі беларускамоўны клас шасцідзесятай школы ходзіць. Калісьці такіх класаў чатыры было, потым — тры. Што заўтра здарыцца — невядома...

Прагназаваць будучыню цяжка і ў рабоце школьных бібліятэк. Не маю на ўвазе іх забеспячэнне падручнікамі і метадычнай літаратурай для настаўнікаў. За гэтым сочаць па абавязках сваіх спецыялісты Міністэрства адукацыі і адпаведных раённых аддзелаў. Гаворка сёння аб іншым. Пра той самы беларускамоўны перыядычны друк (падкрэсліваю яшчэ раз — дзяржаўны), стан якога відазмяняецца літаральна на вачах. Маю на ўвазе катастрафічнае падзенне накладаў — збяднелы патэнцыяльны падпісчык у першую чаргу зараз клапоціцца аб страўніках уласных дзяцей; змяншэнне аб'ёму і фармату часопісаў — прыгадайце, якім паўнацэнна-"салідным" па памерах быў яшчэ адносна нядаўна наш галоўны мастацка-публіцыстычны часопіс "Полымя".

Зразумела, справа ў недахопе грашовых сродкаў. Вельмі выразна ўяўляю зараз высакароднае абурэнне нашых дзяржаўных фінансістаў. Пазіраючы на "ахавае" становішча "Полымя", "Маладосці", "Першацвету", "ЛіМа", запярэчаць усе ў адзін голас: "Якая ж вы інтэлігенцыя! Народ галадае: а яны пра тыражы. Спачатку заробкі ўрачам ды настаўнікам трэба павысіць, калгасы на ногі ўзняць, прамысловасць нашу адладзіць, а потым ужо можна і вас паслухаць".

Чакаем лепшых часін. З жахам назіраем, што мастацка-публіцыстычныя выданні на роднай мове становяцца "элітарнымі", адзінкавымі ў віруючым моры прывабнай знешне, як пах смажаніны, друкаванай масавай культуры.

Аб усім гэтым можна меркаваць па ўжо згаданых вышэй школьных бібліятэках. А дакладней, па наяўнасці ў іх перыядычных выданняў.

У 160-й сталічнай школе на кніжных паліцах з беларускамоўных мастацкіх часопісаў толькі "Вясёлка".

— Выпісала б і "Крыніцу", і "Спадчыну", на іх у нашых вучняў заўжды попыт, — тлумачыць бібліятэкарка Т. Кульпіна. — Ды вось гора — грошай няма. На ўсю паўгадавую падпіску некалькі соцень тысяч.

Больш багацейшы выбар у школе-ліцэі N 165. Але ў асноўным гэта метадычныя выданні для настаўнікаў: "Беларускі гістарычны часопіс", "Народная асвета", "Пачатковая школа", "Адукацыя і выхаванне". Часопісаў "Полымя" і "Маладосць" школьнікі тут не знойдуць. А вось "Беларускую думку" — калі ласка. Загадчыца бібліятэкі В. Мінаева прызнаецца, што тэрмінова выпісала гэтае выданне па "прапанове" раённага аддзела адукацыі.

А ў 67-й школе сітуацыя амаль што казусная. Мясцовая бібліятэкарка Нэлі Іванаўна Лістапад — жанчына энергічная, баявая — дэмакратычных поглядаў на жыццё не прыхоўвае:

— У нас плюралізм! Выпісваем і "Товарищ", і "Народную волю"!

— Дык, Нэлі Іванаўна, гэта хутчэй для настаўнікаў. А для вучнёўскага літаратурнага попыту што?

— Ну... Вось "Першацвет".

Адзінае мастацкае выданне на вялізную, вельмі аўтарытэтную ў горадзе школу! І побач тая ж самая "Беларуская думка", відаць, таксама падпісаная па ўказцы "зверху". Мабыць, няма ў Нэлі Іванаўны шчыльных кантактаў з настаўнікамі-прадметнікамі, якія, цудоўна ведаючы школьныя праграмы, а значыць, і будучыя запатрабаванні вучняў, маглі б параіць, якую газету ці часопіс выпісаць трэба проста неадкладна.

Размаўляю з выкладчыцай роднай мовы і літаратуры М. Гайдук. Тая з гатоўнасцю згаджаецца, што арыентавацца маладому чытачу ў навінках нашай прозы, паэзіі, драматургіі і крытыкі проста немагчыма без "Полымя", "Маладосці", "Крыніцы". А Нэлі Іванаўна, кінуўшы вокам на маё службовае пасведчанне, з паспешлівасцю дадае, што і "ЛіМ" школьная бібліятэка абавязкова выпіша, бо грошай быццам хопіць, на паўгоддзе выдаткавалі для падпіскі больш за мільён.

Неяк гаркавата на душы стала. Ці ж з гэтай мэтай сёння па школках хаджу. І не збіраецца наш тыднёвік навязваць сябе камусьці прымусова. Гаворка ж пра іншае. Школьніку (няхай і старшакласніку) дарослы дарадца патрэбен. Настаўнік, бібліятэкар. Каб разабрацца мог вучань, дзе сапраўднае, а дзе падманнае. Так, так, згодны, чалавек мае права на выбар, і права гэтае святое. Але чаго чакаць, калі выбар проста не прадастаўлены, калі ў школьнай бібліятэцы літаральна няма з чаго выбіраць.

Дык хто ж заказвае музыку? А дакладней, хто фінансуе, а значыць, і кантралюе ў школках падпіску на часопісы і газеты?

— У нашай арганізацыі — ніхто! — катэгарычна сцвярджае галоўны эканаміст Міністэрства адукацыі Л. Антановіч.

У далейшай размове з Людмілай Станіславаўнай высвятляю не без цікаўнасці, што школьныя бібліятэкі ў справе падпіскі "сілкуюцца" грашыма з мясцовых бюджэтаў, што ўсё фінансаванне ідзе праз раённыя аддзелы адукацыі. Вось яны і заказваюць музыку, а дакладней, мастацка-публіцыстычную перыёдыку. Як гэта робіцца, мы ўжо ведаем.

— Так, удакладняе Людміла Станіславаўна, — грашыма распараджаюцца дырэктары школ. Але ці можаце вы іх абвінаваціць у збядненні школьных бібліятэк, пазнаёміўшыся вось з гэтым дакументам?

Знаёмлюся. "Бюджэтная класіфікацыя" Міністэрства фінансаў, дзе дакладна распісаны кожны элемент школьных грашовых запатрабаванняў. "Расходы па набыцці перыдыядычнага друку: газет і часопісаў" суседнічаюць з такімі, напрыклад, празаічнымі па сувязі з рэальным жыццём пунктамі: "дэзінфекцыя і знішчэнне грызуноў і розных насякомых", "набыццё матэрыялаў і прадметаў для бягучых гаспадарчых мэтаў" і г. д.

Зразумела, дырэктар, знаходзячыся ў неабмежаваным па часе палоне грашовай бяскорміцы, іншым разам проста вымушаны выбіраць: пазбаўляцца школе ад пацукоў і "розных насякомых" ці мець у сваёй бібліятэцы "Полымя" для штодзённых патрэб выпускнікоў. Чарговы жыццёвы абразок: высокае і нізкае побач. І не ў абдымках, а ў пастаяннай лютай барацьбе. Што перамагае, тлумачыць не трэба.

Магчымы апанент адразу запярэчыць: няма чаго тут філасофстваваць! Зыход гэтай дыялектычнай барацьбы ад асобы ў першую чаргу залежыць. Калі на начальніцкім месцы сапраўдны чалавек, асоба, інтэлігент, то ў школе і з духоўным, і з матэрыяльным праблем не будзе.

Падтрымлівае гэты пункт гледжання і Л. Антановіч:

— Іншым разам раўнадушша больш гора наробіць, чым адсутнасць грошай. У адным з раённых аддзелаў адукацыі Мінска, дакладна гэта ведаю, увогуле забаранілі фінансаванне школьнай падпіскі. Аргумент адзіны: калі настаўнікам выплачваюцца штомесяц грошы для набыцця літаратуры, дык няхай самі і выпісваюць газеты і часопісы. А ў выніку атрымалася, што пакутуюць у пустых бібліятэках у першую чаргу вучні.

Як вельмі трывожную расцэньваюць дадзеную сітуацыю і ў планава-эканамічным аддзеле гарадскога ўпраўлення адукацыі. Галоўная мясцовая фінансістка Людміла Міхайлаўна Арлова тлумачыць:

— Як маці, адчуваю, што маё дзіця ў школьнай бібліятэцы абдзелена ў правах, а як эканаміст добра ведаю, што становішча яшчэ доўга не выправіцца. Разумею і дырэктараў. Дбаюць яны зараз не пра падпіску, а пра заробак настаўнікаў-бедакоў і харчаванне дзетак...

А што, цікава, скажуць самі дырэктары?

— У свайго раённага аддзела на падпіску не прасілі ні капейкі, — катэгарычна сцвярджае дырэктар школы N 10 Аляксандр Яўгенавіч Балакін. — Райна нам яшчэ для рамонту спатрэбіцца. Абышліся сваімі сіламі.

— Цікава, як?

— Амаль паўмільёна даў наш прафкам, — падхоплівае гутарку бібліятэкарка Т. Баранава. — Ды яшчэ і спонсар дапамог...

Так, пашчасціла дзесятай школе і на дырэктара — выключна разумнага гаспадара і адміністратара, і на фундатара-мецэната — бацьку аднаго з вучняў. Дзіва, але Аляксандр Альбертавіч Савін, супрацоўнік адной са сталічных фірм, грошай на школьную падпіску не шкадуе. Ды толькі з "Полымем", "Першацветам" і "ЛіМам" тут чамусьці таксама прамаргалі.

— А я лічу, што гэта і ваша віна, — рубіць рукой паветра Балакін. — Ну, не падказалі нашы настаўнікі-беларусаведы своечасова, што выпісваць трэба. А дзе вы былі ў час падпісной кампаніі? Дзе ваша рэклама?

У нейкай меры — згодны. Хто ж аспрэчыць, што "выратаванне тапельцаў — справа рук саміх тапельцаў". Лезе ў галаву і незабыўнае з універсітэцкага курсу лекцый па марксізме: "у аснове развіцця культуры ляжыць развіццё матэрыяльнай вытворчасці". Не выконваецца апошняе — выплывайце самі...

Мроіцца штосьці недарэчнае. Мастацтва на самафінансаванні... Культура без дзяржаўнай падтрымкі... Дзе, у якой краіне свету магчыма сумяшчэнне несумяшчальнага? Прагназую начальніцка-катэгарычнае: "Не выпісваюць, бо не чытаюць! Навошта грошы ўпустую губляць на фінансаванне падпіскі ды на кантроль за ёй!" І прыгадваецца з гэтай нагоды вось што. Аднойчы на маіх вачах бабулька на Камароўцы, прадаўшы канарэйку ў клетцы, інструктавала шчаслівую малую ўладальніцу: "Кармі яе, дзетка, бо загіне птах!" А той кенар, дарма што ў клетцы, ох як заліваўся-спяваў. Куды да яго тым вольным, але тлустым камароўскім вераб'ям ды галубам. Куды ім пошчакі выводзіць — лятаюць і то з цяжкасцю...

Так што не жывём — выжываем. Падцягнуўшы жываты, імкнёмся не глядзець у бок прыватных кніжна-газетных развалаў, якімі запоўнены амаль што кожны падземны пераход. Імкнемся не глядзець, хоць сляпуча яркія вокладкі, на якіх хвацка страляюць і гвалтуюць, і абуджаюць іншым разам у душы штосьці ганебнае. Тады сутаргава ламаем галовы, шукаючы практычныя шляхі самафінансавання нацыянальнай культуры. Хваравітыя задумкі наконт уладкавання начнога казіно ці арганізацыі стрыптыз-шоу на базе Саюза пісьменнікаў лопаюцца, як мыльныя пухіры, бо імгненна ўспамінаем, што любая бізнесовая справа неяк не па душы, а ад абавязкаў геданістаў-забаўляльнікаў проста ванітуе. "Паскудства, брат, і не пытайся". Потым доўга лечым душу словам...

Прайшоўся толькі па школах. Меўся быў наведаць яшчэ і бібліятэкі вайсковых частак, заводаў і прадпрыемстваў. Ці выпісваюць яны вышэйназваныя выданні (саюздрук канкрэтных адрасатаў-падпісчыкаў назваць не змог, прапанаваў толькі колькасць раённых аддзяленняў-распаўсюджвальнікаў)? Меўся, ды не адважыўся псаваць настрой напрадвесні. Калі ўжо народная асвета ў большасці сваёй аддае перавагу ў падпісцы барацьбе з грызунамі, то што казаць пра вайскоўцаў. Пры адсутнасці мецэнатаў і спонсараў, пры кволай руплівасці чыноўнікаў ад культуры дзе тая гарантыя, што ў гарнізонных бібліятэках чытаюць "Крыніцу", а не шчыруюць у першую чаргу па здабычы, скажам, салдацкіх ануч ці ружэйнай змазкі?

А птушку тую пеўчую, калі верыць Гаруну, спагадлівыя дзеткі ўсё ж з клеткі выпусцілі. Няхай, маўляў, на волі спявае. Хоць і не доўга, але гучна...

Яўген РАГІН

P. S. На ўсялякі выпадак нагадваю, што падпіска на "Полымя", "Першацвет", "Маладосць", "Крыніцу" і "ЛіМ" працягваецца.

Я. Р.

Лаўрэаты часопіса "Маладосць"

Не першы раз рэдакцыя часопіса "Маладосць" называе аўтараў лепшых матэрыялаў, змешчаных на старонках гэтага выдання на працягу года. Нядаўна сталі вядомы лаўрэаты 1997-га. Гэта — Ірына Дарафейчук (кніга паэзіі "Сцяблінка на лязе" ў "Бібліятэцы "Маладосці"), Міхась Кулеш (кніга прозы "Вялікдзень" у "Бібліятэцы "Маладосці"), Наталля Стралкова (артыкул "Дзверы ў мінулае... будучае", N 2), Наталля Кузьміч (артыкул "Чалавек шукае сябе" (N 3) і Алена Шычко (мастацкае афармленне "Бібліятэкі "Маладосці" NN 7 і 9).

У Шумілінскім музеі

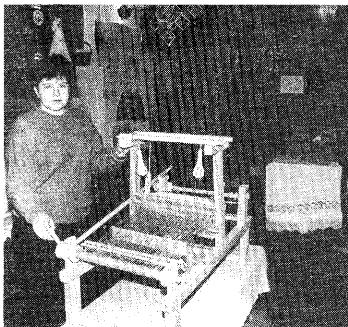

Больш за сем тысяч экспанатаў сабрана ў Шумілінскім гісторыка-краязнаўчым музеі. Сярод іх можна знайсці астанкі мамантa, знойдзенага на тэрыторыі раёна, партызанскую зямлянку часоў Вялікай Айчыннай вайны, макет ткацкага станка, серыю матэрыялаў пра ўдзельнікаў вайны ў Афганістане.

На здымку: дырэктар музея Валянціна Кобзун ля макета ткацкага станка.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

А ў Піліпкі — дзве мамкі

Добра вядома, якая вялікая ўвага сёння надаецца ў сярэдніх школах (ды і ў асобных дзіцячых садках) навучанню англійскай мове. Але ж не трэба забываць: чужую мову ведай, аднак і да сваёй з павагай стаўся. Пра гэта не забываюць у выдавецтве "Юнацтва", у якім практыкуецца выпуск кніг для маленькіх паралельна на некалькіх мовах. Адна з апошніх навінак у гэтым шэрагу — вядомая беларуская народная казка "Піліпка-сынок", цудоўна афармленая мастаком В. Славуком. Тэкст пададзены ў арыгінале і ў перакладзе на англійскую мову.

Тыдзень дзіцячай кнігі

Тыдзень дзіцячай кнігі прайшоў у бібліятэцы імя Янкі Купалы ў Мінску. Школьнікі з розных раёнаў горада сабраліся сюды, каб сустрэцца з беларускімі паэтамі і празаікамі на свяце новых кніжак. Ніл Гілевіч, Васіль Зуёнак, Артур Вольскі, Павел Місько чыталі свае новыя творы, дарылі аўтографы на сваіх кнігах, якія дзеці набывалі ў кніжнай краме.

Віктарына, якую правялі для ўдзельнікаў свята, паказала, што школьнікі ведаюць і любяць беларускую літаратуру.

На здымку: аўтографы дае Ніл Гілевіч.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛТА

ПОГЛЯД

Выбар — за намі!

ТРЫ РЭДАКЦЫІ ГАЛОЎНАЙ "КАЗКІ ЖЫЦЦЯ" ЯКУБА КОЛАСА

Адным з найгалоўнейшых хібаў выкладання беларускай літаратуры ў школе з'яўляецца, на жаль, недахоп сапраўды дасведчаных выкладчыкаў і адсутнасць выбару ў вучняў. Менавіта выбар фармуе Асобу, а адсутнасць выбару, ураўнілаўка і стандартызацыя нараджаюць люмпена, калі грамадства ператвараецца ў натоўп.

Крыўдна, калі на канферэнцыі па беларускай мове першае месца займае адзінаццацікласнік, які падзяляе творчасць Янкі Купалы на дакастрычніцкі і паслякастрычніцкі перыяды, адначасова адзначаючы "забітасць" Купалы да 1917 г. і неверагодныя магчымасці для таленту нашага нацыянальнага песняра, якія адкрыліся пасля кастрычніцкага перавароту. Маўляў, грымнула "Аўрора", і Купалава жыццё асвятліў прамень натхнення і творчага ўздыму... Хіба так трэба разумець гэтага хлопца, якому для пачатку варта павучыцца размаўляць па-беларуску, а ўжо затым ісці на канферэнцыю па мове, якой не валодаеш дасканала.

Шкада, што для таго, каб прачытаць першую рэдакцыю Коласавага "Сымона-музыкі", трэба выпадкова натрапіць на яго мюнхенскае (!) выданне 1955 г., бо ў падручніках па літаратуры нідзе не прачытаеш: так і так, Якуб Колас напісаў "Сымона-музыку", які існуе ў трох рэдакцыях, адна з якіх згублена (украдзена) і г. д. Паэма ўвайшла ў літаратурны ўжытак у 1925 г., калі ўпершыню цалкам была выдадзена ў БДВ (Беларускім дзяржаўным выдавецтве). Гэта была трэцяя рэдакцыя, якая потым без істотных змен перавыдавалася ў Мінску, Вільні і Празе. Хіба толькі вузкае кола навукоўцаў ды неабыякавых да нашае літаратуры чытачоў знаёмыя з першай рэдакцыяй твора, якая нагэтулькі розніцца ад апошняй рэдакцыі, што яе льга лічыць самастойным творам. Як вядома, першая рэдакцыя пісалася з 1911 да 1918 гг., друкавалася часткамі на працягу 1917-21 гг., а ўпершыню цалкам была апублікавана ў Мюнхене ў 1955 г. выдавецтвам "Бацькаўшчына". На Беларусі першая рэдакцыя галоўнай "казкі жыцця" Коласа была выдадзена толькі ў 1974 г. у каментарыях да шостага тома Збору твораў у 14 тамах, дый то дробным шрыфтам як нешта выяўна другараднае, малакаштоўнае.

Трэцяя рэдакцыя "Сымона-музыкі" — гэта не столькі аўтаматычнае аднаўленне страчаных падчас вяртання з Кіславодска ў 1924г. радкоў, колькі адлюстраванне той змены, якая адбылася ў поглядзе Якуба Коласа на перспектывы Беларускага Адраджэння. Калі ў фінале першае рэдакцыі аўтар знаходзіцца ў стане няпэўнасці, дык у фінале трэцяе рэдакцыі пануе бязмежны аптымізм — у Коласавай свядомасці канчаткова акрэсліваюцца перспектывы "Маладой Беларусі" і паэта-адраджэнца. Такі круты паварот, што адбыўся ў светапоглядзе паэта, звязаны са "стабілізацыяй" як жыцця самога Коласа на Бацькаўшчыне, так і жыцця гэтае Бацькаўшчыны ў ейным паслярыжскім падпольскім і падсавецкім стане. Тая беларусізацыя, што пачалася ў 20-я гады, здавалася незваротным працэсам. Ніхто не спадзяваўся, што нацыянальнае адраджэнне, якое ішло пад непасрэдным кантролем і апекаю савецкай улады, неўзабаве зменіцца сталінскімі рэпрэсіямі, адгалоскі якіх чуваць і па сёння.

Дзеля таго, каб чытач мог непасрэдна пабачыць розніцу паміж двума заканчэннямі паэмы, прывяду апошнія іх радкі:

Першая рэдакцыя

Спі ж спакойна — сонца ўзыдзе,
Блізка дзень — ты будзь гатоў,
А калі наш час надыдзе —
Мы сустрэнемся ізноў.
Вунь за лесам ноч віднее,
Ноч праходзіць, любы, глянь!
І памалу ўсё бляднее
І знікае Ганна-здань.
— Божай мой! О, сон цяжэрны,
Дай мне сілы чары зняць,
Каб мой сум і жаль бязмерны
Жару раніцы аддаць. —
Спіць Сымон і разважае,
Хоча галаву падняць,
Толькі сіл яшчэ не мае
Крылле вольнае разняць.
Ды устане ён, ачнецца:
Круг не скончыў свой Сымон,
На шырокі шлях праб'ецца,
Хоць мо й доўгі будзе сон.

Другая рэдакцыя

Я развітаюся з Сымонам —
Тут круг замкнут адзін, а там
Сваім звычайным ходам-гонам
Пачнуцца новыя кругі —
Яшчэ далёкі берагі,
Аб іх раскажа повесць вам
Ужо не я, а хто другі.
Пайшоў Сымон сваёй пуцінай,
Бо ён прыроджаны пясняр,
Панёс ён людзям песень дар —
Агонь душы і сэрца жар,
Панёс пясняркай калінай.
Рука ў руку з ім і з ахвотай
Дзяўчына мілая ішла.
Пад сховам дзеўчага крыла
Гарнула далі пазалотай,
І не кранала іх журбота.
Не засмучала іх імгла.
І ўжо ў пуці, ідучы з ею,
Як надышоў той час-пара,
Дакончыў казку пра лілею
І пра пташыну-песняра.

Літаратурная казка, як і ўсякая казка, павінна мець хэпі энд. Але слова, якое паўтараецца не раз і ў адной і ў другой рэдакцыі, слова-сімвал "Круг жыцця", бярэ свой пачатак, бадай што, з кругоў, пройдзеных самім Дантэ. Прынамсі, вядома, што Колас, пішучы свой твор, меў на ўвазе і даўні класічны ўзор, бо параўноўваў уласнае жыццё, жыццё песняра-вандроўніка, з кругамі. У першай рэдакцыі — трагедыя музыкі ("Колькі талентаў звялося, Колькі іх і дзе ляжыць!.."), у трэцяй... Паэт, падобна, прымусіў сябе згадзіцца з тым, што ўсё існае — разумнае.

У паэме Коласа ўражвае, аднак, не сам сюжэт, колькі лірычныя адступленні, пейзажныя замалёўкі, — рэч істотная, бо без гэтага твор губляе кампазіцыйную стройнасць, а галоўны герой рызыкуе застацца ў прасторы без зямлі пад нагамі. Тым не менш наймацней здзіўляе грамадзянская пазіцыя Якуба Коласа, найбольш поўна выяўленая ў першай рэдакцыі і часткова зменёная ў трэцяй. Гэта цікава яшчэ і таму, што пра Коласа звычайна гавораць як пра савецкага пісьменніка, хоць не сакрэт, што ў большасці твораў "дасталінскага перыяду" пераважае нацыянальная праблематыка, патрыётыка, увасобленая і выказаная праз вобразы. І ёсць моманты, калі Колас-грамадзянін піша адкрыта, як у вядомым публіцыстычным уступе да трэцяй часткі ("Брацце мае, Беларусы! У страшнай кнізе людскіх спраў, Мусіць, сам Бог для спакусы Гэты край наш адзначаў").

Можна меркаваць, што зыначанне, а то й знікненне тых мясцінаў у творы, у якіх ужывалася тэрміналогія, абвешчаная бальшавікамі "нацыяналістычнай" ("Тут на нашых станавішчах Польшча білася й Літва, Каб на гэтых пажарышчах Ўзмацавалася Масква"), адбылося пад уплывам змен, якія адбываліся ў жыцці і ў светапоглядзе аўтара. З канца 1921 г. на кантраляванай бальшавікамі этнаграфічнай тэрыторыі пачынае праяўляць сябе цэнзура. Знікае тэрмін "маскаль", а разам з ім і цэлыя звароты ("з нас душы не выняў ні маскаль, ні польскі пан"). Уводзяцца замены: "І ўрад царскі самачынна" замест — "і маскаль тут самачынна..." Перарабляюцца дзеля палітычнай кан'юнктуры фразы пра Рыжскі ганебны падзел Беларусі: замест "паабапал ад мяжы" маем "на захад ад мяжы", замест "лях ліхі, маскаль паганы" — "пан пышлівы, надзіманы", "ні пан, ні хам" — "ні пан, ні ксёндз" і г. д. Кідаецца ў вочы тэндэнцыйнасць, складваецца ўражанне, што ва ўсім вінаваты Захад, "лях ліхі", "пан пыхлівы", а Масква як быццам ні пры чым. Знікае нават досыць нейтральны тэрмін "чужынец": "І чаму я марна трачу між чужынцаў дні свае" — тут гаворыцца пра людзей, якім "нож у сэрца пад чужую дудку граць". Часам сэнс цэлых строф мяняецца на супрацьлеглы.

Найвялікшая "казка жыцця" — паэма "Сымон-музыка" выяўляе повязь часоў і пакаленняў, бо каранямі змест яе ідзе глыбока ў нетры вуснай народнай творчасці. Стрыжань Коласавых разваг — творчы дух беларуса, лёс нацыянальнай інтэлігенцыі, выпрабаванні, якія выпалі на яе долю. Беларускае дрэва, якое мае такія глыбокія карані, расце, разгаліноўваецца, а значыць, усё ж не беспрабудны сон Сымона, "хоць мо й доўгі". У рэшце рэшт музыка прачнецца і зайграе на скрыпцы. Адродзіцца Беларусь, будзе вольнаю. Дзеля гэтага трэба, каб з'явіўся Сымон, Асоба. Вельмі добра сказаў пра паэму Адам Бабарэка: "І як "Фаўст" Гётэ — гэта трагедыя духу мыслі, што сваім карэннем выходзіць з глыбінь народнай легенды, так і "Сымон-музыка" — як казка жыцця" эмацыянальнага духу, духу творча-мастацкага не забудзецца сярод народаў, што ўзняліся і ўзнімаюцца да вольнага жыцця на калісьці "забраных краінах" у імперыялістычнае ярмо. Там, дзе растуць і будуць расці каласы, там і "Сымон-музыка" будзе вольнаю песняю-гімнам росту гэтых каласоў, бо ў ёй цягнуць, злішыся ў адну крыніцу, жывыя воды і з нетраў народнай творчасці, нетраў народнага духу-формы, і з патайных куткоў рэальнай прыроды й жыцця "забраных краёў", што не ведаючы пладоў "цывілізацыі", здолелі ў сабе захаваць багатую фармальную (духоўную) культуру, як выспеліць у адменных колерах звычайнай, але разнастайнай красы прыроднай. Крыніца гэная не ўвабралася ў саеты й ядвабы, у званочкі, браскоткі й бляск "цывілізаванае" паэзіі. Яна знайшла сваю самабытную культурна-мастацкую форму адзінства "рэалізму" і "рамантызму", якое льга адзначыць як адраджанізм".

Сюжэт паэмы заснаваны на адраджэнскай ідэі, а яе галоўны герой — адраджэнец. У творы злучаюцца ў адно многія лініі духоўнага існавання беларуса: народная творчасць, дух натхнення, "тутэйшасць" — формы, у якіх захавалася наша культура (а дакладней, ейныя рэшткі). На гэтым трывае будынак "новай Беларусі". Сымон прайшоў тыповы шлях беларускага інтэлігента: непатрэбны нікому ў вёсцы ("няма прарока ў сваёй айчыне"), ён ідзе жабраваць, шукаць лепшае долі, парабкуе, становіцца панскім служкаю, а ўжо затым, пасля ўсяго — вольным музыкам-песняром. Гэта шлях Сымона, гэта шлях Якуба Коласа, гэта шлях усёй нацыянальнай інтэлігенцыі ў пачатку XX ст. Толькі моцны духам праходзіў гэты шлях да канца, рэшта гінула ў турмах, лагерах, ад хваробаў, ад катаванняў, голаду, па дарозе ў Сібір і ў Курапаты. На Алімп узняліся толькі волаты.

Шукаючы адгадку на пытанне, чаму так адрозніваюцца дзве рэдакцыі паэмы Коласа, спыняешся на думцы аб веравызнанні аўтара. У апошняй рэдакцыі, якая лічыцца кананічнай, выкінута або заменена слова "Бог". Галоўнай заганай першай рэдакцыі, на погляд тагачаснай крытыкі, былі "ярка-рэлігійныя настроі самога аўтара", а што да трэцяй рэдакцыі, дык з задавальненнем канстатавалася: "Пад уплывам марксісцкае крытыкі Я. Колас пера-

КНІГАПІС

Такім быў Жэбрак

Даўно адышла ў нябыт серыя "Слава твая, Беларусь", а пасля "Слава твая, Радзіма", толькі зрэдку выходзіць не менш папулярная "Нашы славутыя землякі", а патрэба ў падобных выданнях не змяншаецца, бо чытачу хочацца паболей ведаць пра людзей, якія пакінулі значны след у гісторыі. Таму кнігі такога кшталту з'яўляюцца без прывязкі да пэўнай "бібліятэчкі". Пацвярджэнне гэтаму і кніга Ігната Дуброўскага "Гаснуць вулканы", што пабачыла свет у выдавецтве "Мастацкая літаратура".

Герой яе вядомы генетык, селекцыянер Антон Жэбрак, адзін з тых нямногіх, хто ў колішнім Савецкім Саюзе меў магчымасць адкрыта выступаць супраць усемагутнага ў той час Т. Лысенкі. А такая смеласць, зразумела, каштуе дорага. Жэбрака цкавалі, як толькі маглі... Жэбрака адлучалі ад любімай працы... Жэбрака рабілі ворагам усяго савецкага і прыслужнікам капіталізму... Жэбрака ў рэшце рэшт заўчасна звялі ў магілу — Антон Раманавіч раптоўна памёр, калі яму споўнілася ўсяго 63 гады. І самае несправядлівае ў тым, што адбылося гэта тады, калі справядлівасць як быццам перамагла і ён зноў мог заняцца любімай справай.

Вызначыўшы жанр твора, як дакументальны раман, І. Дуброўскі, зразумела, прытрымліваючыся таго, што было ў сапраўднасці, не абмяжоўваецца адным спасціжэннем лёсу галоўнага персанажа і падрабязным расказам пра акружэнне, у якім адбывалася станаўленне Жэбрака, але ў якім ён і мусіў сутыкнуцца з неразуменнем, псеўданавуковасцю, дыктатам над навукай. У рамане паўстае шырокая панарама навуковага жыцця на працягу не аднаго дзесяцігоддзя, а калі шырэй — краіны ў цэлым. І ў гэтым менавіта раманны погляд на лёсы і з'явы, тая шырыня, за якой сам час і чалавек у гэтым часе з'яўляюцца чымсьці непарыўна цэлым.

Сумнення няма і быць не можа: Жэбрака, сялянскага хлопца з вёскі Зблряны колішняга Ваўкавыскага павета, а цяперашняга Зэльвенскага раёна, да актыўнага жыцця і не менш актыўнай дзейнасці паклікаў сам час. Не было б вялікіх рэвалюцыйных пераўтварэнняў, сацыяльных узрушэнняў, Жэбрак, канечне ж, не мог стаць тым, кім быў. Але ж гэты час, што таксама не выклікае сумніву, не толькі гартаваў людзей, а і ламаў іхнія лёсы. Асабліва тады, калі чалавек "выпадаў" з той схемы, якую рыхтавала яму сістэма. І жыццё Жэбрака, яго навуковая дзейнасць — не выключэнне з шэрагу падобных выпадкаў, а толькі пац-

апрацаваў свайго "Сымона-музыку", змяніў яго канец, рашуча скінуў з Сымона раней аблытваўшую яго рэлігійную павуціну". Каб больш яскрава паказаць, як праводзілася аперацыя па выдаленні непажаданых рэлігійных элементаў, прыводжу некалькі прыкладаў, узятых у мюнхенскім выданні твора Раманам Склютам дзеля параўнання:

Першая рэдакцыя

Але ў Бога вер, і Богу
Ты заўсёды, браце, вер...
Сам Бог, мусіць, для спакусы
Гэты край наш адзначаў...

Бог на то і розум даў,
Каб загадкі, што спрадвеку
Ў кнігі горныя ўпісаў,
Хтось рукою няўчытанай
І прыбіў на іх пячаць,
Мог ён сілай, Богам данай,
Адгадаць і разгадаць...

— Эге ж, хлопча, не забыта
Богам праўда на зямлі...

Ёсць Божае волі законы...

— Божа! дзе я? Што са мною?..

Казкі-з'явішчы дарогі!
Колькі мар ў далечыне!
Хай жа Бог цаліць вас, ногі,
Што вы носіце мяне!

Трэцяя рэдакцыя

Вер у бога, але богу
Не заўсёды, браце, вер...
Сам лёс, мусіць, для спакусы
Гэты край наш адзначаў...

І той розум, хлопча, дан,
Каб ён мог зганяць туман.
Што гняце яго спрадвеку,
І каб змог ён, позна-рана,
Зняць няведання пячаць,
А той напіс няўчытаны
Растулмачыць, адгадаць...

— Эге ж, хлопча, не забыта
Тая праўда на зямлі...

Разумныя волі законы...

— Тфу ты, ліха! Што са мною?..

Выкінута зусім.

Скідваючы рэлігійную і нацыянальную "павуціну", новыя ўлады рабілі з адвечнага беларуса-селяніна — пралетара, "змагара за светлую будучыню, за сацыялізм", мастака, які не толькі развучыўся размаўляць на роднай мове і не навучыўся на "общепонятном" і "великом, могучем", але і стаў пагарджаць сваім найменнем — Беларус.

Радасць Божую, светы, пазнайце...
Абудзіся, зямля, хвалі Бога...
Асвяціся і цьма, пазнай радасць...
Радуйся, неба — ўваскросне зямля, —

напеўнасць гэтых радкоў не толькі пацвярджае вобразнае і сэнсавае багацце нашай мовы, але і з'яўляецца гімнам Творцу, космасу, найвышэйшай сіле, якая кіруе светам, Богу. Якуб Колас незнарок, міжволі напісаў рэлігійны гімн, які найлепей гучацьме ў храме і, узносячыся да скляпенняў, будзе абуджаць у сэрцах і душах беларусаў Веру, бо без Бога нельга зрабіць нічога. Толькі ў суладдзі з прыродай і сусветам можа жыць чалавек. Шкада, што гэтыя ісціны пачынаюць намі ўсведамляцца так позна. Але лепей позна, чым ніколі. Лепей позна, але няхай кожны беларус прачытае абедзве рэдакцыі "Сымона-музыкі" і зробіць свой выбар. Спадзяюся, што ў першым у нашай гісторыі зборы беларускай класікі, у сапраўды "залатой" бібліятэцы Беларускага Кнігазбору ў бліжэйшыя гады выйдуць абедзве рэдакцыі гэтага шэдэўра пад адной вокладкай.

Віктар МУХІН,
навучэнец 4-га курса Гуманітарнага ліцэя пры БГАКЦ

ВІНШУЕМ!

І весні спеў нам чуецца...

Уладзіміру МЕХАВУ — 70

Тыя чатыры гады розніцы, якімі Валодзеў дзень нараджэння аддзелены ад майго, чамусьці не замінаюць мне адчуваць яго чалавекам... літаратарам... мастаком... ды ў першую чаргу, бадай, газетчыкам... майго пакалення. Хоць ён яшчэ, бадай, размазваў манную ці якую іншую кашу па талерцы ў перапоўненым бежанцамі тылавым горадзе, калі я ў прыфрантавым лесе ўжо сёрбаў баланду з салдацкага кацялка лыжкаю, якую насіў спачатку за абмоткамі, а пазней за халявай "кірзы". Не скажу, што адчуванне ў ім творчага равесніка з'явілася ў мяне з цягам часу, калі гады самі па сабе сціраюць розніцу паміж блізкімі па ўзросце людзьмі. Цяпер мне нават здаецца, нібы мы адначасова з ім борздым узмахам рукі над галавой і па-хлапечы палкім воклічам "Заўсёды гатоў!" пацвярджалі сваю нібыта падрыхтаванасць аддаць усе сілы і нават жыццё "барацьбе за справу Леніна-Сталіна".

Ці ўсведамлялі мы сапраўдны змест нашай гатоўнасці?.. Ды не, то была не гатоўнасць наша, мы толькі падхоплівалі і наўздагон за старэйшымі аднакашнікамі паўтаралі завучаную клятву. Каб не адстаць. Не быць горшым за самага крыкліва адданага і крыкліва патрыятычнага. Каб паказаць усім, што і ты невыпадкова ў чырванагальштучных шарэнгах крочыш на піянерскі злёт.

Так-так, сёння мне здаецца, быццам мы разам з ім звонкагалоса падхоплівалі наш гімн і ў дружным хоры давалі наказ, каб сінія ночы піянерскімі кастрамі ўзнімаліся над усім белым светам.

Хтось з публіцыстаў перабудовачнага азарту абазваў такіх, як мы, — "фанфарныя падлеткі". Зневажальная мянушка? Для чужога вуха — магчыма. Толькі не для нашага з Валодзем. Гарніст у незабыўны час дзяцінства трубіў для нас зару, трубіў паход!

Фанфары, голас якіх нам выпадала падхопліваць, спявалі надта звабнымі заклікамі. Спрадвеку ж была спакуслівай мара людзей пра сацыяльную справядлівасць. А калі табе якіх дзесяць-дванаццаць гадоў, надта ж весела верыць у набліжэнне таго благаслаўлёнага часу, калі кожная кухарка зможа кіраваць дзяржавай, а з самага горшага для чалавечай душы яду — золата — будуць зроблены прыбіральні. Вядома, каб той час настаў, нам трэба як мага хутчэй на гора ўсім панам-буржуям раздзімаць рэвалюцыйны пажар...

І калі Валодзя заняў пасаду ў пасляваенным "ЛіМе", а я не адну пару ботаў стоптваў рэпарцёрам БЕЛТА... І калі ён загадваў аддзелам у "Чырвонай змене" (трэці паверх старога будынка Дома друку), а я наводзіў стыль у газеце "Сталинская молодежь" (паверхам вышэй)... І калі мы кожны паасобку і пазней у сумеснай рэдакцыйнай службе зрабіліся на многія гады лімаўцамі... Але, так яно і было: мы сумленна падхоплівалі, а падхапіўшы, усведамлялі і сапраўды надта прывабную рамантыку рэвалюцыйнага абнаўлення свету. Ад журналісцкіх вандровак пераходзілі да літаратурна-крытычнай працы, асмельваліся на першыя спробы ў мастацкай творчасці. І водгулле тых фанфар, якія так зачаравалі нас у нашыя хлапечыя гады, не змаўкае ў напісаных намі аповесцях, сцэнарыях, п'есах. Далёка не адразу мы навучыліся і ўсё яшчэ вучымся адрозніваць сапраўды чыстыя спеўныя мелодыі ад таннага пустазвонства, да якога такой ахвочай была тагачасная ідэалогія наогул і літаратура, у прыватнасці.

Фанфарныя падлеткі... А ці то не нармальна для юнака ва ўсе часы і эпохі! З якой ласкі нам... мне, сыну чыгуначнага машыніста... Валодзю — сыну рагачоўскіх рабочых (бацька — на цагельным, маці — у друкарні)... Скажыце, з якой бы гэта ласкі нам абмінуць тое, што, паводле высновы мудрэйшых, наканавана чалавеку ў грамадстве? А яму наканавана, як вядома, наступнае: калі ты ў маладосці не рэвалюцыянер па жыццеразуменні, дык значыцца ты — нягоднік; калі ж у гадах, пажылы і не кансерватар, то ты — дурань.

Гартаю кніжкі, выдадзеныя Уладзімірам Мехавым. Прыгадваю свае ўражанні ад спектакляў па ягоных п'есах "Чырвоны губернатар" і "Палёт" у Тэатры юнага гледача. Перабіраю ў памяці кінафільмы, знятыя паводле ягоных сцэнарыяў. Але, у тым, што выходзіла з-пад пяра гэтага літаратурнага рупліўца, тое фанфарнае водгулле моцна чуецца. Рамантыка рэвалюцыйных парыванняў, якімі захоплены, бывала, да фанатызму героі яго твораў, трымціць на гэтых старонках, прабіваючыся праз строгія радкі друкарскіх літар. Ды штосьці не хочацца амаль нічога тут перакрэсліваць, выкідаць "за борт сучаснасці".

Вы скажаце, маўляў, што дзеду міла, тое ўнуку гніла. За ўнукаў не ручаюся. Спадзяюся, што і ім у іхнім непазбежным роздуме аб перажытым... аб сапраўдных духоўных каштоўнасцях... аб маральнай годнасці чалавека наогул... варта часам гартаць старонкі з адгалоскамі колішніх фанфар, якія так устрывожылі і ўзрушылі свет на пачатку дваццатага стагоддзя, надаўшы яму новае аблічча, прынамсі, як той казаў, на адной шостай зямное кулі. Варта, варта...

Чаму? Навошта?

Ну хоць бы для таго, каб пазнаёміцца з вопытам храналагічна цэнтральнага пакалення грамадзян былога Саюза ССР. Пакалення, што зведала на ўласнай скуры розныя пачварныя выкрунтасы гістарычнага значэння, часта з трагічнымі наступствамі. Праўда, разумнік з ліку цёртых калачоў тут абавязкова вытыркнецца са сваім тлумачэннем паняцця "вопыту": гэта ж убогая хаціна, збудаваная намі з абломкаў таго пазалочанага мармуровага палаца, які мы насяляем сваімі зманлівымі ілюзіямі.

І праўда — ілюзій было задужа! І ў нас. У таго ж Уладзіміра Мехава. І ў ягоных герояў. Часцей за ўсё гістарычна вядомых. Зусім пэўных дзеячаў. Іхнія імёны на вуснах нашых сучаснікаў. Назаву некаторых, што займелі рэпутацыю нашых знаёмцаў, чые справы і ўчынкі, памкненні і дасягненні, памылкі і злачынствы трапляюць пад пяро і пісьменніка У. Мехава. Гэта — камісары і камандзіры Чырвоных Аніс Даўман і Станіслаў Берсан. Сям'я Інесы Арманд і вядомы чэкіст Іосіф Апанскі. Дзяржаўны дзеяч Алесь Чарвякоў і стваральнік слыннай турэмнай песні "Слухай!" Іван Гольц-Мілер. Па-юнацку неабачны замаховец на мінскага губернатара Курлова Іван Пуліхаў і беларус з фантастычнай біяграфіяй, Мікалай Судзілоўскі, які на пачатку нашага стагоддзя заслужыў пасаду прэзідэнта сената... Гавайскіх астравоў. Прыгажуня ў асяроддзі добраахвотнікаў падпольнай "Народнай волі" мазыранка Геся Гельфман і прыгонная актрыса са Шклова Марыя Азарэвіч, якой выпала ззяць сярод німф ды апалонаў на пецярбургскай сцэне. Адзін з пачынальнікаў славянскага кнігадрукавання Спірыдон Собаль з-пад Магілёва і празваны рыцарам рэвалюцыі Міхаіл Фрунзе... Ён! — Уладзімір Ульянаў-Ленін.

Біяграфічны нарыс і свабоднае літаратурнае эсэ. Дакументальны кінафільм і тэатральны спектакль. Радыёп'еса і тэлевізійны тэатр. Розныя жанры. Ды і пані Кліо прыадкрывае заслону перад гэтым пісьменнікам то амаль у нашыя дні (адважная лётчыца Галіна Дакутовіч), то ў схаванае смугой мінулае (Спірыдон Собаль — гэта ж XVII стагоддзе). І на большасці старонак чуецца, чуецца адгалосак фанфар, пра якія сказана вышэй. Багатыя і бедныя. Выхадцы з простанароддзя і патомныя арыстакраты. Чырвоныя і белыя. Нацыяналісты і інтэрнацыяналісты.

Пра большасць з тых фактаў і тых асоб, што сталі героямі твораў У. Мехава, у апошні час мы даведваемся нешта новае. Нечаканае. Супярэчлівае. Бывае, спрэчнае. Нярэдка адваротнае таму, што раней лічылася бясспрэчным у абліччы таго ж Ульянава-Леніна або ў гісторыі станаўлення беларускай дзяржаўнасці ў віхурах рэвалюцый і грамадзянскай вайны. Сам У. Мехаў па-новаму разумее сутнасць некалі адлюстраванага ім у кнігах, на экране, на падмостках. Змяняюцца раней надта ўстойлівыя рэпутацыі. На афішах — новыя назвы. Новыя імёны.

Здаецца, усеабдымная навізна пануе цяпер у мастацтве. Удумаемся: ці не этапы гэта няспыннага працэсу блукання людзей у пошуку ісціны? Блуканне, якое часта набывае поступ маршавага кроку. Наша пакаленне захапіў зусім пэўны марш, громападобны грукат якога, на шчасце, суцішыўся ў канцы стагоддзя, хаця ўціхамірыцца не збіраецца.

Я не хачу і не маю права быць суддзёй сваіх калег, сяброў, паплечнікаў і вінаваціць каго-небудзь за тое, што ён прыслухоўваецца да нанова перахрышчаных маршаў, або зацята прытрымліваецца састарэлых рытмаў. Хто не крочыць у нагу са мной, з маімі аднадумцамі, той, мабыць, арганічна ўспрымае гучанне сваіх упадабаных фанфар. Хай жа будзе дазволена кожнаму з нас ісці за той музыкай, якая бліжэй яму, яго светаадчуванню, яго сумленню!

Энергія такога блукання і такой паслядоўнасці ўласціва таленту Валодзі Мехава. Ён любіць дакументальную фактуру, цэніць дакладную храналогію, паглыбляецца ў сямейныя і грамадскія архівы, здабываючы сюжэты і герояў для сваіх твораў. У ягонага пяра — газетны разбег. Аператыўны. Пасвойму выверены. Таму ён і цяпер часцяком не забывае некалі пратаптаную сцежку да лімаўскіх палос, на адну з якіх я пішу гэтыя свае нататкі. А такі разбег, што ні кажы, можа, і да парнаскіх вяршыняў прывесці, і ў тупік загнаць. І дзе ты апынуўся, скажа толькі няўмольны ў сваёй хадзе час. Калі-небудзь...

Барыс БУР'ЯН

вярджэнне... заканамернасці. Так, той жудаснай заканамернасці, што існавала не адно дзесяцігоддзе. Якую б пасаду чалавек ні займаў, якой бы сферы дзейнасці сябе ні прысвяціў, ён найперш павінен быў прытрымлівацца афіцыйных поглядаў. У дадзеным выпадку афіцыйнага погляду на навуку ў цэлым і на генетыку — у прыватнасці.

Падобная дакладнасць арыенціроўкі асабліва патрабавалася ад тых, на каго ўскладаліся вялікія надзеі. А ў біялагічнай навуцы ў пачатку трыццатых гадоў такімі людзьмі былі ўжо названы Жэбрак, а таксама яго калегі Мікалай Дубінін і Трафім Лысенка. "Кожная з трох новых зорак біялагічнай навукі, — сведчыць І. Дуброўскі ў самым пачатку рамана, — знайшла ў гушчары арбіт свяціл навукі сваю арбіту, па якой яны ўздымаліся ўсё вышэй і вышэй. У кожнага з іх быў свой круг навуковых праблем. Але былі ў іх і свае прываблівыя асаблівасці. Калі Жэбрак і Дубінін рухаліся ў тым жа напрамку, як і іхнія папярэднікі і настаўнікі, то Лысенка выбраў накірунак руху па сваёй навуковай арбіце супрацьлеглы".

І знайшоў Дуброўскі ўдалае параўнанне гэтага руху ў зваротным кірунку: "Вядома, што ў космасе, у прыватнасці ў Сонечнай сістэме, планеты і іхнія спадарожнікі рухаюцца наўкруг Сонца, па візуальным вызначэнні з Зямлі — з захаду на ўсход. Так рухаецца і Месяц вакол Зямлі, так рухаюцца спадарожнікі іншых планет. Але са спадарожнікаў у планеты Нептун адзін — Трытон — рухаецца ў супрацьлеглым напрамку. Здавалася б, як можна рухацца насуперак нябеснай механіцы, але ж рухаецца. Так вось, і адна з новых трох зорак, Лысенка, парушыла звычайны ход у развіцці біялагічнай навукі. На жаль, людзі, як і прырода, спазнаюць шмат анамалій..."

Раман "Гаснуць вулканы" — найперш пра сапраўдную навуковую зорку Жэбрака і яго аднадумцу ў шмат якіх пачынаннях Дубініна, але гэта твор і пра "анамалію" — Лысенку. Часам нават падаецца, што аўтар зашмат увагі ўдзяляе гэтаму прыстасаванцу і кар'ерысту, але, па меры далейшага знаёмства з лёсам Жэбрака, з лёсам генетыкі, упэўніваешся — перакосу няма і быць не можа. Каб спасцігнуць ва ўсёй значнасці, кім быў Жэбрак, неабходна ва ўсёй паўнаце зразумець і страшную антынавуковую з'яву "лысенкаўшчыну", а гэта немагчыма без бліжэйшага знаёмства з яе асноўным носьбітам.

Добра валодаючы матэрыялам (дае знаць аб сабе і тое, што І. Дуброўскі ў свой час скончыў Беларускую сельскагаспадарчую акадэмію і аспірантуру пры Усесаюзным інстытуце эканомікі сельскай гаспадаркі ў Маскве, мае навуковую ступень кандыдата сельскагаспадарчых навук), аўтар заглыбляецца і ў сутнасць тых навуковых адкрыццяў, якія дазваляюць ставіць Жэбрака ў шэраг самых вядомых генетыкаў. Гэта, аднак, не значыць, што ў творы факт, дакумент пераважаюць над мастацкасцю. І. Дуброўскі піша лёгка, свабодна, ды і ўмее належным чынам падаць багаты матэрыял. Адны загалоўкі асобных раздзелаў чаго варты?! — "Весяліцца Ціт, гуляе і паненак забаўляе", "Брава, Лысенка, брава!", "Як робяць з мухі слана і са слана муху", "Каму ёлкі, а каму палкі"...

У канцы рамана пазначаны месца і дата яго напісання: "Мінск—Іслач—Крыжоўка. 25.VI.1991 — 30.IX.1995". Нагадаем для тых, хто забыўся: нарадзіўся Ігнат Цімафеевіч 4 верасня 1906 года. Каб жа кожнаму ў гэткім узросце ды такую працаздольнасць! Каб ставала сіл няхай не на раман, дык на яркае, цікавае апавяданне. А што да рамана "Гаснуць вулканы", дык ён выйшаў у "Мастацкай літаратуры" дзякуючы падтрымцы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: кніга выдадзена пры дапамозе фірмы "ИтБел".

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Цяпло даўніх сцежак

Аднатомнік Алеся Асіпенкі, выпушчаны выдавецтвам "Мастацкая літаратура" ў серыі "Школьная бібліятэка", склалі два вядомыя творы пісьменніка — раман "Святыя грэшнікі" і аповесць "Абжыты кут". Яны пісаліся ў розныя гады — раман параўнальна нядаўна, а аповесць яшчэ ў шасцідзесятыя. Зразумела, што аўтар па-рознаму ставіўся да падзей. Але аб'ядноўвае гэтыя творы глыбіня пранікнення ў сутнасць жыццёвых працэсаў і ў характары герояў, уменне ўбачыць найбольш важнае, што было істотным для пэўнага перыяду ў жыцці нашага грамадства. Прадмову "Па забытых сцежках" напісаў Алесь Крыга.

Шчыры дыялог

Як жывецца падлетку ў сённяшнім свеце? Што яго хвалюе, якія праблемы ставіць жыццё перад ім ва ўзаемаадносінах з бацькамі, сябрамі? Пра гэта вялася гаворка ў Цэнтральнай гарадской дзіцячай бібліятэцы г. Баранавічы, дзе прайшла прэзентацыя кнігі Міхася Зарэмбы "Арэхавы Спас". І аповесць "Малінавая шкатулка", і апавяданне цыкла "Дагані сваё маленства", уключаныя ў зборнік, выклікалі ў чытачоў жывую зацікаўленасць і гарачы водгук. Вучні дзяліліся сваімі ўражаннямі, звярталіся да аўтара са шматлікімі пытаннямі.

— Тое, чым сёння жывуць падлеткі, што глыбока вярэдзіць іх далікатныя душы, я імкнуся выказаць у сваіх творах, — сказаў пісьменнік.

У. МАРУК

Эх, Каляды, Каляды...

Ёсць нямала цудоўных звычаяў і абрадаў у беларускага народа, ды калядны, бадай, адзін з самых вядомых і любімых. На жаль, сталася так, што, як і многае старое, ён доўгі час знаходзіўся ў заняпадзе, а калі дзе-небудзь і адзначаліся Каляды, дык цішком, каб, барані Божа, улады не заўважылі. Цяпер, канечне, часы іншыя. Але існуе небяспека, што пад выглядам калядавання могуць з'явіцца і звычайныя масавыя мерапрыемствы, далёкія ад народных традыцый. Каб не атрымалася гэтага, дастаткова пазнаёміцца з кнігай А. Гурскага "Святкаванне Каляд на Беларусі"... Перагарнуўшы ўжо толькі першыя старонкі гэтага выдання, адчуеш сам водар таго, што ідзе з глыбінь стагоддзяў і што нельга асучасніваць, бо інакш яно страціць сваю першароднасць і нерушавасць.

"Роднае слова", N 2

Нумар адкрываецца паведамленнем М. Прыгодзіча "З клопатам пра мову беларускую" і тэкстам "Рэзалюцыі міжнароднай навуковай канферэнцыі "Беларуская мова ў другой палове XX стагоддзя", што праходзіла 22—24 кастрычніка 1997 года. Штрыхі да партрэта У. Дамашэвіча "Між двух агнёў" напісаў М. Тычына. Агляд творчасці Н. Тулупавай "Да людзей прыйсці дабрадзеяй!" зрабіла В. Карачун. І. Навуменка ("Сведка часу, аддалены вякамі") знаёміць, як Бацькаўшчына сноў, летуценняў, легендаў М. Багдановіча знайшла адлюстраванне ў творчасці паэта. Гумар як адна з вызначальных рысаў паэтычнага жанру Р. Барадуліна зацікавіў А. Астравух ("Каб звонам рыфма йшла прамая..."). У. Мархель ("Шчыры, але камерны") вяртае з небыцця імя Г. Марцінкевіча, малавядомага масаваму чытачу. "Карусь Каганец як мовазнаўца" — тэма артыкула І. Германовіча. М. Дарошчанка дзеліцца ўражаннямі пра падручнік-хрэстаматыю для VII класа "Родная літаратура" — "На што скіраваць творчую думку". Сярод іншых матэрыялаў прапануюцца артыкулы В. Малюшынай "Звіняць званы..." — пра помнікі этнаграфіі ў чарнобыльскай зоне, І. Чароты "Курган" — пра архетыпы беларускага светаадлюстравання, В. Скорабагатава "Душою ён заўсёды з Беларуссю" — пра вакальны цыкл "Пентаметры" І. Мацієўскага, Ю. Малаша "Нашы прадзеды жылі словамі..." — пра літаратурную і даследчыцкую дзейнасць Я. Драздовіча, У. Сакалоўскага "Міхась Маскалік — навуковец і святар". У "Літаратурным ветразі" М. Скобла прадстаўляе А. Ігнацюк.

Уладзімір ПЕЦЮКЕВІЧ

На крылах мелодыі...

Празрыста, прасветла ў паветры наўкола,
Бы крылы мільгаюць нябесных анёлаў...
Устань, беларус, глянь у вочы Нябёс —
Хрыстос уваскрос, Хрыстос уваскрос!

З крыжа ты ўжо зняты святымі рукамі,
Прачніся-ўваскрэсні, вярніся у Памяць...
Устань, беларус, глянь у вочы Нябёс —
Хрыстос уваскрос, Хрыстос уваскрос!

Ты Волю прыняў, як дарунак ад Бога,
Прачніся-ўваскрэсні, кроч вольнай дарогай...
Устань, беларус, глянь у вочы нябёс —
Хрыстос уваскрос, Хрыстос уваскрос!

Ты чуеш, як рэкі шумяць крыгаломна?
Прачніся-ўваскрэсні ў краіне свабоднай...
Устань, беларус, глянь у вочы Нябёс —
Хрыстос уваскрос, Ён — Дух твой і лёс!

Ці варта!

Ці варта, мой сябра, на свет наракаць,
Што стольκі даводзіцца нам бедаваць! —
Карэнне ўсіх бедаў у нас у саміх,
Паможа нам Неба пазбыцца ад іх.

Давай малітоўна ў Нябёсы глядзець
І бачыць у зорах свой заўтрашні дзень —
Настроім пачуцці і думы свае
На хвалю, якую сам Бог нам дае.

Давай узнімацца ў нябесны прастор
На крылах мелодыі сонца і зор!

Услухайся, дружа, як Неба звініць,
Анёльскую музыку лье ў цішыні,
Разносіць па свеце святую любоў,
Шукаючы новых адданых сяброў.

Зірні, як лунаюць буслы над зямлёй,
Вось так бы зрадніцца і нам з вышынёй!
Давай не стамляцца сябе акрыляць —
Шчаслівую зорку ў Нябёсах шукаць!

Давай узнімацца ў нябесны прастор
На крылах мелодыі сонца і зор!

Нас вянчалі анёлы

Нас вянчалі анёлы
ў святочна-нябесным касцеле,
Благаслаўлялі ў таемна-бязмежным
разліве святла —
Нам калядныя свечкі на ёлках, як зоркі, гарэлі
І анёльская музыка з Вечнасці ў сэрца плыла:
— Аве Марыя!

Прамаўлялі анёлы
над намі малітвы-літаніі —
Нам у Бога прасілі дарогі натхнёна-святой.
Мы, здавалася, самі анёламі ў Небе ляталі
І крылом атулялі зямлю
і ўвесь свет над зямлёй.
— Аве Марыя!

Нам жадалі анёлы штодзённага
з Небам спаткання,
Спявалі нам рукі яны ручніком залатым...
Мы з табой прысягалі
на вернасць і вечнасць кахання
Перад Богам Айцом, Сынам Божым
і Духам Святым...
— Аве Марыя!

Блукаю па свеце

Блукаю па свеце, насустрач мне вецер:
— Куды ты, самотны мой браце?!
Ці дождж, ці завея, адчай ці надзея —
Іду, не магу ўтаймавацца.

Дарогі-сцяжыны, як мроі-ўспаміны,
Канца ім не будзе, здаецца...
Душа, нібы скрыпка ў руках Паганіні,
То плача яна, то смяецца...

Нідзе мне не спіцца, нідзе не сядзіцца:
Ні дома, ні ў свеце далёкім —
Хачу нахадзіцца, хачу заблудзіцца
У нечым святым і высокім...

Хвалістае мора, скалістыя горы —
Прасторы арлінага краю.
Спяшаюся ўгору, хаваючы змору...
О, дзе ж ты, сцяжынка да раю?!

Касавіца

Хто там, на лузе, так слаўна спявае?
Хто там заслухаўся —
змоўк, не звініць?
Красачка Яня там славіць каханне,
Яська заслухаўся — кінуў касіць.

Кінуў касіць ён, прысеў на пракосе,
Залюбаваўся дзявочай красой:
Русыя косы ў мядункавых росах,
Срэбраны голас віруе ракой:

— Ой, касавіца, мая касавіца,
Не пакасі медуніцаў маіх,
Дай наспявацца мне, дай нахадзіцца
Хмельнымі сцежкамі дзён маладых...

Хто там, на лузе, так слаўна спявае,
Хто там заслухаўся — змоўк, не звініць?
Красачка Яня там славіць каханне,
Яська заслухаўся — кінуў касіць.

Юрась НЕРАТОК

Фотаальбом

Патрапіў зноў да лёсу я ў абдымкі,
душу мне прыкрасць наждаком скрабе...
Разглядваю ў альбоме фотаздымкі:
сягонняшні мінулага сябе.

Маркочуся, бы ўночы на вакзале,
чакаю, калі змрочны час міне:
што б мне мае адбіткі расказалі,
каб даваліся ім сустрэць мяне?

Вось гэты хлопчык — босы, языкаты...
(Не памятаю ім сябе зусім!)
...Даў лататы, напэўна б, ён дахаты —
я розніюся ад тых, хто побач з ім.

А гэты — вучань. Клас, здаецца, сёмы.
(Ужо ў самога сын такі якраз!)
Са мной бы гаварыў, як з незнаёмым,
на "вы" мне штосьць мармычучы ў адказ.

А вось студэнт — нястрыманы і бойкі.
"Ну што, жывы яшчэ? —
спытаў бы ў жарт.
— Гарэлкі многа п'еш? Як я, ці колькі?
А хто ты там: паэт? пісьменнік? бард?

А вось жанаты я — сур'ёзна-жвавы.
Сказаў бы сам сабе: "Не палысеў...
Дзяцей ці шмат?
Як з фізкультурай справы?
А як мужык — не надта паслабеў?"

Вось на рабоце я. І іранічна
кажу сабе: "Не выйшаў ты ў чыны...
Як там "перабудова" — дынамічна?
А хто на самым версе — зноў яны?"

А вось і я часоў гандлярства
ў Польшчы —
уеўся ў пухавік бахілы гуж.
"Прыкід нармальны —
пэўна, маеш грошы...
Што?.. На табе той самы капялюш?!"

Зусім нядаўна здымак разглядаю —
як у люстэрка на сябе гляджу.
...Ён ні аб чым мяне не запытае,
нічога я яму не раскажу...

Але пара з сабой у часе зліцца —
ад варажбы не стане весялей!
Альбом, закрыўшы, кіну на паліцу.
І буду жыць далей, далей, далей...

ПРОЗА

ВАСІЛЬ УБАЧЫЎ

іх у дачніка. У таго, што купіў Сцяпанаву хату.

Папраўдзе, дык не гэтак хату, як пляц. Яны ж усе найперш за пляц чапляюцца, хоць бышцам бы хату купляюць. Хата — так, дзеля прыліку, бо зямлю без хаты ніхто б ім не прадаў. А іх жа, гэтых дачнікаў, — як даўней сабак валацужных. Лічы, пяцьдзесят гадоў пёрлі з вёскі ў горад, як ад чумы, а цяпер, дайце веры, палезлі назад, закарцела зноў на зямлі асесці, адзін за адным паяўляюцца, як змовіўшыся. Ледзь толькі каторая хата апусцее, глядзь — ужо гарадскі па надворку паходжвае, з легкавічка рознае прычындалле выгружае — новы дачнік аб'явіўся. І нагта ж усе ўвішныя і ўправістыя. Хаты старыя ўмэнт, аб адным леце, абнаўляюць, ды гэтак, што і не пазнаць. Каторы дык і зусім новую ставіць, з брусоў ці з цэглы, з гаражамі ды паграбамі, з мансардамі рознымі, з надбудоўкамі, з воканкамі ў дахах, за якімі, пад шыферам, летнія пакойчыкі для дзяцей.

Вось і гэты, што Сцяпанаву гнілку купіў. У ёй нават і ў час будоўлі жыць не стаў — у Сцяпанавага суседа Рыгора Давыдавага аціраўся, пакуль свой цокальны паверх не ўзвёў ды не перабраўся туды, паставіўшы "буржуйку" і вывеўшы трубу ў вакенца. Рыгор дык і засмуціўся, што новы сусед гэтак хуценька збег ад яго. Хата ў Рыгора вялікая, на дзве палавіны, сам у другую і не заходзіць тыднямі, у першай аціраецца, дзе ў яго і печ, і ложак, і тэлевізар. З радасцю пусціў гарадскога суседа ў другую палавіну, бо пры ім (ці за ім) Рыгору і чарка дармовая перападзе, і кілбасы кавалачак разам з лустаю смачнага гарадскога хлеба. Гэтак жа і было. Дачнік хоць і рабацяшчы, з усходу да заходу з рыдлёўкай, сякерай, кельмай завіхаецца, але чарку любіць, без яе ці вячэраў калі. А разам з ім і Рыгор Давыдаў — і паесць, і чарачку кульне.

Дык вось у гэтага дачніка Васіль і пабачыў першы раз тыя граблі. Ішоў неяк у краму, ажно бачыць — Штэкер (дачніка Сяргеем завуць, але вельмі ж хутка стаў ён для ўсіх Штэкерам, бо сёе-тое петрыў у тэлевізарах, сам напрошваўся да вяскоўцаў за універсальную плату — пляшку — адрамантаваць іхнія апараты, таму неўзабаве і атрымаў гэтую мянушку — Штэкер) лісце зграбае. Васіль мо і міма прайшоў бы, не затрымаўся б, бо не любіць ён гэтых вясновых гракоў, не можа забыць, што некалі яны збеглі адсюль, а цяпер, ці бачыш, вяртаюцца, становяцца землеўласнікамі, але міжволі кінуліся яму ў вочы незвычайныя граблі ў руках у Штэкера. Прыпыніўся, каб разабрацца: дзяркач гэта адмысловы ці і праўда нейкія граблі. А Штэкер, быццам адчуўшы, што на яго зіркаюць, падняў галаву і, убачыўшы засяроджанага Васіля, сам папытаў:

— Што, грабель такіх не бачыў?

— Дык жа й не бачыў, — пагадзіўся Васіль. — Не адразу і датумкаў, што граблі. Думаў, галец бярозавы. Ажно гляджу — не! Файна зграбаюць! Чыста і між зубамі лісце не набіваецца.

— У гэтым і штука ўся! Чыста — гэта мо і не галоўнае. Чыста можна пастарацца і звычайнымі граблямі. Але ж тыя трэба раз-пораз чысціць, а гэтыя — во: грабі сабе да грабі. А ў дадатак і лёгкія.

— Дык жа я й кажу — адмысловы венік! І дзе іх прыдбаў?

— Цяпер абы грошы, а набыць — не праблема. У любым гаспадарчым магазіне.

Васіль, як не на жарты зацікавіўшыся, перапытаў:

— У гаспадарчым? А папытаць як? Граблі гэта, ці што?

— Граблі. Ну, не проста граблі, а — веерныя. Дроцікі-зубы во, бачыш, веерам разыходзяцца... — Штэкер, нарэшце, падышоў да плота і паказаў Васілю свае граблі, ледзь не пад нос імі тыцнуў.

Васіль памацаў пальцамі тыя дроцікі-зубчыкі, папружыніў іх, задаволена пагадзіўся:

— Пэўна ж, лёгкія, бо — тонюсенькія, няйначай сталёвыя. Дальбог жа, трэба сказаць бабе, каб купіла, як паедзе ў Мінск ці ў раён...

Пайшоў Васіль у краму, купіў хлеба, нават пашчасціла на дурноту выпіць шклянку "Вераснёвага моцнага", але на граблі Штэкеравы не забыўся. Адразу ж, як зайшоў у хату ды паклаў хлеб на стол, сказаў сваёй Веры:

— Паедзеш у раён, зайдзі ў гаспадарчы, купі там граблі...

Вера не даслухала, агрызнулася:

— Няўжо паспеў мазгі адпіць? Якія граблі? Нашто яны табе? Пяцёра вунь вісяць пад застрэшкам!

— Дай жа сказаць, — паморшчыўся

ВЕЕРНЫЯ ГРАБЛІ

АПАВЯДАННЕ

Мікола ГІЛЬ

Васіль. — Не адпіў я мазгоў. А пра граблі кажу — не пра тыя. У Штэкера пабачыў. Веерныя завуцца.

Вера ўжо спакайней трошкі:

— І што там ужо за граблі?

— Адмысловыя граблі! Штэкер двор падграбаў — лісце апалае, іншае смецце. Дык грабе, быццам гуляючы, а чысценька — як венікам падмятае. Паедзеш у раён, дык зайдзі й купі.

— А колькі тое купіла каштуе?

Васіль сябе па сцягне — ляп рукою:

— От жа дурань, а пра цану й не спытаў! Ну але ж граблі, дорага не павінны быць. Ты зайдзі, папытай...

За першым разам Вера не купіла яму тых грабляў. На яго недаўменне сказала:

— Не буду я за балаўства сто тысяч плаціць!

Васіль таксама збянтэжыўся:

— Ажно сто?

— А ты думаў!

Прамаўчаў тым разам Васіль. Падумаў: мо і праўду баба кажа — дарагое балаўства, кусаецца. Але ж думкі пра незвычайныя граблі з галавы не выкінуў. Возьме ў рукі дзяркач за сенцамі, каб ля ганка падмесці — успомніць Штэкеравы граблі. У пуні на таку пацяруху возьмецца падграбаць — зноў успомніць. Грошы якія ў рукі патрапяць — таксама ўспомніць, бо і цана тых грабляў не выходзіла з галавы. І ўрэшце, наўздзіў самому сабе, пачаў заначку рабіць: не на курыва, не на пляшку — на граблі. І калі Вера зноў выбралася неяк у раён, падаў ёй сваю заначку і папрасіў:

— Во, сабраў сам, не з тваіх. Вазьмі і купі тыя граблі. Веерныя завуцца, не забудзь. Купі, Вера. Колькі таго жыцця, эт, хай будуць, дужа ж зайздросна чысцютка грабуць.

Вера ажно быццам з твару змянілася, але не ўзарвалася, паклала грошы ў кашалёк, адно сказаўшы напаследак:

— Ты, Васіль, як дзіця тое. Чым бы ні забаўлялася — дай яму цацку! Баюся ўжо, каб не на бяду якую табе гэтак закарцела...

І займеў Васіль лёгкія, спружыністыя веерныя граблі. Ранейшага выпуску граблі — грабалкі-дроцікі з тонкага сталёвага дроту, акурат гэткія, як і ў Штэкера, бо нехта з дачнікаў таксама купіў такія, але пазней, дык аказаліся ўжо і цяжэйшыя, і дроцікі таўсцейшыя, не сталёвыя, пругкія, а мяккаватыя, як за што зачэпяцца, то гнуцца. І радаваўся ім Васіль, як радуецца даўно жаданай цаццы тое ж, згаданае Верай, дзіця. Пускаў у работу граблі, як сам казаў, дзе трэба і дзе не трэба. А найперш грады адштукоўваў сваімі ўлюбёнымі. Так ужо меленька-дробненька разграбе, што Вера садзіць за ім буракі ці моркву ў самы што ні ёсць пух.

Прывезла Вера граблі на згоне зімы, перад вясною, а восенню, у самы лістапад, пранеслася па сяле чутка: Васіль скалечыўся Штэкеравымі граблямі. Сваімі, вядома, але такімі, як у Штэкера. Тымі, што ўпрасіў Веру купіць, не пашкадаваць ажно сотні ці нават болей тысяч. Падграбаў ён на ўзмежку лісце і зламаўся-пырснуў угору спружыністы дроцік-грабалік. І гэта ж трэба такому здарыцца — проста Васілю ў вока. Вострым кончыкам. Ды гэтак, што стала не вока, а суцэльная рана. Дачнік, які Хрысціціну хаціну купіў, папёр яго ў раён, у бальніцу — не сталі нават і "хуткай" чакаць, гледзячы на страхоцце тое...

Як казалі людзі, акурат гэтак і здарылася. Сапраўды, чысціў Васіль узмежкі. А там жа не адно лісце апалае, а і бадылле featureознае, і маліннік зламаны, і шпянькі ад збітага касою шчавука, і корань сухі з-пад смуродніка ці парэчак. Грэбаўся Васіль акуратна, не дужа выпінаючыся, ашчаджаў, бярог свае веерныя-даражэзныя, аднак жа недзе рвануў-пацягнуў на сябе цераз сілу і... пырснуў зубец-дроцік. Лопнуў і пырснуў угору. Васіль спачатку нават і недацяміў, што гэта дроцік пырснуў яму ў твар. Падумаў быў, што нейкі карэньчык з-пад грабляў пстрыкнуў яму ў вока. Акурат у вока. Ён нават грабільна адною рукою прытрымаў, другою, праваю, хапіўся за вока. І толькі пасля трошкі, калі пацяў яго пякучы боль, выпусціў граблі, абедзвюма рукамі галаву ашчаперыў.

Вера непадалёк была. Пачула, што ён войкнуў неяк дзіўна. Падбегла да яго:

— Што з табою?

Ён, не адрываючы рук ад твару, мармытнуў:

— У вока нешта...

— Пакажы!..

Разагнуўся ён, бо сагнуўшыся быў ад болю, павярнуў галаву да жонкі. Яна ягоныя рукі ад твару адняла і зніякавела: у правым воку тырчыць сцябліна нейкая, травіна, ці што. Узяла ў пальцы, выняла і толькі тады ўгледзела — дроцік сталёвы. А бо, няўжо ад яго хваленых грабляў? Хацела мацюкнуцца ад злосці: "А што я казала? Й праўда ж, на бяду!", ды прыкусіла язык, бо вока Васілёва ўжо й не вока зусім, а рана страшная. Дастала насоўку з унутранай, на грудзях ватоўкі, кішэнькі, падала Васілю:

— Прыкладзі!..

Завяла яго ў хату, прамыла вока вадою, і зноў як зірнула, дык і загаласіла: няма ў Васіля вока, нежывое яно, нейкае як пустое — няйначай выбітае.

— А Васечка, а родненькі, што ж ты нарабіў?! І нашто табе былі тыя граблі праклятыя?!. Ці ж бачыш што хаця? Чуеш, Вася, ці ж бачыш?

— Не... — Васіль не сказаў, прашаптаў знямела. Пасля гэтага роспачнага жончынага плачу раптам працяў-спаралізаваў яго страх. Апякла думка: "Не бачу!.."

Папырскала Вера ёдам шматок ваты, прыклала да вока, матузом марлі галаву Васілёву абвязала, наказала: "Сядзі!", а сама пабегла да Галі-фельчаркі — хай тая гляне, а заадно і "хуткую" выкліча, там жа, на медпункце, тэлефон ёсць. Ажно гэты дачнік, што ў Хрысцініну хату ўсяліўся, ля машыны стаіць — ці то пад'ехаў, ці ад'язджаць сабраўся. Яна да яго, а сказаць што — і не можа, зусім адсохла, як яго звацць: ці то Валодзя, ці то Сяргей, а мо і зусім Валянцін. Ды ўсё ж знайшлася:

— Сусед, мо выручыце? З Васілём маім бяда, дроцік у вока патрапіў. Баюся, без вока застанецца. У бальніцу трэба было б...

Дачнік, хай яму Бог сыціць, аказаўся дарэчным чалавекам, не стаў і распытваць, адразу ж згадзіўся:

— Аб чым разгавор! Я йшчэ й машыны ў двор не загнаў. Вядзіце свайго Васіля, пакуль я развярнуся...

Але ж хоць і хутка патрапіў Васіль у бальніцу, лічы, праз хвіліны пасля няшчасця, а і доктар нічога зрабіць не мог — застаўся Верын чалавек без вока. Ды каб жа толькі гэтак! А то ж — непакояцца дактары і за другое. Васілю пакуль нічога не сказалі, а Веру папярэдзілі: маўляў, закрануты там нейкі нерв, што можа прывесці і да слепаты левага. Яна, пачуўшы тое, ледзь не ўмлела. Спадзявалася, што ў бальніцы адратуюць і правае, а тут — на табе: пагражае слепата і леваму! Васіль — не перажыве! Яна ж яго ведае! Ён жа калі возьме што да галавы, дык капцы: не пераканаць, не адгаварыць, не ўпрасіць... Божа мой Божа, каб хоць Васіль не ўчуў, не здагадаўся раней часу...

Ды Васіль, вядома ж, дачуўся. Дабрадзеяў на свеце шмат, языкоў людзям не завяжаш. Тым больш - у бальніцы. Там жа пра болькі адно аднаго ўсе і ўсё ведаюць. Там тайны лячэбнай не ўтоіш, каб і хацеў. Не доктар, дык сястра, санітарка, прыбіральшчыца таму ці іншаму ляпне, не падумаўшы. Пасля мо і спахопіцца, прыкусіць язык, але ж слова — не верабей, не спаймаеш. А як вылеціць, дык лятае яно не само па сабе, а — ад чалавека да чалавека. Даляцела страшнае слова і да Васіля: можа аслепнуць зусім!

Вера прыехала праз дзень да яго ў бальніцу, а ён — цёмны, бы хмара. Сядзіць і маўчыць з ёю. Яна просіць і гэта пакаштаваць, і тое з'есці, вас жа тут, кажуць, кормяць абы жывы былі, не за ранейшым часам, хоць і тады кармілі не на ўбой, — а ён маўчыць, набычыўшыся. Яна здагадалася: дайшло да яго! Ды хіба ж яна пра гэта будзе? Не і не! Навошта дарэмна душу вярэдзіць? І дактары могуць памыляцца. Усё яшчэ можа быць інакай. Доктар адно сказаў, а яно, можа, на двое варожа. Можа ж, Васіль яе шчаслівейшы. Некаму не пашанцавала, а яму пашанцуе. Не, яна і блізка пра тое не будзе. Лепш пра плёткі вясковыя раскажа, пра таго ж дачніка, які яго прывёз сюды, пра тое, што зваць яго не Валянцін і не Сяргей, і не Валодзя, а Станіслаў, Стась, як ёй сказаў, што ён побач з хатаю пограб пачаў капаць, мураваны будзе рабіць, ужо і цэглы добрую клетку прывёз; лепш раскажа пра таго ж Штэкера... Не, не, пра Штэкера якраз і не будзе, гэта ж праз яго ўсё і здарылася, каб яму пуста стала, каб яго на іхнюю галаву век не было...

Васіль моўчкі слухаў жонку. Моўчкі і нерухліва. Нават і галавою не ківаў і не круціў, калі не пагаджаўся. Сядзеў моўчкі і нерухліва, бы акамянелы, і слухаў абыякава. А як яна на хвіліну змоўкла, шукаючы, пэўна, чым бы яго яшчэ забавіць, сказаў:

— Павешуся я, Вера.. Ці атручуся...

Вера здранцвела. Яна ж так і знала! Сэрца ж гэта й прадчувала! І цюкнула ёй у галаву: от дзе бяда самая страшная, немінучая!..

Чамусьці ёй не прыходзілі думкі пра тое, як яны будуць жыць, калі Васіль, не дай Бог, аслепне. І ўдзень, калі рабіла што, і ўначы, калі доўга заснуць не магла, ці сярод сну, знячэўку абудзіўшыся, ні разу не падумалася пра тое. Ну, як ён хадзіць будзе па хаце ці па двары, як апранацца, мыцца, есці будзе, як наогул усё тое будзе ў іх тады, калі гэта, не давядзі Божа, здарыцца. Адна думка асела ў галаве: Васіль сляпым жыць не будзе! Накладзе на сябе рукі! І от жа — як у ваду глядзела!..

Хапіла яго за рукі:

— Вася, ты што?! Што ты кажаш? Пабойся Бога!

— Павешуся, Вера...

Яна прытуліла яго галаву да сябе, пачала гладзіць па плячах, па спіне, прыгаворваючы:

— Вася, ну што ты кажаш? Як у цябе язык паварочваецца? Што ты ўсё пра тое думаеш? Пра лепшае трэба думаць, Васечка! Толькі пра лепшае! Пра тое, каб паправіцца, ачуняць. Дактары ж не толькі гэтыя, што тут. У Мінск паедзем, прафесару пакажамся якому... Адно — не думай пра благое! Мяне пасаромейся, дзяцей сваіх! Яны ж у нас малыя яшчэ...

І, здаецца, супакоіўся Васіль. Гаварыў ужо з ёю пра іншае. Пра дзяцей, пра гаспадарку — што яна там адна, без яго, робіць, як упраўляецца. І быццам бы спакойна, без надрыву гаварыў. Але ж бачыла, адчувала Вера — не гэтак, як раней. Нейкі ён як адлучаны і ад яе, і ад гаспадаркі, і ад дзяцей. быццам сам па сабе. Вы там — адно, а я тут — другое. Розныя палавінкі, і наўрад ці калі злучымся мы ў адно, як раней...

Вярнуўся Васіль з бальніцы інвалідам. Нейкі час з завязаным вокам хадзіў, пасля асмеліўся і без павязкі — хавайся не хавайся, што толку? Увесь жа час хавацца не будзеш. Потым і рабіць пакрысе пачаў, як і рабіў. І чарку тую браць з мужчынамі ці з хлопцамі якімі, калі надаралася, браў. Як і раней не адкідваў пракляцце гэтае, так і цяпер міма не праходзіў. Мо нават і часцей стаў прыходзіць дадому нападпітку. І Вера, тым часам, страчала яго не ў такія штыкі, як раней. Штосьці стрымлівала яе. Што? Яна і сама наўрад ці сказала б. Што займеў гэтае вусцішнае назоўе — інвалід? Не. Гэта неяк перажылося. Ёсць жа вунь і горшыя інваліды — без рук, без ног. Не дай Бог, вядома, нікому таго, што здарылася з Васілём, адно вока — не два, інакш Бог і даваў бы адно, ды што цяпер зробіш? Не ўставіш, як зуб, і не паправіш. Трэба неяк прыстасоўвацца ды жыць. Стрымлівала яе іншае. Бачыла Вера, што не пра тое думкі Васілёвы. Няма ў ягонай душы спакою, грызе яго ўсё той жа смоўж — боязь за левае вока. Гаварыць — не гаворыць, маўчыць, але ж — думае, неадчэпна думае. Ад яе яму не схавацца, паспела яго ўведаць за пражытыя гады. Ды што з таго? Як сказаць, як давесці, каб выкінуў тое з галавы?

Дакарае яго Вера, ушчувае, угаворвае, але — толькі ў думках, моўчкі. Сказаць уголас не можа. Пэўна ж і сама на ягоным месцы была б такой жа. Калі б з ёю такая бяда здарылася ды пачула тое самае, што, можа, агукнецца гэта праз нейкі час і на другім воку, — таксама ці магла б пазбыцца пачутага? Вядома ж, гэта не абы-што — вочы. Чалавек пра вочы не можа не думаць. Недарэмна ж столькі ўсяго з вокам звязана. Цемень — хоць вока выкалі... Беражы, як зрэнку вока... Дапёк, як пальцам у вока... Лепш ужо не чуць і не гаварыць, чым не бачыць. Вунь, Зінка Яскевічава — глуханямая. Немкай завуць. Дык жа навучылася і гаварыць на пальцах, і пісаць умее, і чытаць. Жыве і не шманае. І замуж выйшла за такога ж нямога, і дзетак займела, і дзеткі тыя, дзякаваць Богу, здаровенькія, нармальныя. Не, не, яна, вядома, не зайздросціць, грэх было б зайздросціць, калека тая Немка, што ні кажы, але ж — вочы ёсць, свет бачыць: і птушачку, і дрэва, і травіну зялёную, і неба сіняе, і ноч тую самую чорную, але і зорную, месячную, і ўрэшце — дзетак сваіх. А без вачэй... Не, яна б гэтакаю самаю была, толькі б пра тое і думала. Дакарай Васіля ці не дакарай, а бяда ягоная — неадлучная, заклёная бяда... Дзве дочкі, як два вочкі... А калі аднае дачушкі не стане? Ды калі бяда і другой пагражае? Ой, не кажыце, людцы!..

Не ведала Вера, як дапамагчы Васілю. Як да яго падступіцца, каб перастаў думаць ён пра тое. Нават і ў пасцелі, у хвіліны блізкасці, калі, здавалася, зліваліся яны цалкам у адно, не адважвалася яна шапнуць слоўка пра тое. Шаптала ўсё, што набягала на язык, а пра тое — не рашалася. Нават і ў хвіліны блізкасці. Бо яна ж ведае: нагадае — толькі яшчэ больш ён заўпарціцца, возьме да галавы.

Ёй жа і самой прыслепілася. Гэта ж, кажуць, калі моцна пра нешта думаеш, дык тое, як на бяду, і здараецца! Значыць, не выкіне Васіль з галавы думку пра бяду, якая пагражае яму, яго леваму воку, дык яна і сапраўды набяжыць. Каб таму доктару ціпун на язык! Як жа ў яго з таго языка сарвалася тое дурное прадказанне?! Ляпнуў і забыўся мо, а Васіля як ратаваць? Як зрабіць, каб выкінуў ён тое з галавы, каб не думаў пра благое? Да бабкі якой хіба дапасці? Дык дзе яны цяпер, тыя бабкі? І ці ўсясільныя яны зрабіць што? Яна ж во, жонка, блізкі чалавек, мо ўжо і за матку, грэх возьме, бліжэйшая, а — што яна зробіць? Дзе знойдзе тыя словы, каб — паслухаўся, скінуў з сябе насланнё, атросся ад тае навалачы? А, можа ж, і не словы тут патрэбны, а нешта іншае. Ласка, увага ці, наадварот, перажыванне, узрушэнне якое, скалананне? Хто ж ведае. Каб жа хто падказаў ёй, што зрабіць, што сказаць. Бачыць жа, разумее — нядобрае дзеецца з ім, у адзіным ягоным воку дно стала надта ж блізкім, і відаць на тым дне надта ж чорны сум, бяда чорная відаць, а зрабіць што-небудзь яна бяссільная. І дзеці, адчувае, не дапамогуць. Наташка, меншая, больш да яе, да маткі горнецца, як і заўсёды гарнулася. А Вадзік, бацькаў пястун, ужо ў тым узросце, які калючым завецца. Ён ужо і з бацькам пагыркваецца, не тое што раней, калі душа ў душу былі, калі толькі за бацькам і ўпадаў, як быццам матка яму і зусім непатрэбная. Малым бацьку на шыю штодня вешаўся, а цяпер, як у бацькі бяда, — не падыдзе. Спадылба пагляд зіць, а не падыдзе. Шкадуе, бачыць Вера, перажывае за яго, а — не прыхінецца, не падлашчыцца да бацькі.

(Працяг на стар. 14—15)

Ролі оперныя і роля педагога

Народнаму артысту Беларусі Анатолю Генералаву — 75 гадоў.

Яго творчы шлях пачаўся ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета Беларусі, куды яго запрасілі пасля заканчэння Маскоўскага інстытута імя Гнесіных. Дэбютаваў А. Генералаў у партыі Апанаса ў оперы Я. Цікоцкага "Дзяўчына з Палесся". Драматычны барытон прыгожага тэмбру і шырокага дыяпазону, тонкае і ўдумлівае пранікненне ў вакальна-сцэнічны вобраз адразу адметна вылучылі маладога спевака.

На працягу сцэнічнай дзейнасці Анатоль Генералаў стварыў шэраг каларытных вобразаў у беларускім нацыянальным рэпертуары. Гэта — Сцяпан у оперы А. Туранкова "Яснае світанне", Змітрок у оперы Я. Цікоцкага "Міхась Падгорны", Дзяніс Давыдаў у оперы А. Багатырова "Надзежда Дурава".

"Высокія прафесійныя патрабаванні да сябе і высокі інтэлектуальны ўзровень — гэта неад'емныя якасці творчага аблічча спевака", — так разважае Анатоль Міхайлавіч.

З вялікім поспехам выступаў А. Генералаў у пастаноўках опер рускіх кампазітараў. Высокае выканаўчае майстэрства, мастацкая выразнасць вылучалі яго працу над вобразамі князя Ігара і Дэмана, Грязнога, Шаклавітага і Томскага ў операх А. Барадзіна, А. Рубінштэйна, М. Рымскага-Корсакава, М. Мусаргскага і П. Чайкоўскага. Значнае месца ў рэпертуары артыста займалі творы заходнееўрапейскай класікі і ў першую чаргу ролі ў операх Д. Вердзі "Рыгалета", "Травіята", "Трубадур", "Атэла", "Аіда", "Баль-маскарад". І тут для яго таксама была характэрна глыбіня пранікнення ва ўнутраны свет герояў: Рыгалета і Жэрмона, графа дзі Луна і Яга, Аманасра і Рэната.

Анатоль Генералаў гастраляваў на многіх оперных сцэнах былога Саюза, спяваў у Польшчы, Балгарыі, Румыніі.

Свой багаты творчы вопыт Анатоль Міхайлавіч перадае сёння маладым спевакам. Ён — прафесар кафедры спеваў Беларускай акадэміі музыкі, дзе выкладае ўжо на працягу 22 гадоў.

"Вакальная педагогіка цікавіла мяне яшчэ ў той час, калі вучыўся ў Маскве, — расказвае ён. — Мая мара здзейснілася, калі я пачаў спалучаць творчую дзейнасць у тэатры з выкладчыцкай працай у Беларускай акадэміі музыкі. Вакальная педагогіка зрабілася маім другім дыханнем. Выпусціў ужо больш за 40 студэнтаў. Усе яны розныя. Былі і цяжкія выхаванцы, якія вымагалі асаблівага падыходу, іншай методы, калі выкладчык павінен быць тонкім псіхолагам".

Боскай ласкаю Педагог, сваім вучням Анатоль Міхайлавіч перадае высокі прафесіяналізм, сумленнае стаўленне да справы і самааддана сць у творчасці.

"Я ўдзячны лёсу, што вучуся ў класе народнага артыста Беларусі Анатоля Міхайлавіча Генералава, — прызнаецца асістэнт-стажор, лаўрэат Міжнароднага конкурсу Алег Кавалеўскі. — Я шчыра ўдзячны свайму педагогу за тое, што атрымаў добрую вакальную школу і акцёрскую загартоўку".

Сярод выхаванцаў А. Генералава ёсць лаўрэаты многіх прэстыжных конкурсаў, у тым ліку і міжнародных. Гэта салісты Беларускай оперы Марат Грыгорчык і Алег Гардынец, Рыгор Палішчук і студэнт IV курса Акадэміі музыкі Уладзімір Мароз.

"Усе мае творчыя поспехі, безумоўна, звязаны з Анатолем Міхайлавічам, — гаворыць Алег Гардынец. — Гэта мой адзіны настаўнік, мудры і прынцыповы".

Многія з выпускнікоў класа прафесара Анатоля Генералава выступаюць на оперных сцэнах блізкага і далёкага замежжа. Сёння яны ўспамінаюць свайго педагога з цеплынёй і вялікай удзячнасцю. Выканаўцы добра ведаюць, што ёсць тое, без чаго нельга дасягнуць высокага прафесійнага ўзроўню: гэта добрая вакальная школа і таленавіты педагог. Свой 75-гадовы юбілей Анатоль Міхайлавіч Генералаў сустракае ў асяроддзі сяброў, калег і вучняў, якія шчыра ўдзячныя яму і жадаюць здароўя і плённай працы.

Наталля ЯНКОЎСКАЯ

ФЕСТЫВАЛІ

Сядайма ў цягнік...

"МІНСК-98": ПЯТЫ, МІЖНАРОДНЫ, ДЖАЗАВЫ

Каму-каму, а мінчукам, каб на гэты фестываль патрапіць, карыстацца паслугамі чыгуначнікаў не давялося. Калі яны і сядалі ў цягнік, дык толькі ў падземны. Ды і то — слова "сядалі" ніяк не стасуецца з тымі дзеяннямі-рухамі, якіх апошнім часам вымагае ад пасажыра метро жаданне ўкруціцца хаця б у які з перапоўненых вагонаў.

У фестывальнай зале было — як на пероне перад пасадкай. Асабліва змучыліся журналісты. Гэтым разам іх віталі-прапускалі, даючы неабмежаваныя магчымасці. Магчымасці скарыстаць свабоду выбару і самастойна, без аніякіх там надакучліва-ветлівых запрашэнняў, прапаноў ды падказак знайсці для сябе крэсла ў зале. Калі ўдумацца, было тут нават штосьці ад нязмушанай джазавай прыроды — гэткая імправізацыйная непрадказальнасць у вырашэнні штовячэрняй праблемы чатырох-шасці пішучых безбілетнікаў, якія, пачуваючы сябе не прадстаўнікамі шаноўных СМІ, а "зайцамі" ў тамбуры, мусілі трэніраваць свой творчы спрыт і фантазію. А раптам пашанцуе прыткнуцца ў службовай ложы, куды "посторонних не разрешается пускать"? Ці — абышоўшы канкурэнтаў, паспець дабегчы да месца ў партэры, на якое не прыйшоў чалавек з білетам?

Стоп! Гэтыя пасадачныя праблемы не вартыя такіх аповедаў. Іх стваралі не арганізатары фестывалю. Самі ж канцэрты ўрэшце настолькі ўлагоджвалі настрой, што з'яўляўся спадзеў на перспектыву. Калі, маўляў, у клубе імя Дзяржынскага і не будуць абсталёўваць "купэ для прэсы", дык да наступнага фестывалю ўжо зарэзервуюць пяток звычайных крэслаў для нас, дзівакоў, якім у адрозненне ад іншай публікі падчас канцэртаў даводзіцца працаваць, трымаючы пяро напагатове.

●

Тым, хто без пяра ў руцэ, лацвей. Сесці няма куды — можна хоць усю праграму праслухаць, падпіраючы сценку ў двух кроках ад музыкантаў, не зважаючы на час, не шкадуючы далоняў, не хаваючы дзіцячай захопленасці, нават калі на твары — пазнака пачцівага ўзросту. Меў рацыю вядучы канцэртаў Уладзімір Феертаг, сказаўшы, што на джаз сёння выпадковыя людзі не прыходзяць. Але колькі ж іх, невыпадковых, у нашай сталіцы, калі ладная частка публікі кожны вечар свядома апыньвалася ў зале на "заечых" правах, толькі б пастаяць-паслухаць!

Скіравáць увагу спанатраным у джазе слухачам было на што і на каго.

У першы ж вечар Біг-бэнд Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам маэстра Міхала Фінберга наладзіў адмысловую прэзентацыю... партрэтаў. Жывыя музычныя партрэты ўвабралі ў сябе іскрынкі таленту аўтараў ужо класічных джазавых тэм і перастваральны дар сённяшніх беларускіх джазменаў. І пачалося ўсё з вядомай п'есы Дзюка Элінгтана "Сядай у цягнік "А".

Вось ён, той няўгледны цягнік, у які селі-паселі ўсе! З палёгкай уздыхае-раскручваецца перпетуум мобіле, бягуць-ляцяць колы па бліскучых рэйках; пагойдваюцца вагончыкі на рысорах; стракатай стужкаю суправаджае рух чарада падарожных малюнкаў... Ні з чым не параўнальнае свята свінга!

Пасажыры міфічнага цягніка мелі ў той вечар багата ўражанняў. Напрыклад, атрымалі "Цюбік блюза", зрабіліся сведкамі заляцанняў "Нерашучага", азнаёміліся з "Фрагментам гучання". Перакаваліся ў дасціпнасці Валерыя Шчарыцы (труба), у мудрым май-

Кампліменты і апладысменты

"Глядзіце, глядзіце, глядзіце!" — заклікалі гледачоў напярэдадні Новага года кіраўнікі тэлебачання, галоўныя рэдактары: 1998 год Беларускае тэлебачанне пачало новымі праграмамі і ў новай пластыка-візуальнай "пакаванцы". Дзеля цікавасці, прывабнасці і канкурэнтаздольнасці. Бо нярэдка можна пачуць: "А што там, на Беларускім тэлебачанні, глядзець? Іншыя каналы даюць больш аператыўныя навіны ад уласных карэспандэнтаў з усяго свету. І фільмы там лепшыя. І забаўляльныя відовішчы больш арыгінальныя". У БТ, тым не менш, ёсць свая "тэрыторыя" — свая краіна, свае людзі, свае праблемы. Але як зрабіць, каб тэлеаповед пра іх не быў аднастайным, сумным, шэрым, каб прыцягваў гледачоў?

Шукаючы адметнае аблічча, Беларускае тэлебачанне абнавіла "вопратку" — маляўнічае афармленне. Вядома, папулярнасць тэлепраграмы ў значнай ступені залежыць ад яе агульнага стылявога вырашэння, у аснову якога звычайна пакладзены пэўны, адзіны лагатып (зрокавы знак, пластычная формула. Гэты лагатып вар'іруецца ў элементах праграм. Падставай новага пластычнага вобраза зрабіўся бусел з распасцёртымі крыламі (у палёце). Для Беларусі з яе праблемай нізкай нараджальнасці гэта можа ўспрымацца сімвалам надзеі на адраджэнне роду, народу. Да таго ж гэта песенны, фальклорны вобраз. Але яго, вобраз белай птушкі-надзеі, мастакі спалучылі з "малым экранам", афарбаваным у чырвона-зялёны колер дзяржаўнага сцяга. Атрымаўся перагружаны сімволікай знак, які пастаянна змешчаны ў левым верхнім кутку тэлевізійнага экрана. Малы бусел на фоне тэлеэкрана спалучаецца часам з такім самым знакам у цэнтры экрана, толькі павялічаным, — калі ўзнікае буйны надпіс — "Беларускае тэлебачанне".

Гэта ўжо пластычнае падваенне таго самага лагатыпу — візуальная неахайнасць, пластычная памылка мастака тэлебачання. Дарэчы, варта было б паглядзець, як прафесійна "гуляюць" пластычнымі формамі шару, напрыклад, мастакі канала "НТВ".

Тэлегледачы прызвычаіліся да азначэння тэлеканалаў у выглядзе абрэвіятур. Тут жа падаецца малюнак, які не нясе прыкметаў Беларускага тэлебачання, але празмерна яркі, кантрастуе з пластыкай кадра, перашкаджае глядзець і ўспрымаць самыя розныя сюжэты.

Памянялася сёлета і візуальная застаўка інфармацыйных праграм "Навіны" і "Панарама". Замест статычнага ўмоўнага гарадскога фону імкліва рухаюцца вобразы: мільгаюць стылізаваныя сілуэты Францішка Скарыны, Еўфрасінні Полацкай, кадры сучасных гарадскіх вуліц, беларускага балета і г.д. Пакуль што ўсё гэта пластычна прадстаўлена вельмі невыразна, страката. Стварэнне візуальнага вобраза праграмы (а гэта вобраз Беларусі) — вельмі адказная справа. Яна вымагае высокага мастацкага густу і найдалікатнай прадуманасці кожнай дэталі. Пакуль што на БТ іх толькі шукаюць, — як, напрыклад, застаўкі перад рэкламай. Замест нязграбнай лялечнай фігуры, што сядзела пудзілам перад тэлевізарам, цяпер з'яўляюцца хлопцы ў народных строях, — самі па сабе хлопцы прывабныя. Калі ж пасля іх ідзе рэклама замежнай зубной пасты з тэкстам на англійскай мове, дык і вабныя хлопцы выглядаюць смешна, — кічава.

На тэлебачанні няма дробязяў; імі якраз займаюцца мастакі, дызайнеры, відэамайстры. Менавіта дробязі вымагаюць самай высокай прафесійнасці. Пакуль што ў застаўках да асобных праграм, у агульным стылявым афармленні зашмат стракатасці, мільгацення невыразных вобразаў, выпадковасці. А часам — і безгустоўнасці.

Разам з тым адчуваецца імкненне да абнаўлення тэлевізійнага дызайну. Яго вызначаюць дзве супрацьлеглыя тэндэнцыі; першая — калейдаскапічная. Як правіла, у цэнтры кадра нейкая назва праграмы, а вакол яе, на зрокавай перыферыі кадра, нешта блішчыць, мільгае, стварае атмасферу незразумелай пластычнай "валтузні". Другую тэндэнцыю характарызуе нерухомы, звычайна манахромны (шэра-блакітны ці іншы) фон, на якім з'яўляюцца для сваіх кароткіх выступленняў дыктары, вядучыя. Гэты фон завельмі просты, нават аскетычны, але больш стрыманы па гаме, больш культурны. І тэлеперсанажы — аблічча тэлебачання, цяпер больш клапоцяцца пра свой выгляд, пра свой вобраз: адзенне, макіяж сталі больш стрыманымі, стыльнымі.

Асабліва важна знайсці адметны стыль (як візуальны, так і жанравы) для кожнай новай праграмы. Выходзіць амаль штодня праграма "Сёння з вамі..." Яна шукае сваё аблічча, дамагаецца адметнасці. Якая ж у яе пластычная застаўка? Жоўтая мазаіка-калейдаскоп, мяняюцца лічбы — ад 9 да 1 (як пры запуску ракеты ў космас). У цэнтры кадра, чамусьці на жоўтым фоне ўзнікаюць чорныя абрысы твару. Яго зменяе твар героя — чалавека, запрошанага ў студыю. Што азначае гэтая жоўта-чорная выява? (Успомнім папулярную аўтарскую праграму Тацьцяны Ягоравай "Галерэя" (партрэты яе герояў), ці праграму "Гісторыя кахання" (фотаальбом у атачэнні віньетак) — гэта адрасныя застаўкі. А добрая, глыбокая па змесце праграма "Беларускі дом" да сёння вымагае адпаведнага афармлення — вобраза асаблівага, запамінальнага "беларускага дома".)

Праграма "Сёння з вамі..." яшчэ вымагае

стэрстве Сяргея Анцішына (гітара), у гіпнатычным дары саксафаніста Віталя Ямуцева, Ігара Мішуры, Уладзіміра Ксёнца, Паўла Бляяўскага ды Сяргея Чабана, у імправізатарскім тэмпераменце трубача Генадзя Літвака, у вынаходлівай стабільнасці "сардэчнага рытму" аркестра — ударнікаў Андрэя Славінскага, Юрыя Сляпнёва, Аляксандра Старажука.

А хіба можна было не звярнуць увагу на дзівосна абаяльны дуэт маладых музыкантаў, падобных і ў сваёй апантанасці **працэсам гукатварэння**, і нават вонкавым аблічам! Гэта піяніст Канстанцін Гарачы ды трамбаніст Дзмітрый Бударын.

І хіба можна было не заўважыць нараджэнне новай зоркі, калі заспявала зусім яшчэ маладзенькая салістка Яўгенія Лятун! Прафесійнікі пра такіх кажуць: "з дыяфрагмай усё ў парадку". Моц, шырокі дыяпазон, чысціня інтанацыі, пластычнасць, тэмбравая глыбіня голасу... Усё астатняе дадасца працай і практыкай.

І зноў зачаравала публіку яркая поліфанія "Аніма-квартэта", які — выдае на тое — неўзабаве можа развітацца са сваёй радзімай, Наваполацкам, і зрабіць шчыльнейшым пакуль яшчэ досыць кволы шэраг сталічных джазавых вакалістаў.

●

Дарэчы, пра джазавых вакалістаў. У тым, што іх багата не толькі за акіянам, пераканала праграма народнага артыста Расіі Анатоля Крола. Зусім рэальны цягнік выправіўся з Масквы і прывёз на міжнародны фестываль "Мінск-98" невялікі інструментальны склад і столькі спевакоў, што для падарожжа, відаць, спатрэбіўся цэлы вагон. "Лэдзі расійскага джаза", гэтаксама як і праграма маскоўскага дзіцячага джаз-ансамбля пад кіраўніцтвам Пятра Пятрухіна (музыканты ў ім іграюць, як сапраўдныя дарослыя віртуозы, а паглядзіш — звычайныя дзеці!), — зусім лагічнае дапаўненне да таго, што паказалі музыканты беларускія. І намёк на тое, чаго пакуль бракуе ў нашым джазе.

●

Джаз — гэта калі голас гучыць з тэхнічнай дасканаласцю інструмента ў руках віртуоза, а інструмент спявае вакальным гукам. Беларускі джаз такога двуадзінства зможа, напэўна, дасягнуць толькі ва ўмовах развіцця школы жанру. Інструменталістам тут пашанцавала. За дзесяць гадоў існавання Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам М. Фінберга ў калектыве акрэсліліся шматпланавыя па-сапраўднаму творчыя тэндэнцыі. Дзякуючы гэтым тэндэнцыям дзейнасць аркестра спалучае ў сабе сёння традыцыю і эксперымент, пераемнасць набыткаў і непрадказальнасць мары, амаль акадэмічную строгасць і мастацкія дзівацтвы.

Самаабнаўленне аркестра выявілася, прынамсі, у фестывальных праграмах, дзе, апроч базавага Біг-бэнда, удзельнічалі розныя ансамблевыя склады: "Яблычная гарбата" Ігара Сацэвіча, Трыо Аркадзя Эскіна (ветэран айчыннага джаза, міжнародны лаўрэат, ён літаральна напомніў удзячнай публіцы, якім ксанфоўным і пранікнёным бывае жывы голас фартэпіяна). А яшчэ — джазгрупа Сяргея Аляксандрава, секстэт пад кіраўніцтвам Максіма Пугачова пры ўдзеле знанага гітарыста, кампазітара, аранжыроўшчыка Уладзіміра Ткачэнкі. Усё гэта — маладыя ды сталыя артысты аркестра, побач з якімі гадуецца новае пакаленне. "Анатоль Радзюкоў і новае пакаленне" — так і называецца джазавая суполка, згуртаваная спрактыкаваным саксафаністам-педагогам.

Самаабнаўленне аркестра — і ў пошуку сталых стасункаў з іншымі беларускімі калектывамі. Памятаеце, як летась дзякуючы вернай ініцыятыве быў зладкаваны першы Беларускі фестываль эстрадных аркестраў? Дык вось цяпер выявіліся яго станоўчыя вынікі: побач з музыкантамі, якімі апякуецца маэстра Фінберг, выступалі калектывы з Баранавіч ("Фрагмент-бэнд" пад кіраўніцтвам Анатоля Нігрыцкуля, "Дыксіленд" Аляксандра Бондара), з Наваполацка ("Аніма-квартэт" пад кіраўніцтвам Аляксандра Старасценкава), з музычна-неабсяжнага Мінска (ансамблі Віктара Пынцікава, Уладзіміра Бялова).

Замест таго, каб намагацца распавесці, як усе яны ігралі джаз, я проста засведчу: пятая міжнародная музычная сустрэча пад назвай "Мінск-98" не была марнаваннем часу ці проста прыемнай пацехай. Джаз — гэта сур'ёзна. Фестываль — гэта школа: і для публікі, і для музыкантаў.

●

Між іншым, маэстра Фінберг неяк заўважыў, што нашых высакакласных джазавых музыкантаў чамусьці не прынята называць "зоркамі". У той час на эстрадзе нямала прайдзісветаў, якія ці не самі сябе "зоркамі" абвясцілі.

Пакінем "зоркам" зоркавае?

Перайначыўшы класіка, можна сказаць, што зорка ззяе як зорка, хочаш называй яе гэтак, хочаш — не. Напэўна, гэтае сапраўднае ззянне "іскрынак Божых" у творчасці кожнага музыканта, апантанага імправізацыяй, ігрой жывога гуку, — гэтае чыстае прыроднае святло вабіць усіх, стомленых "папсой", рытмамі індустрыяльнага горада, побытавай калатнечай, тупасцю тэлерэкламы і г. д., і г. д. І яны, стомленыя, чакаюць, калі зноў настане дзень і нехта скажа: "Сядай у цягнік "А". Ці, як спявае Марыля Радовіч, — сядай у той цягнік, які дапаможа табе адчуць радасць вольнага, нібы вецер, руху...

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымках — імгненні фестывальных вечароў.

Фота А. ПРУПАСА

стылявога ўдасканалення — і зрокава-пластычнага, і музычнага, і жанрава-драматургічнага. Пакуль там шмат стэрэатыпнага. Звыклая студыя. На перыферыі паўкругам сядзіць масоўка — запрошаная група падтрымкі героя перадачы — яго калегі, сябры. У цэнтры — паўкруглае невялікае збудаванне з надпісам "Сёння з вамі...". Два крэслы — для запрошанага госця студыі і вядучага, супрацоўніка тэлебачання. Выпадковае, безаблічнае вырашэнне.

Я добразычліва стаўлюся да вядучых і герояў гэтай праграмы. Але ж хацелася б большай арыгінальнасці ў афармленні, у стылі паводзін і герояў, і вядучых праграмы, якая ідзе ўвечары і паўтараецца раніцай. Яе героі прадстаўляюцца звычайна ў жанры, вядомым у дакументалістыцы як "парадны партрэт" (герою гавораць кампліменты, а ён сціпла дзякуе і задаволена ўсміхаецца). Вядучыя нярэдка задаюць свае пытанні "з аркуша", "з каленяў" (чытаючы іх па паперы на сваіх каленях). А масоўка пасіўна, як нейтральны фон, раз-пораз задае падрыхтаваныя пытанні. Вядучыя, каб ажывіць атмасферу, просяць апладысментаў герою, і масоўка паслухмяна апладзіруе. Вядучыя імкнуцца зрабіць з відовішча шоу? Але ў жанру "тэлешоу" іншы стыль.

А між тым ужо сёлета былі запрошаны цікавыя творцы — кампазітар Ігар Лучанок, кінарэжысёр Ігар Вoўчак, фалькларыст і мастацтвазнаўца — Іван Крук і Яўген Сахута і іншыя. Пэўна, да сустрэчы з такімі ўдзельнікамі варта рыхтавацца больш глыбока, каб пытанні не былі прасцякаватымі, каб адказы не былі павярхоўнымі. Жанр "параднага партрэта" мог бы саступіць месца жанру праблемнай размовы ці чалавечай споведзі. І запрошаная ў студыю група падтрымкі магла б быць больш актыўнай у дыялогу з госцем праграмы. Пакуль яе функцыя — кампліменты і апладысменты.

Дарэчы, вялікі патэнцыял сапраўдных тэлежурналістаў я бачу ў вядучых гэтай праграмы — Аляксандры Дамарацкім і Людміле Мельнікавай.

А. Дамарацкі ўсё часцей выяўляецца псіхолагам, знаўцам законаў чалавечых дачыненняў. Гэта ён давёў напрыклад, у праграме мінулага года "Унікум", дзе праводзілася псіхалагічная гульня-тэст для моладзі. На маю думку, праўда, вядучаму варта было б адмовіцца ад вобраза настаўніка-экзаменатара з тэкстам-апытальнікам у руках і перайсці да гутаркі.

Людміла Мельнікава абаяльная ў сваёй свабоднай імправізацыйнасці і гумары. Летась яна добра праявіла свой журналісцкі тэмперамент у праграме "Вертыкаль". Яе гутаркі з людзьмі розных рэгіёнаў Беларусі заўсёды па-чалавечы зацікаўленыя, шчырыя. Яна валодае дарам наладзіць унутраны кантакт з героямі. Добрае пачуццё гумару дапамагло Л. Мельнікавай прадставіць тэлегледачам у праграме "Сёння з вамі..." такіх афіцыйных асоб, кіраўнікоў буйных прамысловых прадпрыемстваў, як Аляксандр Волкаў (дырэктар Мінскага завода калёсных цягачоў), Валерый Нікіфараў (намеснік генеральнага дырэктара віцебскага аб'яднання "Віцязь", якое выпускае тэлевізары). Начальнікі, дырэктары — яны пачуваліся ў студыі не зусім камфортна, бо стыль свабоднай размовы — гэта не стыль афіцыйнага даклада. Тонкі гумар вядучай "растапляў" атмасферу, а яе добразычлівасць дапамагала героям вытрымаць любы жарт. Праграма набывала лёгкія рысы "тэлешоу"...

Віталь Сямашка, а ён таксама выступае ў праграме "Сёння з вамі..." вядучым, часам выглядае разгубленым, бо недастаткова валодае тэмай размовы (як, напрыклад, у гутарцы з Яўгенам Сахутам пра беларускія выцінанкі).

Увогуле, абнаўленне "фасаду" БТ (дызайнерскае афармленне) мусіць працягвацца з удзелам таленавітых мастакоў, мультыплікатараў, відэа-інжынераў. Каб з'явіўся цэласны мастацкі стыль. Каб не кампліменты і апладысменты, а стыль вылучаў Беларускае тэлебачанне.

Вольга НЯЧАЙ

МАЙСТЭРНЯ

Талент, прыструнены прафесійнасцю

Прафесію рэжысёра Уладзімір ШЭЛЕСТАЎ параўнаў з прафесіяй следчага, маўляў, першаму, як і другому, трэба разгадаць, зразумець, што менавіта хацеў сказаць аўтар драмы, натуральна, тэатральнай. Прафесія рэжысёра — у гэтым, і толькі. Можна знайсці любую лінію ў п'есе і разгадаць яе... любым чынам, але толькі — аўтарскую лінію! А ў ім, у акцёры, персанальна ва Уладзіміры Шэлеставе, перш-наперш мусіць... атайбавацца прафесійнасць і прыструньваць ягоны талент на карысць рэжысёрскаму разгадванню аўтарскіх ліній. Гэта ён сам такое выснаваў. І сам, між тым, паставіў — казку "Іван Савеліч", драму "Жалезнае вяселле", кампазіцыю на малой сцэне Акадэмічнага рускага тэатра Беларусі паводле Янкі Купалы ды Якуба Коласа — да стогадовага юбілею абодвух...

На вялікую сцэну Рускага тэатра Уладзімір Шэлестаў патрапіў па-свойму пакручастым шляхам; шлях пачаў праставаць, калі скончыў знаны ЛГІТМіК і паспытаў працы ў горадзе Кішынёве. Хутка захацелася бліжэй да дому (бацькі жылі ў Гомелі). Прыехаў у Мінск. Нешта праспяваў. Нешта прачытаў. Барыс Луцэнка і Міхаіл Кавальчык, тады яшчэ — рэжысёры-паплечнікі Рускага тэатра, здаецца, доўга не думалі...

Героям Уладзіміра Шэлестава звычайна выпадае глядзецькі давер. Такі, што ніхто з даверлівых і думаць не думае, які акцёр насамрэч: чалавек закрыты, чалавек не вельмі кантактны. Так-так! Напрыклад, тое, што ён часам прапануе рэжысёру (бо бачыць спектакль збоку, — вынік навучання, вынік школы), прымаецца вельмі й вельмі рэдка. Хіба з рэжысёрам Глаголіным (перад ягоным ад'ездам на Таганку) была славутая тэатральная кантактнасць. Шэлестаў мяркуе: таму што Глаголін — сам акцёр. Ды неблагі. Разумее акцёрскую прыроду. Але час мінае. І, паводле Уладзіміра Шэлестава, відаць, нешта здараецца з майстэрствам. У ягоным асабістым выпадку яно, майстэрства, з колькаснага перайшло ў якаснае. Праўда, шмат што залежала і ад якасці матэрыялу, які даводзілася ўвасабляць. "Я — характарны, — удакладняў акцёр, — а даводзіцца іграць... Бог ведама каго. Выконваць рэжысёрскія заданні, з якімі часам нязгодны (але — выконваць, гэта прафесійнае). У інстытуце яшчэ была думка перайсці на рэжысуру, але я вельмі люблю іграць. Хоць часам і шкадую, што рэжысурай не заняўся. Капуснікі вось выдумваю..."

І па-свойму дадумвае, як "Жылі-былі дурні" Осіпава і "Улюбёнцы лёсу" Паповай; як спраўджваліся "Надзвычайныя прыгоды салдата Чонкіна" Вайновіча... "Дзе тваё пачуццё гумару?" — пыталіся ў стваральніка капуснікаў пасля прэм'еры "Ад'ютанткі яго вялікасці" Губача, дзе Шэлестаў на поўным сур'ёзе выйшаў на сцэну... Напалеонам: сумленна выконваў рэжысёрава заданне. Спаквала... назіраў за Напалеонам збоку (як ён умее). У выніку і роля, і спектакль ад часу прэм'еры непазнавальна змяніліся. Як і мае быць у тэатры.

"Наступным годам, тым самым часам" Слэйда або "Цяжкія людзі, або Жаніх з Ерусаліма" Бар-Ёсефа таксама ў стадыі зменаў і пераменаў, падпадаюць пад акцёрскае адчуванне матэрыялу. У першым выпадку — яшчэ і партнёркі Шэлестава Вольгі Клебановіч, у другім — яшчэ і партнёраў Шэлестава — Вольгі Клебановіч, Віктара Гудзіновіча, Аляксандра Ткачонка. Сваёй кампаніяй, суполкай, хаўрусам аднадумцаў, яны існуюць каторы ўжо год, прапануючы рускай сцэне Беларусі розгаласныя тэатральныя праекты... Зрэшты, розгалас бывае розны. Асабліва гучны — калі акцёрская праца прафесійна падпарадкуецца працы рэжысёра, а той мае сваё і толькі сваё — бачанне, рашэнне... Якое потым усё адно падпадзе пад акцёрскае, бо... так бывае ў тэатры. Мо так і мае быць?

Жыццё артыста, і жыццё артыста Шэлестава не выключэнне, вельмі ...кручанае. Пакручанае. З-за сцэны, з-за прафесіі, — так ён тлумачыць. Сцэне здраджваць няможна, кажа ён. Маўляў, ідзеш у сям'ю — сцэна не дарует, а гармонію шукаць... не адшукаць. Раняць сямейныя крыўды — асабліва ў скрутныя часы. А большая частка жыцця — тут, у тэатры; калі не заняты на сцэне, дык паза сцэнай, як той казаў, аб'ём работы павялічваецца проста прапарцыянальна тваёй тэатральнай незанятасці (кіно, радыё, тэлебачанне). І тонус трэба падтрымліваць. І мэту мець. І мастацкія задачы ставіць, нягледзячы ні на якія скруты. Без гэтага (без мастацтва) не існуе грамадства, не існуе нацыі, — Шэлестаў выснаваў гэта даўно і не мае патрэбы пераконваць. Бо ведае: ёсць шаленцы, ёсць адмыслоўцы, якія заўсёды будуць гэтым займацца і абавязкова знойдуць, у каго гэтаму навучыцца. Ён адчуў гэта, мяняючы прафесіі. Ён выснаваў гэта, калі сам для сябе быў асноўнай крыніцай натхнення. Ён паўтарае гэта і цяпер, калі ўсё адносна ўладкавалася і штосьці здарылася з майстэрствам. Цяпер, калі мінаючы ўсе скруты, 6 лютага надышоў ягоны юбілей — пяцідзесяцігадовы. Без такой падставы важкай распавесці столькі рознага і шчырага ніколі б не адважыўся ягоны талент, прыструнены прафесійнасцю. На сцэне ім разам і заставацца.

Расповед Уладзіміра ШЭЛЕСТАВА пераказала Жана ЛАШКЕВІЧ

Фота К. ДРОБАВА з юбілейнай вечарыны У. ШЭЛЕСТАВА

Шчырасць паэтычнага слова

СВЯТЛАНЕ КАРОБКІНАЙ — 60

Святлана Каробкіна нарадзілася ў Сенніцы пад Мінскам. У час Вялікай Айчыннай вайны з братамі і сястрой знаходзілася ў партызанскім атрадзе, у якім яе маці была сувязной і разведчыцай. Бацька ваяваў на фронце. Пасля вайны С. Каробкіна вучылася ў Самахвалавіцкай сярэдняй школе, якую скончыла ў 1956 годзе. Працавала на розных работах, у тым ліку і прадаўцом у аддзеле беларускай літаратуры кнігарні "Цэнтральная" ў Мінску, а таксама сакратаром-машыністкай Літаратурнага музея Петруся Броўкі. З 1984 года — на творчай працы, цяпер жыве ў Алушце (Крым). Літаратурную дзейнасць Святлана Тарасаўна пачала ў 1968 годзе. Аўтар кніг паэзіі "Колер дабра", "Арабескі восені зялёнай", "Вячорніца". Для паэзіі С. Каробкінай характэрны шчырасць, непасрэднасць, яе лірычная гераіня — чалавек з чуйнай душой і добрым сэрцам.

Віншуючы Святлану Тарасаўну з 60-годдзем, зычым ёй новых поспехаў!

Абжываючы сваю дзялянку

ІЛЛЮ ШАХРАЮ — 60

Хоць і скончыў Ілля Аляксандравіч у 1967 годзе Беларускі політэхнічны інстытут, любоў да літаратуры перамагла. Першая яго кніжка "Пралеска", адрасаваная дзецям, выйшла ў 1963 годзе. Палюбіліся юным чытачам і такія яго зборнікі, як "Пра Ганульку і Барыску", "Зялёны ветразь", "Як вынайшлі бурбалкі", аповесць "Выдумшчыкі, напоўвыдумшчыкі і іншыя", "Птушка шчасця"... У творах І. Шахрая прываблівае прадуманасць кампазіцыі, нечаканасць сюжэтных ходаў, уменне ствараць яркія, запамінальныя сітуацыі. Галоўнае, што героі яго найчасцей звычайныя хлопчыкі і дзяўчынкі, якія жывуць у свеце, які называецца маленствам, але, дзякуючы сваёй няўрымслівасці, багатай фантазіі, яны нярэдка трапляюць у такія сітуацыі, што каб выйсці з іх з гонарам, патрэбна кемнасць, уменне пастаяць за сябе.

Напісаў І. Шахрай і некалькі сцэнарыяў дакументальных фільмаў.

З 60-годдзем, шаноўны Ілля Аляксандравіч! Новых Вам творчых здзяйсненняў!

Любімы жанр — апавяданне

Нядоўгім было жыццё Алеся Рылько (нарадзіўся 27 сакавіка 1923 года, заўчасна адышоў 16 красавіка 1967-га), ды пражыў шмат. Перад вайной скончыў педагагічныя курсы ў Оршы, настаўнічаў у Лявонаўскай пачатковай школе на Аршаншчыне. Са жніўня 1942 года — партызан атрада "Перамога" брыгады К. Заслонава, з верасня 1943-га — мінёр у спецгрупе "Непераможныя". Быў паранены. У 1944—1946 гадах з'яўляўся адказным сакратаром баранавіцкага абласнога спартыўнага таварыства "Дынама", настаўнічаў на Пастаўшчыне. Скончыў аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага універсітэта імя У. І. Леніна (1951), працаваў у газетах "Савецкі селянін", "Літаратура і мастацтва", часопісах "Вожык", "Полымя", літаратурным кансультантам Саюза пісьменнікаў БССР.

Друкавацца пачаў у 1946 годзе. Любімым жанрам у А. Рылько было апавяданне. Праўда, пісаў і п'есы, нарысы, творы для дзяцей. Выдаў кнігі "Мае сустрэчы", "Цвіце чаромха", "Стуканок у аблавушцы", "Ты прыгожая, Арынка", аповесць для дзяцей "Мядовыя краскі" і іншыя. Выбраныя творы А. Рылько выходзілі ў 1969 ("Выбранае") і 1984 ("Напрадвесні") гадах.

У свеце прыгод

Што аб'ядноўвае аповесць-казку Алеся Савіцкага "Радасці і нягоды залацістага карасіка Бубліка", аповесць Міхася Лынькова "Пра смелага ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў", казкі Нэлы Тулупавай "Бізоны-рабінзоны", "Люстэрка, якое размаўляла"? Ды, вядома ж, вастрыня, нечаканасць сюжэтных ходаў, прывабнасць галоўных герояў — адным словам, тое, што і патрэбна дзецям, каб яны маглі захапіцца творамі. Таму невыпадкова акурат гэтыя творы і ўвайшлі ў кнігу, якую ТАА "Аракул" выпусціла ў "Школьнай бібліятэцы".

РЭЗАНАНС

Нічога, пасталеем...

Чытаючы на старонках "ЛіМа" дыскусію пра стан беларускай літаратуры, яе мінулае і цяперашняе, здзіўляюся, як мала гаворкі пра саму, менавіта, літаратуру нашай нацыі. Спрачаюцца вельмі ж па-савецку, г. зн. не пра галоўнае. Сварацца за другараднае, за нейкія ілюзіі ды грамадскія выдаткі.

Літаратура не ёсць журналістыкай. Яна не мусіць нікому служыць, нават маралі. А ўжо абсалютна не палітыцы, гэтай прастытуцы чалавечага духу.

Дыскутанты выразна не ведаюць аб тым, што — на шчасце! — не існуе дэфініцыя мастацкасці слова, як і аднaзначнага вызначэння таленавітасці. Сумленны адказ паэта на пытанне, чаму піша вершы: **не ведаю, чаму пішу**. Тое ж датычыць прозы і ўсіх жанраў. Бо творчасць — гэта таямніца. Святая таямніца, калі хочаце.

Толькі журналіст ведае. Але, чым лепшы ён, тым менш (ведае). Тым больш у яго пачуцця місіі.

Папракаюць аўтараў у іх запалітызаванасці, у парабкоўстве перад ЦК партыі і да т. п. Дык давайце стрэлім тут з вялікай гарматы: Шэкспір быў прафесійным шпіёнам Англіі, таму так цяжка рэканструяваць ягоную біяграфію, але быў аднachасна вялікім драматургам (можа, меншым акцёрам?). Дастаеўскі ў крымінальным сэнсе быў варты кожнае галіны, пятлі. Адносна Міцкевіча ніколі не знята пытанне, якою цаною ён атрымаў пашпарт на выезд з Расіі на Захад, у той час, калі истинно-русский Пушкін мог пра гэта адно марыць... Геніяльны Віён нямала забіў, не вылазіў з турмаў, памёр у бардзлі. Ды напішу мне на тое, хто і якім жулікам аказаўся, калі адчыніліся тайныя архівы. Мяне цікавіць якасць іх творчасці. Тавар мастацтва. Твор і аўтар — рознае!

Літаратура — яна або ёсць, або яе няма. Папрок у графаманіі інфантыльны. Цаніце — зрэшты — графаманаў — без іх не ўзнікла б літаратура. Бо яна, літаратура, гэта лес. А ў ім немагчымыя хвоі без кустоўя і падлеску. Высокія сосны ў чыстым полі не вырастаюць, авечкі іх з'ядуць яшчэ ў раслінные маленства. Дарэчы, графаманамі былі ўсе і толькі некаторых выгнала пад неба. У літаратуру. Н е к а т о р ы х. Як усенька ў прыродзе. Натуральная селекцыя. Неабсяжныя могілкі прэтэндэнтаў у шэрагі творцаў.

"Я не паэта, о крый мяне Божа..." Усё не разумеем тае купалаўскай фразы. Паэт — гэта лёс найперш. Не наклады і стадыённая публіка. Колькі чытачоў мела некалі паэзія, да вынаходніцтва Гутэнберга? Да моманту, калі слова пераўтворана ў тавар, у задрукаваныя старонкі. Напрыклад, Кірыла Тураўскі, Петрарка. Хай і Дантэ. Ці не ў гэтым сакрэт жывучасці беларускай літаратуры, нягледзячы на нацыянальную катастрофу татальнай русіфікацыі? Здавалася б, невытлумачальны парадокс: памерла ў народзе мова, а ўсё жыве творчасць на гэтай мове. Парадокс? Сярэдневяковая літаратурная Еўропа ўяўляла сабою суцэльную лацінамоўнасць, хоць сама латынь высахла каля тысячы гадоў назад. Я далёкі ад тэзы беларускай літаратуры ў Антыбеларусі. Спрабую зразумець феномен адсутнасці ўласнай рускай літаратуры ў рускамоўнай дзяржаве РБ. Хто ведае, ці не трэба дадаць да гэтага само паняцце культуры як **неабавязковай актыўнасці чалавека**. Ад недахопу культуры ніхто не памёр. Паміраюць ад голаду і хваробаў.

Пісьменнік не мусіць жыць у роднамоўі. Тургенеў гадамі бытаваў у сваім савойскім дворыку ў Францыі. Апошнія словы Чэхаў сказаў па-нямецку. Гогаль найбольш хвацка пісаў у Італіі. Джойс так і сканаў па-за Ірландыяй. Малога Пушкіна маці лупцавала дубцом за схільнасць да — мужыцкай тады — рускай мовы (дакументуе Тынянаў). Польская шляхта ў саскую пару бунтавалася супраць польскамоўнага навучання ў школах... Кожная нацыя прайшла этап свайго самаадпаўнення, як дзіця коклюш. Крыху сорамна, што мы, беларусы, толькі-толькі вылазім з пялюшак. Апраражняемся, пакуль што, самі на сябе. Нічога, пасталеем. Нікуды не дзенемся: двары даўно скончыліся і няма як падацца ў парабкі. Швейцарцы калісьці старажавалі паў-Еўропы, абмывалі і падціралі (адсюль "швейцар").

Літаратура не павінна змагацца. Гэта не яе справа, а — публіцыстыкі. Чаму змагары — марныя паэты, нудныя празаікі, безнадзейныя драматургі? Бо галоўнае ім — не чалавек, а ідэя. Дамінацыя ідэйнасці забівае мастацтва. Фанатык падпарадкоўвае душу, замест яе разумення. Ён агрэсар, а не сябар. Бойцеся ідэйных людзей, ім літаратура не больш як інструмент; расстрэльваюць паэтаў, а паэт пойдзе на смерць у імя Слова і Праўды. Няма ў гісторыі вялікіх ідэй, такіх, якія не закончыліся б генацыдам. Інквізіцыя і рэлігійныя войны апусташалі кантынент. Французская рэвалюцыя адсунула краіну на сто гадоў назад, цывілізацыйна. Камунізм перакрэсліў дынамізм Расіі, рубель якой біў ужо на галаву амерыканскі долар і ангельскі фунт. Кожная рэвалюцыя горш вайны; падобная самагубству. Усенароднае шаленства. Псіхія!

Рэвалюцыя, як тэма літаратуры? Чаму не: Маякоўскі сапраўды геніяльны. Тэмай можа быць што хочаш — таксама прастытутка, як у Віёна. Справа не ў ёй, тэме, але ў яе мастацкай рэалізацыі, у магіі слова ды фразы; у паглыбленасці ў чалавеку. Дастаеўскі пісаў жа бандыцкія раманы. Але гэта ён змяніў еўрапейскую літаратуру, не Дзям'ян Бедны.

Пімен Панчанка абагаўляў камунізм. Яго бяда і няшчасце. Не за гэта я яго цаню. Колас лавіраваў і выжыў, Купала — не. І той і той пакінулі па сабе нямала "нявечнага". Пакінулі таксама тэксты, да ўзроўню якіх дай бог нам цяпер дацягнуцца. Літаратура, як і наогул мастацтва, не ведае лінеарнага развіцця, яна — або цвіце, або вяне. Як у прыродзе. Я спакойна гляджу на ўсякія групоўкі. Няхай яны маюць свае цацкі. Усё вырашае ўрэшце талент, не арганізацыя. Адзін; не натоўп, надакучлівы сваёй правінцыйнасцю. Страшэнна гаварлівы. Быццам п'яны пад плотам.

Вызнаю прынцып: **калі можаш не пісаць, не пішы!** Талент — гэта натура, а не дзейнасць Саюза пісьменнікаў (патрэбны ён вось як прафсаюз). Не як фабрыка ілюзіяў развіцця літаратуры. Савецкай, не савецкай — бюракратычныя глупствы. Дэбілізм урадніхаў. Інтэлігентныя мецэнат разумее, што літаратурная творчасць — гэта не выраб чаравікаў. Нешта пазачасавае. І нават пазаінтэлектуальнае. Інстынкт!

Літаратурная крытыка — асобны жанр літаратуры, інтэгральная яе частка. Перастаньце пляскаць, што крытыкі дапамагаюць літаратурнаму працэсу. Як быццам камісарац яму... Вы што, байкі для дарослых здумалі? Літаратар паглыбляецца ў чалавеку; літаратурны крытык літаратара зглыбляе разам з ягонымі творчымі пэрмамі. І столькі. А свае павучанні ў бок аўтара хай... павесцье у прыбіральні на цвічок (паводле Крапівы). Калі крытыку няма ахвоты займацца нейкім пісьменнікам, хай не займаецца. Яго гэта вольная воля. Як сутнасцю праўды ёсць любоў, так сутнасцю крытыкі ёсць неспакой. Крытык, які можа спакойна спаць і не перажываць творчасць таго ці іншага аўтара, гэта не крытык, а наёмны пісака. Інакш кажучы, лішні чалавек. Біялагічная выпадковасць.

Звярніце ўвагу на гістарычна дакументаваную зменлівасць грамадскага ўспрымання літаратуры. Адпаведна актуальнаму культурнаму ўзроўню. І разам з тым — адсутнасць **творчых** веліч аў у зачатках адраджэнскі перыяд нацыі (Багушэвіч, Лучына, Гурыновіч). Паўтаруся тут: падпарадкаванасць літаратуры нейкай ідэі глушыць яе, правінцыяналізуе, эпігоніць, зводзіць да ўзроўню зададзенай тэзы. Дыктат зместу над формай. Аўтар, які ведае, што будзе пісаць і як будзе паводзіць сябе ягоны герой, гэта, хутчэй за ўсё, публіцыст (скажам: літаратурны). Як паэт, які ведае, чаму піша верш.

Сакрат ЯНОВІЧ

Дыскусію, распачатую ў "ЛіМе" Сяргеем Дубаўцом і Валянцінам Акудовічам, працягвае Сакрат Яновіч.

РЭПЛІКА

"Абнаўленне" Наталлі Арсенневай

Гэтая несамавітая падзея адбылася будзённа. Часопіс "Нёман" у першым нумары за 98-ы год надрукаваў 7 вершаў слыннай паэткі ў інтэрпрэтацыі на расійскую мову Святланы Яўсеевай.

Перакладчыца добра парупілася, напісаўшы вялікі ўступ, які заслугоўвае асобнага разгляду.

Цяжэй абмінуць тое, што яна зрабіла дзеля вершаў Арсенневай. Не імкнучыся паказаць усе мастацкія знаходкі, магу толькі адзначыць моцнае ўражанне ад такіх "свежых" вобразаў, як "страна Рогнеда", "лодка-сердце", "вербная природа", "ветер полешук"... Уразілі і перайначаныя радкі славутай "Малітвы" ("Магутны Божа"): "Храни мир яблонь от ветров серых, От поцелуев голодной тли". У Арсенневай, здаецца, няма ні пацалункаў, ні пражэрлівых вусеняў, ні тым больш спалучэння першага з другім.

Але найбольшае ўражанне робяць заходы перакладчыцы па шліфоўцы і паліроўцы светаадчування паэткі, няправільна выхаванай па-за межамі краіны Саветаў. Прычым заходы гэтыя не грубыя, а з пачуццём далікатнасці і меры. І таму прыемна чытаць, што нябожчыца Арсеннева, якая толькі два гады (улучаючы высылку ў Казахстан) жыла ў "сапраўды дэмакратычным грамадстве", пачынае ўжываць інтанацыі і словы, па якіх і сёння некаторыя сумуюць:

Я не моталась по парадам,
Трудилась каждый Первомай!
("Асенні вечер", 1943 г.)

У арыгінале верша "Не плачце" (1944 г.) аўтарка звяртаецца да эмігрантаў са спадзяваннем, што лёс "тут, на чужыне, нас не кіне. Мы вернемся дамоў!", а перакладчыца вырашае праблему больш станоўча, у матэрыяльным разрэзе: навошта плакаць, спадары эмігранты, калі вам не так ужо і кепска на чужыне: "и вы не голь" (не з пустымі ж рукамі ўцякалі!), і "стены ваши не руины" (маецца ж жытло ў бараках для перамешчаных асоб!). І калі далей Арсеннева з няшчырай аптымістычнасцю, у фальшыва-бадзёрым тоне спрабуе пераканаць эмігрантаў у наканаванасці вяртання на Радзіму —

Мы вернемся дамоў!
З адкрытай галавой, і з сонцам у душы,
Песняю на вуснах... —

дык пераклад скіроўвае нас у больш актуальны бок і кранае тэму славянства: беларуска на чужыне можа быць толькі славянскай "беженкой простой", ды яшчэ "с протянутой рукой".

Аднекуль бярэцца і неўласцівая эмігрантцы тэма пакаяння:

Уже довольно наломали дров.
Покаемся в приходах и общинах...

У вершы "Уваскрэсні" (1953 г.) Арсеннева робіць няўдалую спробу заклiку да так званага Адраджэння:

Устань жа, устань,
Ускрэсні сяння
Мой Край, як уваскрос Хрыстос!

Гэты несвоечасовы і слізкі заклік застаўся пры перакладзе не заўважаным, назва "Уваскрэсні!" зменена на "Воскресение", слова "Беларусь" — на арыгінальны наватвор "западный восток". Сюды ж уведзены мілыя сэрцу постсавецкага чалавека рэаліі тыпу "худой колхоз" (з якога, тым не менш, ідуць "вагоны урожая"), а "незлічоныя вязніцы" перат варыліся ў напамінак пра тых, "кто обживали нары".

Радкі з верша "Хоць даводзіцца сяння плакаць..." (1944 г.)

З гераічнай не выйдзем ролі,
У балота не схілім сцяг

у перакладзе выглядаюць так:

В примаках на холодной перине —
Ничего: ни душе, ни уму!

Далібог, гэтая халодная пярына не горай за галодных тлей з іхнімі пацалункамі!

Нарэшце, згаданы ўжо агульнавядомы "Магутны Божа" намаганнямі С. Яўсеевай яшчэ болей пасунуў упартую ў сваіх памылках кравічанку ў бок няўмольнай славянскай лучнасці: у перакладзе з'явілася адмысловае паняцце — нейкай асаблівай "славянскай праўды". Як бачым, паэтка наблікана да сучаснасці, значна палепшана ў ідэйных якасцях. Ці не таму, што яе творчасць забаронена ў школе? Спадзяёмся, "абнаўленне" адбылося па волі самой перакладчыцы, а не часопіса, які заказаў (ці даверыў?) ёй такую адказную работу. У сувязі з усім сказаным паўстае лагічнае пытанне: ці не час палепшыць Ніла Гілевіча, Васіля Быкава, Ларысу Геніюш?

Добра вам спаці, прыхільнікі беларушчыны!

Сяргей ЯЗЕРСКІ

ШЛЯХІ

"Да брамы нашай беларускай"

Ефрасіння АНДРЭЕВА

Леанід ЛЫЧ

2. У САПЕРНІЦТВЕ З ПАЛЯКАМІ

У далейшым стваральная праца БНР па фармаванні нацыянальнай школы ўжо не магла мець такога шырокага размаху. Перашкодзіла лістападаўская рэвалюцыя ў Германіі, пасля чаго пачаўся тэрміновы вывад яе войск з Беларусі. Сюды вярталася савецкая ўлада. Добра памятаючы пра гвалтоўны разгон бальшавікамі ў снежні 1917 г. у Менску дэлегатаў Першага ўсебеларускага кангрэса, урадаўцы БНР не сталі рызыкаваць сваім жыццём і своечасова падаліся ў заходнія раёны Беларусі. Атабарыліся ў Вільні. Калі 10 снежня 1918 г. у Менск прыйшлі часці Чырвонай арміі, у ім засталіся толькі старшыня Рады БНР Я. Лёсік, яе сябры А. Уласаў, А. Смоліч, В. Іваноўскі, А. Прушынскі і яшчэ некалькі чалавек у надзеі, што знойдуць з савецкай уладай агульную мову ў пытаннях асветы.

І трэба сказаць, што на гэты раз бальшавікі ўжо не былі так варожа настроены да нацыянальнай ідэі ў сферы адукацыі. Відаць, добра ведалі, што рабілася дзеля яе пераўвасаблення ў жыццё на беларускай тэрыторыі, захопленай нямецкімі інтэрвентамі. Таму савецкая ўлада павінна была ўсяляк лічыцца з цягай народа да нацыянальнай школы, афіцыйна прызнаць права беларусаў на яе і пайсці на выкананне пэўных канкрэтных захадаў па лініі дзяржаўных органаў. Ужо 31 студзеня 1919 г. на пасяджэнні калегіі Наркамасветы БССР, на якім прысутнічаў і член Часовага Рабоча-сялянскага ўрада А. Чарвякоў, у шэрагу іншых разглядалася і пытанне аб ролі беларускай мовы ў школе. Прадстаўнік Народнага камісарыята па справах нацыянальнасцяў РСФСР (беларускі аддзел) Фёдар Турук увядзенне беларускай мовы ў навучальна-выхаваўчы працэс школ вызначыў у якасці адной з чатырох чарговых задач НКА БССР. Да такіх слоў не маглі не прыслухацца прысутныя на пасяджэнні работнікі асветы, бо ведалі Ф. Турука як вельмі эрудзіраванага чалавека (у 1915 г. закончыў Петраградскія гісторыка-філалагічны і археалагічны інстытуты), вопытнага педагога (працаваў выкладчыкам у гімназіях Менска і Масквы), грамадска-палітычнага дзеяча (з сакавіка 1918 г. загадчык аддзела Беларускага нацыянальнага камісарыята, адзін з арганізатараў Беларускага народнага універсітэта і Беларускага навуковага таварыства ў Маскве). Чагосьці адметнага па ўмацаванні пазіцый беларускай мовы ў школе Наркамату асветы БССР не ўдалося зрабіць, бо ў сувязі з утварэннем 27 лютага 1919 г. Літоўска-Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі (ЛітБел) гэтым выключна важным для нашага краю пытаннем пачаў займацца (праўда, не надта эфектыўна) ужо другі орган аналагічнага прызначэння.

Апынуўшыся ў снежні 1918 г. у Вільні, урад БНР мог займацца пытаннямі нацыянальнай адукацыі толькі на тэрыторыі Віленскай і Гродзенскай губерняў, што знаходзіліся пад юрысдыкцыяй Польскай дзяржавы. Тут яна з беларускімі інтарэсамі зусім не лічылася, што вельмі добра адчувала ва ўсёй сваёй дзейнасці БНР. Неўзабаве яе ўраду давялося перабрацца ў Гародню (27 снежня), якая да верасня 1919 г. з'яўлялася сталіцаю БНР. Тут паміж дзвюма дзяржавамі разгарнулася сапраўдная барацьба за ўплыў на школьны рух. З яе часта пераможцам выходзіў польскі бок, бо праяўляў у гэтым пытанні большую энергію, меў патрэбныя сродкі ды атрымліваў вялікую падмогу ад беларускіх палякаў ці апалячаных беларусаў. А вось работнікі тэрытарыяльных аддзелаў асветы БНР, беларускія настаўнікі, бацькі вучняў часта там, дзе неабходны былі рашучыя практычныя дзеянні, шмат часу бавілі на ўсялякія размовы пра талерантнасць, плюралізм у пытаннях адукацыі, якія ўжо паспявалі вырашыць палякі. Значна ўступала апошнім у сваёй паслядоўнасці ў змаганні за нацыянальную школу цывільнае насельніцтва. Высокая ступень агрэсіўнасці палякаў у дадзеным пытанні назіралася яшчэ ў першыя гады нямецкай інтэрвенцыі на Беларусі, г. зн. да таго, як ім удалосяаднавіць сваю дзяржаву. Вынікае гэта, да прыкладу, са зместу прывітальнага адраса, які жаночы гурток з Беларусі паслаў увесну 1917 г. праз "Газету Польскую" Тымчасовай Радзе ў Варшаве: "Не адварочвайце вачэй і думак вашых ад таго няшчаснага краю (Беларусі. — **Е. А., Л. Л.**), каторы больш як сто год церпіць мукі за сваю польскасць, дзе польскасць усё больш і больш шырыцца, — ад таго люду, каторы цяпер, сярод гуку гармат і агню, стыхійна кідаецца да польскай школы (зусім не адпавядала рэчаіснасці. — **Е. А., Л. Л.**) і працягвае рукі за польскай кнігай. Ваша павіннасць дбаць не толькі пра Польшчу, але і пра Літву (Беларусь). На моцы гэтага мы звяртаемся да вас і просім: ратуйце нас! Ратуйце тую велічыню, тую найпякнейшую часціну народа! Ратуйце бацькаўшчыну Касцюшкі, Рэйтана, Міцкевіча, — бацькаўшчыну Ягелонаў".

Працяг. Пачатак N 12

І наша суседка на захадзе добра яе "ратавала". Там, дзе гэта толькі ўдавалася, польскія сілы цалкам перабудоўвалі на свой лад жыцця беларускія землі, што падпалі пад уладу кайзераўскіх войскаў. Ад гэтага часу Наваградскі павет, паведамляла газета "Беларускі шлях" ад 26 ліпеня 1917 г., стаў "болей польскім, чым калі б то ні было. Значная часць праваслаўных беларусаў уцякла разам з войскам расійскім... У Наваградку цяпер ёсць толькі польскія школы. Польская інтэлігенцыя Наваградка занялася таксама і справай прасветы вясковага люду ў сваім павеце. У ваколіцах Наваградка заложэна 10 школак, пакуль што толькі ў каталіцкіх вёсках". Такую палітыку зусім не ўхвалялі нямецкія ўлады, таму яны дапамагалі "садзіць у школкі ў праваслаўных вёсках вучыцялёў-беларусаў з вучыцельскіх курсаў у Свіслачы, заложаных спецыяльна для беларусаў".

Зразумела, што дзейнасць беларускіх нацыянальных навучальных устаноў сустракала яшчэ больш жорсткі супраціў з боку польскіх уладаў пасля таго, як Беларусь пакінулі нямецкія войскі. Вядомая дзеячка беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэння Паліна Мядзёлка, якая з вясны 1919 г. працавала ў Гародні інструктарам беларускіх школ, пазней прыгадвала: "У Беластоцкім і Бельскім паветах польскія інспектары заявілі беларускім настаўнікам, што ў школы могуць быць назначаны толькі тыя настаўнікі, якія скончылі польскія настаўніцкія курсы. У Сакольскім павеце пазакрывалі ўсе беларускія школы, а настаўнікам беларусам сказалі: "Едзьце ў сваю Беларусь, калі яна дзе ёсць, а тут не дазваляем вучыць дзяцей на беларускай мове". У Будславе закрылі беларускую гімназію. Дайшла чарга і да беларускай школы ў Гародні на Сафійскай вуліцы. 15 верасня 1919 года з'явіўся ў школу інспектар Вазнякоўскі з некалькімі пасобнікамі і без папярэдняга паведамлення і загада заняў памяшканне для польскай жаночай гімназіі "сясцёр-самарыцянак" (манашак). Захапілі ўсю мэблю і школьнае абсталяванне, абвясціўшы ўсё гэта "жондовой (дзяржаўнай — **Е. А., Л. Л.**) уласнасцю". А калі нашы настаўнікі паспрабавалі пратэставаць, абараняць нават сваю ўласную маёмасць — разам з грубай салдацкай лаянкай пайшлі ў ход кулакі супраць настаўнікаў. Беларускі настаўніцкі саюз і школа пераехалі ў дом на Палявой вуліцы, 8".

15 ліпеня 1919 г. Паліну Мядзёлку і шэраг іншых актыўных змагароў за беларускую школу палякі арыштавалі і зняволілі ў турму.

Ураду БНР не раз даводзілася выступаць з самымі рэзкімі пратэстамі на адрас польскіх уладаў за іх адкрытую антыбеларускую палітыку ў галіне асветы. Такая зусім апраўданая прынцыповасць дзяржаўных органаў БНР на сваёй уласнай тэрыторыі вельмі падабалася народу і асабліва настаўнікам, рабіла іх больш смелымі і рашучымі ў развязванні гэтай лёсавызначальнай для беларусаў праблемы. І яна пакрысе развязвалася, нягледзячы на ўсе перашкоды аб'ектыўнага і суб'ектыўнага характару. Стан народнай адукацыі 1919 г. на тэрыторыі Беларусі, што пазней ўрады суседніх дзяржаў аддадуць Польшчы, так выглядаў у статыстычным вымярэнні: беларускамоўных школ мелася каля 500, гімназій — 5 (у Вільні, Радашковічах, Наваградку, Клецку і Нясвіжы), настаўніцкіх семінарый — 2 (у Барунах і Свіслачы).

Не замірала праца па стварэнні нацыянальнай сістэмы адукацыі на той частцы Беларусі, што ўваходзіла ў склад Літоўска-Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Праўда, асаблівай увагі вырашэнню дадзенага пытання яе ўлады не надавалі. Не раз здаралася, што актыўнымі змагарамі за беларускую нацыянальную асвету выступалі не проста якія-небудзь надзеленыя паўнамоцтвамі адпаведныя афіцыйныя органы і ўстановы, а самі настаўнікі. Без усялякіх ваганняў падтрымаў гэтую прагрэсіўную ідэю агульны сход настаўнікаў менскіх беларускіх школ, што праходзіў 11 мая 1919г. У яго рэзалюцыі запісана: "Хто з 1-га верасня 1919г. з тых беларускіх настаўнікаў і настаўніц школ, якія будуць лічыцца ў беларускіх школах да таго часу, не зможа весці навуку ў школе па-беларуску — чытаць і пісаць, граматычна — гаварыць з дзецьмі і цёнгле паміж сабой толькі па-беларуску, хто не будзе знаць літаратуры беларускае і граматыкі і гісторыі Беларусі, — той павінен сам прасіць да таго часу пераводу ў вялікарасейскія ці іншыя школы, іначай ён будзе звольнены Саюзам беларускіх настаўнікаў з беларускае школы 10 верасня 1919 года".

Сацыяльная база, на якую ўрад БНР абапіраўся пры стварэнні і развіцці нацыянальнай сістэмы адукацыі, значна пашырылася пасля таго, як ён змог перабрацца ў верасні 1919 г. у Менск, які савецкая ўлада вымушана была пакінуць 8 жніўня таго ж года, не стрымаўшы напору польскіх легіянераў. Ідэю нацыянальнай школы БНР, як зазначалася вышэй, удалося зрабіць вельмі папулярнай на Меншчыне яшчэ ў першыя месяцы сваёй дзейнасці. У гэтай ідэі шмат шчырых прыхільнікаў мелася і цяпер. На іх больш за ўсё і абапіраўся ўрад БНР. Важна адзначыць і такі станоўчы ў яе практыцы фактар: імкненне любой цаной схіліць на бок беларускай нацыянальнай ідэі і прадстаўнікоў этнічных груп нашага краю. Так, у 1919—20 н. г. у першай Віленскай беларускай гімназіі (дырэктар Міхаіл Кахановіч) працавалі 34 педагогі. Сярод іх украінцы Аляксандр Дмахоўскі, Вячаслаў Машчэнскі, расіянка Фаіна Мікуліна, літоўская татарка Алёна Піатровіч, немцы Адвард Клейн і Юліяна Мэнке, паляк Язэп Арлоўскі, яўрэй Майсей Абрамовіч. Ёсць факты, што на курсы беларускай мовы даволі часта прасіліся асобы рускай нацыянальнасці. 15 лістапада 1919 г. з такой заявай у Беларускую школьную раду Меншчыны звярнулася Ксеня Панафідзіна, якая ў 1918 г. закончыла 8 класаў чацвёртай Маскоўскай жаночай гімназіі, была вольнай слухачкай настаўніцкіх курсаў, арганізаваных Менскім павятовым аддзелам па адукацыі.

Іншым часам, хаця і праз вялікія намаганні, ураду БНР удавалася штосьці выбіць і ў польскіх акупацыйных уладаў. У паасобных выпадках, да прыкладу, яны бралі на сябе хоць часткова выдаткі на стварэнне беларускай нацыянальнай асветы. 16 снежня 1919г. у адпаведнасці са складзеным актам імі было перададзена Беларускай школьнай радзе Меншчыны для арганізацыі курсаў па беларускай мове і беларусазнаўстве 100 тыс. марак.

Належная ўвага ўрадам БНР надавалася ўдасканальванню самой сістэмы кіравання народнай асветай, без чаго марным было б разлічваць на яе жыццяздольнасць. У многіх адносінах плённай у 1919—1920 гг. была праца Цэнтральнай Беларускай школьнай рады і Беларускага настаўніцкага саюза. За гэты сціслы тэрмін яны паспелі скласці праграмы для пачатковай школы. Кожная з іх мела адзін агульны ўступ з назвай "Беларуская нацыянальная школа", у якім даволі пераканаўча абгрунтоўвалася велізарнае значэнне менавіта такой, а не якой-небудзь іншай, чужой для беларуса па змесце і мове школы. Вось некаторыя вытрымкі з уступнага артыкула: "Беларускаму народу патрэбна свая, нацыянальная школа. Абудзіць масы народа ад застою, заклікаць іх да разумнага грамадзянскага жыцця, да культурнай творчасці, — можа толькі нацыянальная школа. Нацыянальнае выхаванне аздараўляе і асвяжае народныя сілы, выкрывае схаваныя здольнасці народа, нясе яму духоўную моц, багаціць думку, правільна развівае яго розум".

Нацыянальная адукацыя, як вядома, уключае ў сябе шмат прынцыпова важных кампанентаў, аднак на першае месца ва ўступным артыкуле ставілася ўсё ж родная мова: "Асноваю нацыянальнае школы служыць родная мова — адзнака нацыі, яе духоўны твар... Пакуль жыве мова, датуль жыве і народ, датуль і нацыянальнае выхаванне будзе мець вялікую вагу і значэнне. (...) Той, хто будуе школу з чужою моваю, робіць праступак такі, якому па велічыне няма роўнага... Мова зліваецца з першымі дзяціннымі ўяўленнямі, кіруе развіццём дзіцяці. Нармальна развітае дзіця не можна ўявіць без роднай матчынай мовы. Матчына мова ляжыць у мінулым дзіцяці, яна звязана з першымі дзіцячымі перайманнямі, рухамі. Без калецтва душы і розуму дзіцяці ніяк не можна адабраць ад яго родную мову".

Складзеныя Цэнтральнай Беларускай школьнай радай і Беларускім настаўніцкім саюзам праграмы адыгралі важную ролю ў станаўленні нацыянальнай сістэмы адукацыі, садзейнічалі правільнаму вызначэнню месца роднай мовы ў навучальна-выхаваўчым працэсе і галоўнае — былі падтрыманы педагагічнай інтэлігенцыяй. Пачалася нечуваная для ўсіх папярэдніх гадоў велізарная, маштабная праца на ніве беларускай нацыянальнай асветы. У гэты прагрэсіўны працэс удалося ўключыць шырокі настаўніцкі актыў як горада, так і вёскі. З мэтай аказання практычнай дапамогі мясцовым уладам і педагагічнай інтэлігенцыі ў стварэнні нацыянальных школ Беларуская школьная рада Меншчыны рэгулярна высылала ў паветы сваіх работнікаў і найбольш актыўных, нацыянальна-самасвядомых настаўнікаў. У сакавіку 1920 г. яна паслала ў Лепельскі павет настаўніка Пятра Прышывалку. У выдадзеным яму дзеля гэтага пасведчанні старшыня Рады А. Смоліч прасіў усе вайсковыя і цывільныя ўлады дапамагаць стварэнню школьных радаў і беларускіх школ. І сетка іх шырылася ва ўсіх паветах Беларускай Народнай Рэспублікі.

Органы народнай асветы на месцах, кіраўнікі беларускіх школ рабілі ўсё, што толькі было ў іх сілах, каб у такіх навучальных установах нацыянальным інтарэсам народа адпавядала не толькі мова, але і сам змест навучання і выхавання. Для паўнаты адукацыі, усебаковага, гарманічнага развіцця дзяцей беларускіх школ адпаведныя органы і ў той цяжкі час пайшлі на ўключэнне ў навучальныя планы такіх прадметаў, як спевы і маляванне. У першай, шостай і сёмай вышэйшых беларускіх пачатковых школах г. Менска спевы выкладаў добра вядомы кампазітар і педагог Уладзімір Тэраўскі. З імем гэтага беларускага культурнага дзеяча звязана ўзнікненне ў 1914 г. у Менску аднаго з першых харавых калектываў, рэарганізаванага ў 1917 г. у Беларускі народны хор. У створаным у тым жа годзе ў Менску Першым таварыстве беларускай драмы і камедыі ён узначальваў музычную частку. Несумненна, толькі добра разумеючы гістарычную ролю нацыянальнай адукацыі ў лёсе беларускага народа, У. Тэраўскі мог пагадзіцца стаць выкладчыкам спеваў у менскіх пачатковых школах.

Урад БНР, яго органы народнай асветы ў цэнтры і на месцах ніколі не зводзілі сваю дзейнасць толькі да беларускай нацыянальнай адукацыі. Яны клапаціліся аб тым, каб мелі магчымасць вучыць сваіх дзяцей у роднай мове і розныя этнічныя групы, што жылі на беларускай зямлі. І пэўныя зрухі былі ў правядзенні такой інтэрнацыяналістычнай палітыкі. Так, напрыклад, у лютым 1920 г. у Баранавіцкім павеце нацыянальная структура школ мела такую характарыстыку: польскіх — 85, рускіх — 67, беларускіх — 37. Заслугоўвае быць адзначаным, што па жаданні саміх дзяцей рускіх школ тут выкладаліся беларуская мова і літаратура. У польскіх школах такога не назіралася. І прычына была не ў дзецях, а ў польскіх уладах. У данясенні школьнага інструктара Баранавіцкага павета Сцяпана Шыманскага ў Менскую беларускую школьную раду ад 17 лютага 1919г. паведамлялася: "Многа яшчэ можна было б адчыніць у павеце беларускіх школ, бо ўсе сяляне надта жадалі і жадаюць мець родную школу ў сваёй вёсцы, но што зрабіць, што і просьбы былі не чутны і не цікавы тым, хто павінен быў іх чуць. Як цяжка на сэрцы мне слухаць жальбу бедных сялян, дзеці каторых засталіся ўжо пяты год без навукі, але памагчы ім усім я не змог, хаця за кожную, якую адчыніў школу, прыходзілася змагацца як толькі магчыма было, чуючы не раз словы "будзеце арыштаваны, калі хаця б адно слова будзе сказана аб школе". На просьбы сялян пазволіць адчыніць беларускую школу было заўсёды адмовай: "няма беларускіх ксёнжак", а на просьбы пазволіць адчыніць сваекоштную было адмовай: пачакайце, прыедзем на тым тыдні, а пасля новага года адмова ўсім адна: "ужо позна, больш школы не адчыняюцца".

(Працяг на стар. 14—15)

У зборы твораў украінца

У Саюзе пісьменнікаў Украіны адбылася прэзентацыя чатырохтомнага "Збору твораў" вядомага пісьменніка Аляксандра Дэкі.

Цікавая гісторыя з выхадам яго ў кіеўскім выдавецтве "Поўдзень".

На Чарнігаўшчыне ёсць Барзнянскі раён. У мінулым стагоддзі на гэтай зямлі ў розны час жылі, сустракаліся многія славутыя пісьменнікі. Сярод іх Т. Шаўчэнка, М. Гогаль, В. Забіла, П. Куліш, Л. Глібаў, Я. Грабінка, М. Марковіч, Н. Кукальнік і інш. Тут яны вялі смелыя развагі пра лёс роднай Украіны, яе мовы, літаратуры. Гэта непакоіла чыноўніка царскай Расіі. Пра многае з гэтага не хацела сказаць і савецкае літаратуразнаўства. Выкладчыка ўкраінскай літаратуры і мовы А. Дэку папрасілі са школы — занадта многа расказваў вучням пра тое, чаго няма ў падручніках і што непрадугледжана школьнай праграмай. Настаўнік ідзе на завод, працуе падсобным рабочым, слесарам. У выхадныя дні сядзіць у бібліятэках і музеях Чарнігава, а ў час водпускаў едзе ў дзяржаўныя архівы і бібліятэкі Масквы, Ленінграда, Кіева, Адэсы, Львова, Харкава, Ніжняга, Камянец-Падольска. Бывае на Барзняншчыне. Ніхто яго туды не пасылае, ніхто не выдае камандзіровачных. Так было на працягу многіх год. Былы настаўнік адшукаў многія малавядомыя старонкі гісторыі ўкраінскай літаратуры, напісаў пра гэта дзве дакументальныя аповесці "Салаўі спяваюць на світанку" і "Жураўліны запеў". Кніжкі надрукавалі, але — "скарацілі" амаль напалову. Вядома, не па волі аўтара.

На абарону знявечаных твораў А. Дэкі сталі вядучыя ўкраінскія пісьменнікі Алесь Ганчар, Юрый Збанацкі, Іван Драч, Ліна Кастэнка і інш. Толькі ў час перабудовы адкрылі А. Дэку дарогу ў творчы саюз. Надышоў час, калі з'явілася магчымасць надрукаваць аповесці без скарачэнняў, але — не стала ў выдавецтваў грошай.

Знайшліся спонсары ў Барзнянскім раёне. Хапіла грошай выдаць не толькі дзве "скарочаныя" кніжкі, а нават "збор твораў" у чатырох тамах, куды ўвайшла і мастацкая проза пісьменніка. Адна з аповесцей "Палеская прэлюдыя" — украінскага і беларускага Палесся.

Асобны том змяшчае пераклады А. Дэкі. Сярод іншых ёсць там і творы беларускай літаратуры: аповесці Галіны Васілеўскай "Малюнак на снезе" і Алеся Махнача "Дзеці крэпасці".

Чатырохтомнік выйшаў у цвёрдай вокладцы накладам чатыры тысячы асобнікаў.

Ал. АЛІН

У "Вясёлкі" прэм'ера

Прэм'еру спектакля "Новыя прыгоды Дзюймовачкі ў старой казцы Андэрсена" на віцебскай сцэне ажыццявіла кіраўнік дзіцячага ўзорнага тэатра "Вясёлка" Палаца культуры чыгуначнікаў Ала Кузняцова.

На здымку: сцэна са спектакля.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

ВЕЕРНЫЯ ГРАБЛІ

(Працяг. Пачатак на стар. 8—9)

І Васіль раптам, праўда, яшчэ да бяды сваёй, быццам адчуў гэтую сынаву адчужанасць, і таксама да яго не гэтак, як раней. Ужо быццам трошкі як да дарослага, без цялячых пяшчотаў. Ну, яно ж вядома — шаснаццаты йдзе хлопцу, ужо за дзеўкамі ці не ўсур'ёз бегае. Праўда, саромеецца яшчэ, вернецца дадому пад раніцу, дык і яе бянтэжыцца, і бацьку на вочы стараецца не трапляцца, як кот нашкодзіўшы. Дык дзе ж тут ужо будзе тая ранейшая, чыста дзіцячая пяшчота? Яна, ягоная сённяшняя пяшчота,ужо некаму іншаму прызначана. няйначай, Людзе Верамеевай, — гэта ж за ёй, даходзіла да Веры, упадае іх Вадзік...

Вось гэтак думае Вера, робячы што, ідучы куды, і не знаходзіць рады, як дапамагчы Васілю. А ён робіць выгляд, што не заўважае яе трывогі, стараецца быць бесклапотным і нават вясёлым. Мо і ў чарку праз гэта зазіраць стаў часцей, чым раней. Ды толькі — хіба ён яе падмане? Не, жонку аніякі мужык не падмане, калі толькі яна жонка, а не так сабе, прыжывалка пры ім.

І нездарма балела душа Верына, нездарма мучылася благімі прадчуваннямі; кепска стала Васілю. Не прызнаўся спачатку, што напрарочаная бяда папраўдзе прыйшла да яго. Не прызнаўся, бо нават і не злякаўся, калі адчуў, што з вокам, яго здаровым вокам, нешта не тое. Тым больш, што пачалося як бы і не з вока. Аднойчы яго неяк быццам убок павяло. Як быццам перад тым ён на адной назе пакруціўся і галава ад гэтага пайшла кругам. Пасля тыя кружэнні пачасцелі, прытым надараліся без дай прычыны. От як быццам нейкае памутненне хвілінае ў галаве, і яго гэтак павядзе, павядзе ўбок. На хвіліну ўсяго, на міг адзін. Гэта — спачатку. А пасля — як быццам вока мутнець пачало. От быццам сляза няпрошаная знячэўку на яго ўскоціцца. Машынальна махне рукой, пратрэ — усё добра, як і след. Ды праз нейкі час — зноў тая бясследная сляза набяжыць. Ён і зразумеў: гэта — тое, пра што доктар казаў. І мо таму, што неадхільна, з дня ў дзень чакаў гэтае бяды, ён нават ужо і не спалохаўся. Няйначай — звыкся. Маўляў, гэтага і трэба было чакаць, інакш і не павінна было быць. Доктар слоўца "можа" знарок сказаў, каб не надта даймаць яго будучаю бядою. Ну, яны ж, дактары, гэтак заўсёды, не кажуць хворым усяе праўды, хіба толькі сваякам адкрыюцца. А гэты, пэўна, і Веры праўды не сказаў, бо — не падобна на тое, што яна не шчыра ўпрошвала яго не думаць, выкінуць з галавы дурныя думкі. Не, Вера праўды не ведала, яна шчыра спадзявалася, што абміне яго бяда, і таму старалася дапамагчы яму, усяляк намагалася аблегчыць ягоную душу. Ды толькі лягчэй яму ад гэтага не рабілася.

Зрэшты, ён, калі папраўдзе, дык не надта і зважаў на тое. Ён даўно змірыўся з бядою, якая гэтак раптоўна і гэтак нечакана вызначыла ягоны лёс. Акурат — вызначыла лёс, бо ён жа адразу сабе сказаў: жыць сляпым не будзе! Шкада, вядома, што гэтак павярнулася ягонае жыццё, ды — нічога не зробіш, чалавек, мусіць і праўда не сам выбірае свой лёс, а жыве гэтак, як наканавана. Кім — невядома. Можа, Богам, а можа, і д'яблам, сатаною. Гэтага ніхто не ведае і ніколі, пэўна, не ўведае. Сябе Васіль не шкадаваў. Даўмеўся, зноў жа, да гэтага сам: шкадуй — не шкадуй, а калі планіда такая, дык што з таго шкадавання. Планіду сваю не абыдзеш і не аб'едзеш. Вунь колькі людзей паўмірала ў маладым веку. Вунь колькі на войнах тых палегла зусім хлапчукоў, во, амаль у такім веку, як Вадзік іхні. А ён жа, дзякаваць Богу, трошкі пажыў. Перакулілася на пяты дзесятак. Трошачкі, але — на пяты. Дык і бацька ягоны амаль столькі ж пажыў. А тады ж, як паміраў, не выдаваў Васілю маладым. Колькі ёсць, столькі ёсць... А вось Веры шкада. Хто ёй паможа? Брат яе, Грышка? Не паможа Грышка, бо і сам сабе рады даць не можа. Гультай і балабон ён. І наогул — архаравец. Дзень пражыў — і добра. Не, ён не дапаможа. А бабе адной з гаспадаркай — не дай Бог. За ўсім прыглёд патрэбны. Бо не прыгледзь — дык і пайшло-паехала, адно за адным. Там — падмурак трэсне, там — плот паваліцца, там — падваліна падгніе, комін пацячэ, ланцуг на калаўроце парвецца. Сама баба не зробіць, а каго папросіць? Калі і дапросіцца, дык дзе платы тае набярэцца? Вадзік падрастае, але, можа, вучыцца пойдзе... Не, што ні кажы, а шкада Веры. Запекаю баба будзе, без пары-часу счахне, счэзне... І дзяцей шкада. Найперш — Наташкі. Вадзік ужо не павінен прапасці. Хлопец і галаву мае, і сілу, мо знойдзе дарогу. Даўно казаў: у інстытут меціць, у радыётэхнічны, на электроніку. Мо і ўб'ецца. Што-што, а задачкі розныя яму лёгка даюцца, лягчэй, чым мова і чытанне. А Наташка — малая яшчэ, ёй бацька яшчэ патрэбны, хоць яна і мамчына дачушка. Мамчыным дачушкам бацька, пэўна, патрэбны больш, чым каму. Каб мамка канчаткова яе не сапсавала, не запесціла, каб дзеўка рукастаю вырасла, а не паняю-беларучкаю... Ды неяк жа будзе. Вера яго — не з дурнейшых баб, глупства вялікага не наробіць, так што неяк будзе. Жывуць жа ўрэшце бабы адны, і вельмі многія бабы...

Аднак жа, хоць і думаў гэтак, а лячыцца Васіль паехаў. Ужо ў Мінск, да прафесара. Ездзіў туды не раз і не два. Глядзелі яго і прафесар, і прафесарка, і лячылі, і клалі на аперацыю, ды рады даць не змаглі: слепнуў Васіль. І ўсё паўтараў фразу, пачутую там, у мінскай бальніцы, ад аднаго хворага, суседа па палаце, інтэлігентнага чалавека, які разумеў: "он очень ученый дядя, но все-таки он дурак..." Васіль не надта разумеў, каго, якога "дзядзі" гэта тычылася, але нечым фраза яму спадабалася. Ён спалучыў у сваім уяўленні яе з прафесарам, які ўсё яго супакойваў і ўгаворваў не кідацца ў роспач, спадзявацца на лепшае. Акурат, як ягоная Вера... Зрэшты, можа быць, словы пра "вучонага дзядзю" Васіль найперш адрасоўваў ці не самому сабе. Чамусьці бачыўся яму за гэтымі складнымі, як радок з верша, словамі нейкі патаемны, глыбінны сэнс. Быццам прыдатныя яны былі для ўжытку ў самых розных, усякіх жыццёвых выпадках. Ну от хоць бы дапасаваць іх да ягонага жадання купіць тыя веерныя граблі: захацеў "вучоным дзядзем" стаць, як Штэкер, а выйшла, што ён самы звычайны дурань.

Лёс, між тым, сапраўды яго не пашкадаваў: Васіль аслеп. Суцяшалі яго, што слепата, можа быць, не канчатковая, што ўсё яшчэ можа скласціся для яго шчаслівей, але... Ён ужо не верыў у тое ні на грош. Няхай сабе ён і праўду дурань, але хапае яго на тое, каб зразумець: чаго няма — таго нямашака. Нават вунь песенька харошая ёсць пра гэта: "Няма таго, што раньш было..." Няма ў чалавека нагі ці рукі, тае, што матка з бацькам далі, дык нават і сам Бог не прышые. Слепата — тое ж самае: новае вока ніхто не ўставіць! І ўсведамленне гэтага канчаткова супакоіла яго. Хтосьці ўсё ж захацеў паставіць на ім крыж, не даць дажыць да старасці. Адмерана яму прыкладна столькі ж, колькі і бацьку. Што ж, няхай будзе гэтак. Ён

"Да брамы нашай беларускай"

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

Зацятым праціўнікам беларускай нацыянальнай адукацыі быў школьны інспектар Гарадзенскага павета Вазьнякоўскі. Пра яго дэструктыўныя дзеянні пісаў у сваім лісце ад 3 красавіка 1920 г. у Цэнтральную беларускую школьную раду старшыня Рады беларускага вучыцельскага саюза Гарадзеншчыны Дзекуць-Малей. Непрыняцце Вазьнякоўскім ідэі беларускай школы праяўлялася ў адкрытай агітацыі супраць яе, у затрымцы і ўстанаўленні вельмі нізкіх памераў акладаў для настаўнікаў беларускіх школ, дрэнным забеспячэнні іх вучэбнымі дапаможнікамі, мэбляй і інш., у патрабаванні слаць яму дакументы толькі на польскай мове.

Праціўнікі беларускай нацыянальнай адукацыі і мовы засядалі і ў Менскім магістраце. Сам кіраўнік асветы магістрата Паўлюць сістэматычна адмаўляўся прымаць ад беларускіх школ паперы, складзеныя па-беларуску, што выклікала вялікі пратэст у настаўніцтва. Давялося звярнуцца па дапамогу да Беларускай школьнай рады Меншчыны, якая аб усім гэтым паведаміла ў сваім лісце ад 5 траўня 1920 г. кіраўніцтву Менскага магістрата. Справа не змянілася да лепшага, што вынікае з ліста той жа рады ад 21 чэрвеня 1920 г. на імя начальніка Менскай акругі. Копія ліста была паслана таксама акружному школьнаму інспектару, 2-му аддзелу штаба польскай 4-й арміі. У ім паведамлялася, што цяпер Паўлюць робіць "у беларускіх школах новыя апросы бацькоў аб тым, у якой мове яны хочуць, каб выкладалася ў школах навука. Пры гэтым, выкарыстоўваючы цемнату масаў, вядзець разлошчаную агітацыю сярод бацькоў проціў беларускай мовы ў школах на карысць школы польскай і расейскай... Настаўнікам жа беларускіх школ пад страхам звальнення п. Паўлюць забараніў тлумачыць бацькам мэты апросу і змест пытанняў, якія ім п. Паўлюць прапануе ў час гэтых апросаў". Беларуская школьная рада Меншчыны прасіла начальніка Менскай акругі спыніць "такую шкадлівую для школьнай справы чыннасць п. кіраўніка асветы Менскага магістрата... скасаваць усякія апросы бацькоў у беларускіх школах, як далёка не задавальняючы ўсіх патрэбаў беларускай люднасці..." Заяўлялася, што лік беларускіх навучальных установаў "не можа быць зменшаны, асабліва на карысць чужой для беларусаў расейскай школы.

б) усялякія апросы бацькоў павінны весціся гэтак, каб была гарантыя праўдзівага і свядомага выяўлення волі люднасці; гэткім спосабам і былі ўвосень мінулага года праведзены апросы ўва ўсіх школах, зацверджаныя пасля Інспектарыятам;

в) змяняць штогод выкладовую мову школы абсалютна недапушчальна з педагагічнага боку;

г) тым часам, як вышэйшыя прадстаўнікі ўлады запэўніваюць аб сваіх прыхільных адносінах да беларускай школы, не можа кіраўнік асветы Магістрата, карыстаючыся аўтарытэтам гэтае ўлады, весьці барацьбу проціў беларускай школы. Гэты аўтарытэт улады павінен быць ад п. Паўлюця адабраны".

У цэлым непрыхільнае стаўленне польскіх акупацыйных улад да ўсяго таго, што рабіў урад БНР па стварэнні нацыянальнай сістэмы адукацыі, істотна тармазіў вырашэнне гэтай лёсавызначальнай для беларускага народа праблемы. Але яна ўсё ж вырашалася, бо ў гэтым былі вельмі зацікаўлены апантаныя ідэяй беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэння палітыкі, грамадскія дзеячы, навукоўцы, педагогі, у якіх, на вялікае шчасце, недахопу тады не адчувалася. У час, калі ў нашым краі панавалі палякі, функцыянавала больш за 300 беларускіх пачатковых школ, Гродзенская, Дукорская, Заслаўская і Ракаўская прагімназіі. У самім Менску іх было тры, прычым дзве жаночыя. У 1919 г. пачаліся заняткі ў Віленскай беларускай гімназіі, у чым самая вялікая заслуга знанага беларускага палітычнага дзеяча і навукоўца Івана Луцкевіча. Актыўна супрацоўнічалі з ім у гэтым адданыя ідэі нацыянальнай адукацыі М. Кахановіч, Юліяна Мэнке (немка па паходжанні), А. Сакалова-Лекант, А. Станкевіч, Л. Чарняўская. Праўда, паводле распараджэння польскай акупацыйнай адміністрацыі, давялося перад самым пачаткам 1919-20 навучальнага года закрыць Будслаўскую беларускую гімназію, што выклікала бурны пратэст сярод насельніцтва. Такі лёс пагражаў і Слуцкай беларускай гімназіі, аднак ёй усё ж удалося прадоўжыць сваю дзейнасць.

Не спыняў яе і Менскі беларускі педагагічны інстытут (МБПІ), хаця ўмовы для працы былі вельмі неспрыяльныя. Яго асноўны будынак разам з усёй мэбляй самачынна захапіў 5-ы палявы шпіталь польскай пазнаньскай арміі. Узамен інстытуту выдзелілі два невялікія пакоі ў памяшканні былой Менскай духоўнай семінарыі. Дзякуючы намаганням педагагічнага калектыву і найперш за ўсё самога рэктара МБПІ Вацлава Іваноўскага, пазней гэтай навучальнай уста-

даўно змірыўся і ўнутрана падрыхтаваўся...

Яны выйшлі з аўтобуса, вяртаючыся з чарговае паездкі ў Мінск на скрыжаванні, каб тут пачакаць мясцовага аўтобуса ці якой-небудзь спадарожнай машыны. Тут было людна. Апошнім часам на скрыжаванні ад вясны да позняй восені збіраўся сапраўдны базар. Людзі з бліжэйшых вёсак выносілі сюды бульбу, моркву, агуркі, капусту, яблыкі, малако, тварог, смятану, назбіраныя ў лесе грыбы і ягады, выстройваліся ўздоўж дарогі доўгім ланцужком, спадзеючыся збыць усё гэта праезджаму люду і атрымаць свежую капейчыну на хлеб, цукар ды яшчэ што, без чаго аніяк не абыдзешся. Дападалі сюды, на скрыжаванне, і з далейшых, як іхняя, вёсак — маладзейшыя пенсіянеры ці падлеткі. Вось і тады. Толькі выпхнуліся з аўтобуса, не паспелі і атрэсціся, як кажуць, а іх ужо гукнулі з гурту прадаўцоў:

— Вера, Васіль, ідзіце сюды!

Вера азірнулася і ўбачыла Галю Драгун, суседку. Тая, пэўна, зноў малако і тварог на продаж прывезла. Падышла яна з Васілём падручкі, а Галя і кажа:

— Не спяшайцеся. Разам паедзем дадому. Праз паўгадзіны Коля мой пад'едзе, забраць мяне. А пакуль хай Васіль пасядзіць во на абочыне, пачакае.

Вера, само сабою, абрадавалася. Чаго ж і праўда плішчыцца са сляпым у той заўсёды перапоўнены аўтобус, калі во на легкавіку можна даехаць.

— Вася, сядзь во тут, ага — тут во, тут, — паказала, як магла, — пачакаем. Я з Галяй пастаю, а ты пасядзі, — сказала Васілю.

— Насядзеўся я ў аўтобусе, — адмовіўся Васіль, — я таксама пастаю. Не замінаю ж нікому!

— Ну добра, добра, стой сабе, — пагадзілася Вера і павярнулася да Галі. — Гэта ж зноў ездзілі да доктара. На кансультацыю. Паглядзеў, праверыў аналізы, сказаў яшчэ пачакаць з аперацыяй...

— Абнадзеіў хаця ж?

— Ну вядома... Хоць яны заўсёды гэтак. Абнадзейваюць без надзеі. Служба ў іх такая. Хоць пра гэтага не скажу. Твар у яго добры, спагадлівы. Мо й праўду кажа.

— Дай жа Бог, Вера! А то ж гэта будзе надта не...

Не паспела Галя дагаварыць таго, што хацела сказаць — абарваў яе голас прарэзлівы віск тармазоў і, услед, людскі лямант. Азірнулася Вера — ляжыць яе Васіль сярод дарогі, пад самымі коламі аўтобуса — здаецца, з шыльдачкай "Полацк—Мінск", хоць і не будзе таго сцвярджаць. Шафёр выскачыў з кабіны — збялелы, як смерць. Людзі туды кінуліся. Пакуль Вера дабегла, дык ужо Васіля паднялі пад рукі, на ногі паставілі. Цэлы, здаецца, Васіль, не скалечаны нават. Шафёр да яго ледзь не з кулакамі:

- Ты што, аслеп?! Бельмы заліў?! Я ж людзей вязу!..

Нехта яму сказаў:

— Цішэй, хлапец, ён і праўда сляпы...

Шафёр адразу адмяк, хоць рукі ўсё дрыжалі, і кончык барады тросся, як торгаўся. Стаяў, глядзеў як праз людзей некуды, казаў ім і сабе самому:

— У мяне ж за спіной — людзі... А каб не паспеў тармазнуць?.. Чым бы мае дзеці былі вінаватыя?..

Вера ўчарэпілася ў Васіля, павяла да абочыны, сілком пасадзіла на траву, сама апусцілася на калені агледзелаабмацала яго. Дапытвалася:

— Ці ж цэлы хаця? Дзе баліць? Локаць, пляча правае? Паварушы, Вася. Кажу ж, паварушы, мо выбітае...

Людзі разыходзіліся ад аўтобуса да сваіх вёдраў, табурэтак са слоікамі, да мяшкоў і копыкаў, усё яшчэ гамонячы, усё яшчэ абмяркоўваючы прыгоду. Сеў у кабіну і шафёр, узвыў маторам і пацішку крануўся з месца, і на твары ў яго было радаснае здзіўленне, што ўсё гэтак шчасліва абышлося.

І калі ўжо зусім, можна сказаць, усё аціхла, калі адно трошкі шумела маторам пад'ехаўшая іншамарка — мужчына, выйшаўшы з яе, прыцэньваўся да вядра бульбы, пачула Вера зусім, падалося, блізенька ад сябе, проста над галавою:

— А ён жа сам кінуўся на дарогу, знарок...

Вера, стоячы на ўколенцах перад Васілём, нават галавы не падняла, каб паглядзець, хто гэта сказаў. Не прыўкла яна яшчэ, што Васіль не бачыць, таму і не падняла галавы, каб, маўляў, не прыцягваць да гэтага Васілёву ўвагу. Зрабіла выгляд, што гэта толькі яна пачула, а да ягоных вушэй не дайшло.

Толькі пасля ўжо, як дома былі, як павячэралі ды спаць ляглі, яна не стрывала, спытала-папракнула:

— Ты думаеш, дурная я, не бачыла, не датумкала? Што ты робіш, Вася? Дзе ж твой розум? Навошта ж гэтак? Хіба ж ты адзін? Хіба ў цябе мяне нямашака? Хіба ў нас Наташкі і Вадзіка няма? Як жа яны без бацькі? Чаму ты на душу такі грэх бярэш?

Маўчаў Васіль. Ні словам не азваўся. Нават і тады, калі Вера, не могучы трываць ягонага зацятага маўчання, ціха ўсхліпнула. Адно выціснуў з сябе:

— А ты й яны ўжо як і без мяне, лічы...

— Маўчы, дурань! Не брашы абы-чаго! — ужо злосна сказала на тое Вера.

Ён і змоўк і, здаецца, неўзабаве заснуў. Ці мо прыкінуўся толькі, ці заснуў...

Здзейсніў свой уласны прысуд самому сабе Васіль восенню, пазнаватай ужо, у пачатку кастрычніка — чыстаю, светлаю, сухою парою бабскага лета. Дзеці ў школе былі, а Вера бульбу на гародзе — па другі бок вуліцы — перабірала: рыхтавалася рабіць там капец. Вось ён і абраў гэтую хвіліну, каб неўпрыкмет выйсці з хаты і даклыпаць навобмацак да пуні. Ды нават яшчэ і не навобмацак. Усё тут было яшчэ ягоным, усё было спрадкавана ягонымі рукамі, і таму па надворку ён хадзіў досыць смела, прынамсі — упэўнена.

Перад тым, як ісці да бульбы, Вера казала яму таксама выйсці на вуліцу, пасядзець на сонейку, мо нават там, пры ёй, ля капца, але Васіль адмовіўся. Сказаў, што не хоча надта на людзі вытыркацца са сваёй нямоглаю. Вера не стала настойваць: калі гэтак, то хай сядзіць у хаце, слухае радыё. От ён і сядзеў. І пюкнула яму: сёння! От цяпер, зараз, неадкладна! Дзень, як і ўчора, харошы стаіць, лета бабскае прыйшло, так што і заўтра працягмаецца цеплыня. Дык і добра. Не наробіць ён людзям клопату. І дол будзе выкапаць зручна, і завесці яго, ужо ў труне, на пагорак, і трошкі развітацца там, ля кучы свежага, толькі зверху трошачкі падсохлага на сонцы жаўтапеску...

Высунуўся ён з хаты ў тым, у чым быў, — у сарочцы, штанах і чаравіках, сяк-так зашнураваных, абы не звальваліся. Пайшоў па двары да пуні. Колькі разоў дагэтуль мераў ён гэтую сцежку? Хто палічыць! Таму і патрапіў адразу да дзвярэй, адразу ж і клямку-зашчапку знайшоў. Скінуў прабой, паволі расчыніў дзверы. На яго патыхнула бульбаю і свежаю раллёю. Гэта Вера ссыпала тут, адразу ж за дзвярыма, на таку, дробную бульбу, каб трошкі прасохла перад тым, як знесці ў засек у варыўнецы. Бульба, дзякаваць Богу, урадзіла, уся ў варыўненьку не ўлезе, рэшту, насенку і на вясну, Вера схавае ў копчыку. То і добра, адзначыў сам сабе.

Шархануў рукою па сцяне справа, ля шула дзвярэй: так і ёсць, вяроўка, якая заўсёды вісела тут, вісіць. Узяў яе, усчапіў, складзеную, на руку. Ступіў два крокі, трошкі пакаўзнуўшыся на бульбіне, туды, дзе заўсёды стаяла пры сцяне драбінка. Як абрадаваўся — стаіць. Пасунуў яе па сцяне трошачкі далей, каб стала якраз пад крокву. Узлез на драбінку, стаў ці не на чацвёртую прыступку, намацаў крокву. Перакінуў цераз яе адматаную вяроўку, зашморгнуў пятлю. Патузаў, ці надзейна. Прымераўся і зрабіў са свайго боку вяроўкі другую пятлю. Уздзеў на шыю, ціхенька пашморгаў, каб вяроўка шчыльна абвіла шыю. Адпусціў рэшту вяроўкі, апусціў рукі. Пераступіў адною нагою вышэй, другою застаўся на ніжэйшай прыступцы. Пастаяў гэтак нейкі час. Хацеў нешта сказаць, нават памыляў быў вуснамі, але так і не сказаў — правай, вышэйшай нагою штурхануў драбінку ўбок, па сцяне.

Чуў яшчэ, як яна грымнула долу — няйначай, патрапіла па вядры, якое там, пры сцяне, стаяла заўсёды. На ўсялякі выпадак. Проста так. От каб было пад рукою, калі раптам спатрэбіцца...

Вера не пачула таго грукату. Не магла пачуць. Яна была далекавата, па другі бок вуліцы. Але нешта, пэўна, адгукнулася, скалыхнулася ў яе душы ад грукату драбінкі па пустым бляшаным вядры. Нешта там як абарвалася. Бо яна падняла галаву і прыслухалася. Ціха было наўкол. Ды ўсё ж нешта муляла ёй, замінала. Узяла ў руку бульбіну, але кінула. Паднялася, атрэслася, пайшла ў хату.

У хаце Васіля не было. Ёкнула ў яе сэрца. Выскачыла з хаты — бачыць, дзверы ў пуні расчыненыя. Кінулася туды. У сутонні будыніны не адразу і ўгледзела Васіля. Нават ужо была павярнулася, каб на вуліцу бегчы, ажно былым нехта ззаду і збоку дыхнуў на яе. Зірк туды — стаіць яе Васіль, і надта ж роўненька-роўненька, як ніколі не стаяў. Ступіла да яго і знямцвела: не стаіць, а вісіць ён! Закрычала яна нема. І аслупянела. Стаяла і крычала. Нарэшце дацяміла: трэба ж вяроўку перарэзаць. А чым жа? Ухапіла са сцяны — тырчэў уторкнуты між бёрнаў — серп, перапілавала-перашмаравала вяроўку. Васіля адною рукою не ўтрымала — шмякнуўся ён долу, праўда, на мяккае, не пабіўся. Сарвала з шыі пятлю, вывалакла пад пахі на двор, апусціла на зямлю.

І, мусіць жа, увесь гэты час, пакуль рабіла тое, нема крычала, — бо — збегліся людзі: хто з хат, хто з гародаў. Прыбегла неўзабаве і Галя-фельчарка, укол нейкі дала, штучнае дыханне рабіла — не дапамагло, позна.

Ляжаў Васіль у адной сарочцы на ўжо ахаладалай, хоць і сонечнай, асенняй зямлі, а не сцюдзёна яму было, не калапіўся, не дрыжаў ад холаду. Ляжаў маўклівы, пакорлівы, да ўсяго абыякавы. Ляжаў гэтак, сярод двара, нядоўга. Пакуль мужчыны не паднялі і не панеслі ў хату...

А за плотам, што ля аселіцы, у някошаным бадыллі, крапіве і пабурэлым ужо шчавуку ляжалі граблі — без грабільна і з прагалам на месцы зламанага зубчыка-дроціка. Вера шпурлянула іх, пераламаўшы грабільна, сюды, за плот, ці не тым самым днём, калі Васіль падграбаў імі ўзмежак...

нове далі трохі лепшы будынак на вуліцы Старажоўскай. У 1919-20 навучальным годзе тут атрымлівалі прафесію настаўніка 126 чалавек, у т. л. 123 беларусы. Рабіліся — і даволі паспяхова — захады па выкладанні ўсіх без выключэння прадметаў па-беларуску. Глыбокія веды давалі студэнтам па гісторыі і геаграфіі Беларусі. Аднак былі і працуйнікі арганізацыі навучальна-выхаваўчага працэсу ў МБПІ на прыроднай беларускай аснове. Асабліва гэта датычыла патрабавання выкладаць прадметы на беларускай мове, паколькі не ўсе педагогі дасканала валодалі ёю. Рэктарат ішоў на пэўную ўступку, праўда, разглядаючы яе як часовую з'яву. У пытаннях беларусізацыі адукацыі яго зусім не падтрымлівала і польская акупацыйная адміністрацыя. Але спыніць гэты прагрэсіўны працэс ёй не ўдалося, бо ў педагагічнага калектыву МБПІ і саміх студэнтаў было вельмі вялікае жаданне нарэшце вырваецца з кайданоў любых форм асіміляцыі і забяспечыць моладзі права атрымаць адукацыю настаўніка на беларускай мове, каб затым на ёй навучаць і выхоўваць дзяцей.

У перыяд польскай акупацыі ўдалося трошкі палепшыць забяспечанасць навучальных установ падручнікамі і дапаможнікамі, у чым вялікая заслуга засяванага пры Міністэрстве асветы БНР Мінскага асветнага выдавецтва. Ахвотна выконвалі заказы гэтага міністэрства і іншыя выдавецтвы. Велізарным дасягненнем апошніх і, зразумела, саміх аўтараў трэба прызнаць выхад з друку такіх вельмі патрэбных для адукацыйнай справы падручнікаў, як "Кароткі нарыс гісторыі Беларусі" Усевалада Ігнатоўскага, "Гісторыя беларускае літаратуры" Максіма Гарэцкага, "Геаграфія Беларусі" Аркадзя Смоліча. Гэтымі падручнікамі карысталася навучэнцкая моладзь аж да пачатку масавай барацьбы бальшавікоў з беларускім нацыянальна-культурным рухам. Аб'ектам рэпрэсій сталі не толькі названыя аўтары, але і іх кнігі.

Пасля чарговага прыходу ў ліпені 1920 г. савецкай улады на Беларусь БНР тэрмінова пакідае яе межы. Ад гэтага часу яна спыняе ўсялякую дзейнасць на ніве адукацыі на той тэрыторыі, што адышла пад абвешчаную другім разам БССР. Неўзабаве яе ўлады прадоўжылі, толькі ўжо на іншай, сацыялістычнай, аснове дзейнасць па стварэнні беларускай нацыянальнай сістэмы адукацыі, у што такі вялікі ўклад да гэтага зрабіў урад БНР і адданыя яму партыі і грамадскія рухі, навукоўцы, культурныя дзеячы і, безумоўна ж, самі педагогі.

У друку часта ўздымаецца і яшчэ да канца не дадзены адказ на пытанне, ці была Беларуская Народная Рэспубліка сапраўднай дзяржавай? Для нашага артыкула такая пастаноўка пытання не мае аніякага значэння. Намі ставілася мэта паказаць, што практычна зрабіла БНР для развязвання такой жыццёва важнай для беларускага народа і адначасова такой складанай і заблытанай праблемы, як беларуская нацыянальная адукацыя. Адказ можа быць толькі адзін: дужа багата зрабіла. На ніве асветы БНР працавала як тыповая, стопрацэнтная і па форме і па змесце дзяржава. І сёння, калі стварэнне ў нашай краіне нацыянальнай адукацыі — гэта самы надзейны і адзіны шлях для выратавання беларускага народа ад асіміляцыі, магутны гарант захавання і ўмацавання суверэнітэту яго дзяржавы, мы не маем права забывацца на тых, хто стаяў ля вытокаў беларускай нацыянальнай школы, закладваў першыя цагліны ў яе падмурак. Давайце не пашкадуем часу і энергіі, каб нарэшце ўзвесці на ім велічны, еўрапейскага ўзору будынак такой школы. Будучыя пакаленні нам скажуць толькі "Дзякуй!", як мы гаворым тым, хто сеяў разумнае і добрае на ніве нацыянальнай адукацыі ў 1918—1920 гадах.

Адукацыя за мяжой

Беларускі камітэт Каледжаў міжнароднай супольнасці (United World Colleges) аб'яўляе конкурс **на паступленне ў Адрыятычны міжнародны каледж у Італіі, у Міжнародны Паўночны каледж Чырвонага Крыжа ў Нарвегіі (100% за кошт каледжаў), у Міжнародны каледж Уотэрфорд Камхлаба (Паўднёвая Афрыка), у Міжнародны каледж Сімона Балівара (Венесуэла) (50% за кошт каледжаў).**

Больш грунтоўную інфармацыю можна атрымаць па адрасе: г. Мінск, вул. Кірава, 21, пакой N 21, тэлефон 2-27-04-67.

Тэрмін навучання ў каледжах — 2 гады. Студэнты маюць права выбіраць накірунак навучання.

Абітурыенты мусяць мець поўных 16 год на 1 верасня 1998 г.

Міжнародны каледж Сімона Балівара (Венесуэла) дае вышэйшую сельскагаспадарчую адукацыю (кіраванне сельскай гаспадаркай, фермерскі менеджмент), таму ўзрост абітурыентаў у гэты каледж — 18—22 гады.

Конкурс адбываецца ў два туры. Першы тур — завочны. Абітурыенты павінны да 15 красавіка 1998 г. даслаць у адборачную камісію па адрасе: г. Мінск, 220050, вул. Кірава, 21, пакой N 21 наступныя дакументы:

1. Заяву на ўдзел у конкурсе з указаннем свайго адраса, а таксама адраса, тэлефона і нумара сваёй школы;
2. Эсэ на беларускай і англійскай мовах на тэму: "Беларусь у еўрапейскім доме", аб'ёмам 6—7 старонак вучнёўскага сшытка.

Тыя, хто пройдуць завочны адборачны тур, будуць запрошаныя на сумоўе, якое адбудзецца 25 красавіка 1998 г. Падчас сумоўя будзе выяўляцца ўзровень ведаў абітурыентаў па гісторыі Беларусі, беларускай мове і літаратуры, англійскай мове, сусветнай гісторыі і культуры.

Да сумоўя абітурыенты мусяць падаць у адборачную камісію:

1. Копію Пасведчання аб нараджэнні;
2. Даведку аб стане здароўя;
3. Копію ведамасці аб паспяховасці за 1997/98 навучальны год.

Апроч таго, камісіі могуць быць прадстаўлены граматы, дыпломы і іншая інфармацыя, якая сведчыць пра творчую і спартыўную дзейнасць абітурыента.

Камітэт шукае спонсараў для аплаты 50% коштаў за навучанне ў каледжах Паўднёвай Афрыкі і Венесуэлы.

Беларускі камітэт Каледжаў міжнароднай супольнасці

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь выказвае глыбокае спачуванне мастацкаму кіраўніку Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі, заслужанаму дзеячу мастацтваў Рэспублікі Беларусь МАЗЫНСКАМУ Валерыю Яўгенавічу ў сувязі з напаткаўшым яго горам — смерцю маці.

Саюз беларускіх пісьменнікаў і Гродзенскае абласное аддзяленне выказвае шчырае спачуванне з прычыны смерці Ніны Паўлаўны МІСЬКО, жонкі старэйшага беларускага паэта Анатоля ІВЕРСА, які жыве ў Слоніме.

ЗАДЫЯК

З астрапсіхолагам Вольгай Ібрагімавай, дырэктарам астралагічнага цэнтра "Калагія", мы ўжо знаёмілі чытачоў. Сённяшняя публікацыя — працяг і паглыбленне нашага знаёмства. Мы не ведаем, ці стане гэты матэрыял пачаткам цыкла, але пераканаааны: прачытаць яго карысна як тым, хто нарадзіўся ў сакавіку-красавіку, так і ўсім, хто спавядае "прынцып Овена" незалежна ад астралагічнага знака.

Касмічны прынцып Овена

ОВЕН — сімвал пачатку. Гэта тая першая прыступка, з якой пачынаецца абсалютна ўсё. Калі вам захацелася есці, вы ідзяце ў прадуктовую краму ці берацеся за прыгатаванне ежы. Калі вам спатрэбілася веданне замежнай мовы, вы тэрмінова пачынаеце шукаць падручнікі або запісваецеся на курсы. Калі вы надумалі ставіць фільм, то перш выбіраеце сцэнарый, потым падбіраеце акцёраў на ролі. Каб дасягнуць якойсьці мэты, трэба пачаць дзейнічаць, укладваць намаганні. Овен — гэта стартавая прамая, пачатак шляху, па якім мы потым доўга крочым, перш чым дасягнем фінішнай лініі. Дом пачынаецца з першай цагліны, закладзенай у фундамент. Любоў пачынаецца з першага позірку або пацалунка. Жыццё пачынаецца з першага крыку дзіцяці.

Што выгадна адрознівае першы этап ад усіх наступных? Па-першае, запас сіл: ён велізарны. Куля, якая вылецела са ствала, мае найбольшую хуткасць на пачатку палёту. Бада, што падае з гары, валодае максімальнай патэнцыяльнай энергіяй на самай вяршыні, у пачатку падзення. Ва ўсім, што праяўляецца само або што распачынаем мы, закладзены магутны станоўчы зарад энергіі. У гэты час вы адчуваеце ў сабе сілу, і яна спараджае ў вас адчуванне вялікіх магчымасцей. Па-другое, згадайце свой стан, калі вы распачынаеце штосьці па ўласнай ахвоце, па асабістай ініцыятыве. Гэта — радасць ад прадчування выніку. Яна падобна на радасць дзіцяці, якое прачнулася і ўгледзела сваю маму.

Аднак існуюць і непрыемныя моманты гэтага "нулявога" цыкла, без якога, папраўдзе, нічога не створыш і які нікому не відзён — як сваі, убітыя ў зямлю, каб стаць апорай новай будыніны. З аднаго боку, ёсць унутранае прадчуванне, што ты здольны нешта здзейсніць, чагосьці дасягнуць, штосьці рэалізаваць, з другога — няма ніякіх падстаў спадзявацца, што жаданае абавязкова збудзецца. У такі перыяд цяжка мець маральную, а тым больш матэрыяльную устойлівасць, практычна немагчыма разлічваць на падтрымку збоку, даводзіцца самому адваёўваць месца пад сонцам.

Яркім прыкладам можа служыць з'яўленне на міжнароднай арэне новай дзяржавы — Рэспублікі Беларусь, са сваёй новай праграмай, новымі прынцыпамі, новай знешняй і ўнутранай палітыкай. І ўсе мы сталі сведкамі таго, якіх намаганняў каштавала прадстаўнікам улады, каб іх адстаяць перад сваімі грамадзянамі і ўсёй сусветнай грамадскасцю.

Стан першапраходца вядомы ўсім, хто распачынаў што-небудзь у сваім жыцці. Праўда, далёка не кожны гатовы да яго і тым больш схільны. Мы ад нараджэння, па самой сваёй сутнасці адрозніваемся рознымі здольнасцямі. У кожнага свая манера жыць і дзейнічаць. Хтосьці мае звычку выяўляцца рашуча, настойліва. Іншыя выбіраюць тактыку цярпення, пакорлівасці і таму прымаюць і ашчадна захоўваюць усё, што дае ім лёс. Трэція ўвесь час займаюцца самаедствам, выкарчоўваннем сваіх недахопаў і хібаў, ды, змяняючы сябе, мяняюць і сваё жыццё. Овены, безумоўна, належаць да першай катэгорыі людзей. Толькі ім па сіле брацца за справу, у поспех якой сёння ніхто не верыць. І адбываецца так не з-за іх асаблівай прадбачлівасці, а толькі таму, што ім проста падабаецца дзейнічаць.

Людзі-Овены не маюць амплуа. Овен-акцёр возьмецца за любую ролю — адно б удзельнічаць у спектаклі. Овен-пісьменнік будзе спрабаваць сябе ў любым жанры: галоўнае — пісаць. Овен-журналіст "дастане" прадмет свайго зацікаўлення з-пад зямлі, ілбом праб'е ўсе перашкоды, каб узяць інтэрв'ю. І ў гэтым іх унікальнасць і вялікая заслуга. Толькі яны, гэтыя "дзеці Задыяка", гатовы брацца за любую справу, працаваць на самых нявыгадных умовах. Толькі ім, такім шчырым і непаслухмяным, дадзена адрынуць асабісты інтарэс. Не мець амплуа і ёсць іх асноўнае амплуа, адно ў такім выпадку яны выконваюць сваё прызначэнне.

На першым этапе цалкам адсутнічае кампенсацыя за ўкладзеныя высілкі: яе мы атрымліваем толькі за канкрэтны вынік. Гэты бар'ер далёка не ўсе здольны пераадолець. Людзі не вытрымліваюць першых цяжкасцей і кідаюць пачатую справу. Колькі таленавітых людзей у розных галінах і сферах жыццядзейнасці так нічога і не дабіліся толькі таму, што ім не хапіла цярпення дачакацца першых парасткаў удачы. Між тым як уладальнікі куды больш сціплых здольнасцей змаглі дасягнуць пастаўленай мэты, бо праявілі настойлівасць.

Тыя, каму выпала стаць на шлях Овена, становяцца актыўнымі і валявымі, рашуча бяруцца за любую справу, але не заўсёды ўмеюць даводзіць яе да канца.

Як жа такіх людзей успрымае іх атачэнне?

Звычайна — напружана-насцярожана. Овены занадта адкрыта навязваюць акаляючым свой пункт гледжання, што выклікае такое ж адкрытае супрацьстаянне і непрыняцце з боку партнёраў, сяброў, блізкіх і родных. З імі цяжка сябраваць, іх цяжка любіць. Напорыстая эгацэнтрычнасць Овена аўтаматычна стварае вакол варожую атмасферу.

"Мой сын, — расказвае маці 9-гадовага хлопчыка, *— хінецца да іншых дзяцей, але пры кантакце праяўляе сябе рэзка, настойвае на сваім, імкнецца ўсімі кіраваць. Аднак далёка не ўсе дзеці дазваляюць яму гэта рабіць. Тады сын пачынае крычаць, плакаць, уцякае ад іх. Пройдзе колькі часу, і ўсё паўтараецца спачатку".*

Овены вельмі пакутуюць з-за гэтага, перажываюць, а самае галоўнае — абсалютна не разумеюць, чаму ўсё так адбываецца. Хто вінаваты ў іхніх сварках, чаму яны пастаянна трапляюць у канфліктныя сітуацыі, чаму столькі перашкод узнікае менавіта на іх шляху?

"Я даўно стамілася ад праблем. (Дзяўчыне 18 год.) *Мне ўвесь час даводзіцца пераадольваць нейкія бар'еры. Нішто ў жыцці не даецца лёгка. За ўсё патрэбна змагацца. Я хачу ведаць, чаму так адбываецца і як гэта выправіць".*

У многіх прадстаўнікоў гэтага знака самай цяжкай сферай выпрабаванняў і пакаранняў становіцца сям'я і партнёрскія адносіны ў шлюбе.

"У маёй дачкі (ёй 32 гады) добрая прафесія, яна сама ў стане забяспечыць сябе ўсім неабходным, але вось ужо трэці раз спрабуе звязаць сваё жыццё з мужчынам, і ёй зноў не пашанцавала. Яна вельмі стараецца, але не атрымлівае ў адказ ні кахання, ні нават павагі".

Прычыны нязменных сварак і канфліктаў — у крайнім суб'ектывізме Овенаў і іх абсалютным няўменні зірнуць на сітуацыю вачамі іншага чалавека.

Жанчына (ёй 40 год) за 5 год працы памяняла звыш дзесятка розных устаноў і фірмаў. Кожны раз яна пакідала сваіх чарговых партнёраў цалкам перакананая ў сваёй праваце — па-першае, і без аніякага шкадавання — па-другое. Пакуль, нарэшце, не сустрэла на жыццёвым шляху такіх людзей, якія здолелі ёй паказаць, чаго яна вартая сама як партнёр, і адмовіліся ад супрацоўніцтва з ёю.

Акаляючыя могуць зусім не аказваць уплыву на Овенаў, бо тыя з вялікай неахвотай успрымаюць чыесьці парады.

"Мая дачка (ёй 17 год) — надзвычай высакамерная і ганарлівая. Упэўнена, што ёй цяжка будзе ў жыцці, бо ніхто з ёй не зможа ўжыцца. Я ўсяляк стараюся ёй дапамагчы, падказаць, як правільна паводзіць сябе з людзьмі. Але яна катэгарычна пратэстуе. Мы пастаянна сварымся. Я адчуваю сябе самым заклятым ворагам уласнай дачкі".

Але яшчэ неспрыяльней складваецца жыццё ў тых, хто, з аднаго боку, імкнецца да поўнай незалежнасці, а з другога — марыць пра "спіну", за якую можна было б схавацца.

Адзінокая жанчына 42-х год усё жыццё ходзіць як па зачараваным крузе і не дазваляе сабе дапамагчы. ("Я нікому не жадаю быць абавязанай!"), але і сама не ў стане пражыць адна з дзіцем, вытрымаць усе жыццёвыя выпрабаванні. ("У мяне ўжо няма ні сілы, ні здароўя".)

Падчас бывае так: чалавек, які толькі пачынае напрацоўваць вопыт, хоча мець такі самы вынік, як і сталыя людзі. А калі ў яго нічога не атрымліваецца, то знаходзіць прычыну сваіх няўдач, напрыклад, у дзяржаве, дзе ён нарадзіўся і вырас.

"Я ўжо 20 год жыву за мяжой. (Жанчыне 42 гады.) *Калі я ад'язджала, то мела шмат спадзяванняў. Мне здавалася, што я стаю на парозе незвычайнага жыцця. Але вось мінула столькі год, а я дасюль "не знайшла сябе" і там".*

Многія так і прайшлі свой нялёгкі шлях воіна-першапраходца, нічога не нажыўшы, нічога не пакінуўшы пасля сябе.

Давайце цяпер паспрабуем падсумаваць усё сказанае.

1. Сваю асобу Овен фарміруе за кошт уласных намаганняў. Гэта, здаецца, галоўная і падчас адзіная яго вартасць.

2. У яго моцнае падсвядомае імкненне да гармоніі, прыгажосці, любові, матэрыяльнай устойлівасці, але ён яшчэ не ўмее ўсяго гэтага дасягнуць.

3. Яму цяжка ў стасунках з іншымі людзьмі з-за несупадзення поглядаў, навязвання сваёй пазіцыі.

4. Яго адрознівае празмерная гарачнасць у выяўленні пачуццяў, агрэсіўнасць у спробе авалодаць прадметам свайго захаплення.

5. Ён нікому не падпарадкоўваецца, ніхто не з'яўляецца для яго аўтарытэтам.

6. Яго хваробы звязаны альбо з празмернай напорыстасцю, упартасцю (пашкоджанні галавы), альбо з няведаннем ці непрыняццем усеагульнага закона жыцця (праблемы з пазваночнікам, хваробы вачэй).

7. Партнёрскія і шлюбныя рознагалоссі ўзнікаюць з-за няўмення сфармуляваць адзіны закон для дваіх.

8. Празмерны суб'ектывізм вядзе да супрацьпастаўлення сваіх прынцыпаў тым правілам і законам, якія сфармуляваны і прыняты ў грамадстве. Овены схільны да проціпраўных учынкаў, часцей становяцца на бок апазіцыі існуючаму рэжыму.

9. У Овенаў абсалютна адсутнічае аб'ектыўная самаацэнка. Да самааналізу іх "пасоўвае" мноства перашкод, цяжкасцей, страт, няўдач, якія яны сустракаюць на сваім шляху і ад якіх з цягам часу пачынаюць стамляцца альбо хварэць.

У чым жа містычны сэнс гэтага першага знака ў Задыякальным крузе?

Гэта тыя дзверы, праз якія адбываецца "выпадзенне" часткі (чалавека) з адзінага цэлага (усяго чалавецтва) дзеля таго, каб заявіць пра сябе як пра асобу з усёй моцай і рашучасцю. Тут максімальна праяўляецца чалавечае самавольства; яно дапамагае дасягаць асабістага, але перашкаджае чуць волю Тварца. Тут прысутнічае тая чысціня, якая яшчэ не праверана на трываласць часам. І менавіта тут нараджаюцца ўсе парокі самасці і эгаізму, таму што акцэнт пераносіцца на сябе. Тут закладваюцца першапрычыны ўсіх будучых фізічных хвароб, бо яны карэняцца ў зыходнай духоўнай недасканаласці чалавечай асобы. Тут яшчэ невядомыя законы, згодна якім павінны ладзіцца сямейныя, сяброўскія, партнёрскія, шлюбныя, сацыяльныя адносіны. Тут усё толькі пачынаецца. І таму наперадзе яшчэ доўгі шлях, ідучы па якім чалавек-Овен будзе фарміраваць сваю непаўторную індывідуальнасць.

Вольга ІБРАГІМАВА

Ілля ШАХРАЙ

Вясновыя праплешынкі

АБ'ЯВА

Зуб мудрасці, які выпаў у "амапаўца" Васі Рэкіцёркіна, — лічыць несапраўдным.

ПАВЕДАМЛЕННЕ

Па-ранейшаму рукапісы не гараць і рэдакцыямі не вяртаюцца.

ТАСТАМЕНТ

Прашу палічыць дзень нараджэння і дзень скананя за адзін дзень.

АЎТАРСКІ РЭКЕТ

Сто тысяч даляраў атрымаў дзіцячы фонд сталіцы Беларусі ад расійскага палітычнага дзеяча Сяргея Шахрая. Напярэдадні яму быў дасланы ліст:

"Калі Вы не пакладзяце пад левы чаравік помніка Леніну на плошчы Незалежнасці 100000 баксаў, то я паведамлю Вашым выбаршчыкам пераклад слова "шахрай" з беларускай мовы на расійскую — мелкий жулик, нищий". З павагай Ілля Шахрай.

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

●

Міфы зноў патрэбны сталі, трэба ж нам у нешта верыць. Для каго кумірам Сталін, для каго жывы Машэраў. Зноў старанна Бога молім, аж да сэрца замірання. Нельга ж так — без "хлеба-солі" нельга ж так — без "ускладання". Прыйдзе новы старшыня — будзе новая гульня, а пакуль і не спрабуйце нам пра нешта гаварыць - хочам як прывыклі жыць.

●

Патрапіць у чужы свет праз нейкія дзверы? А нашто? Выключаеш тэлевізар і пераконваешся, што глядзеў свой, а слухаў чужы — у суседняй кватэры (паводле Л. Левінсона, ЗША).

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА
ЛіМ
ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Уладзімір НЯКЛЯЕЎ

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 2332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525, 2331-985
АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця — 2332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 2332-153
выяўленчага мастацтва, аховы помнікаў — 2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення — 2332-204
фота-карэспандэнт — 2332-462
бухгалтэрыя — 2366-071

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.
Наклад 4551
Нумар падпісаны ў друк 26.3.1998 г. у 17.30.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 999
Заказ 1656/Г

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12